

OIKEUSTIEDE

JURISPRUDENTIA

XXXV

2002

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN VUOSIKIRJA

Toimituskunta

Pekka Vihervuori, puheenjohtaja

Antti Jokela

Matti Ilmari Niemi

Pekka Timonen

Toimittaja

Mika Hemmo

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 603 567, f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2002 kirjoittajat ja Suomalainen Lakimiesyhdistys

ISSN 0355-8215

ISBN 951-855-196-0

ISBN 978-951-855-736-7 (verkkokirja)

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2002

Aapo Kiviniemi

KONSIGNAATIOSTA MYYJÄN VAKUUSKEINONA

Tutkimus konsignaatiosta myyjän vakuuskeinona
edelleenmyyntitilanteissa erityisesti konsignaationantajan
omistusperusteisen erottamisoikeuden sivullistehokkuuden
kannalta konsignaationsaajan konkurssissa

Sisällys

1	JOHDANTO	133
1.1	Tarkastelun lähtökohdista	133
2	YLEISTÄ TUTKIMUKSEN KOHTEENA OLEVISTA OIKEUDELLISISTA ILMIÖISTÄ	136
2.1	Omistusoikeudelle rakentuvista esinevakuuksista	136
2.2	Erlaisia omistuspohjaisten vakuuskeinojen ilmenemismuotoja edelleenmyyntitilanteissa	139
2.2.1	Konsignaatio	141
2.2.2	Luottokauppa omistuksenpidätyssehdoin edelleenmyyntiä varten	145
2.2.2.1	Yleistä omistuspäätösehtoisista kaupoista	145
2.2.2.2	Normaali luottokauppa	149
2.2.2.3	Luovuttamisluvan olemassaolosta luottosuhteen aikana	151
2.2.2.4	Näkemyksiä luovuttamisluvan vaikutuksesta omistuksenpidätysmyyjän oikeuden tehokkuuteen	156
2.2.3	Myyntikomissio vaihtoehtoisena vakuusmuotona	160
2.2.3.1	Komissiosta toimeksiantomuotona	160
2.2.3.2	Näkemyksiä omistusoikeuden siirtymisestä komissiossa	162
2.2.3.3	Myyntikomissio vakuusmuotona	164
2.2.3.4	Myyntikomission tunnusmerkeistä	165
2.2.4	Yhteenvedo	168
3	KONSIGNAATIOJÄRJESTELYN JURIDINEN RAKENNE JA OIKEUSVERTAILU	170
3.1	Yleistä	170
3.2	Tanskalaistyyppinen luottokonsignaatio	171
3.2.1	Yleistä	171
3.2.2	Omistuksenpidätyssehdon tehokkuuden yleiset edellytykset	173
3.2.3	Erietyiset edellytykset	174
3.2.3.1	Konsignaationsaajan jatkuva valvonta	174
3.2.3.2	Konsignaationsaajan tilitysvelvollisuus	176
3.2.3.3	Konsignaationsaajan palautusoikeus	178
3.2.3.4	Yhteenvedo	180
3.3	Ruotsalaistyyppinen konsignaatio	180
3.3.1	Yleistä	180
3.3.2	Konsignaatioesineen hallinnan perustava sopimus	181
3.3.3	Optiosopimus	183
3.3.4	Konsignaatioesineen kauppa	184
3.3.5	Yhteenvedo	185

3.4 Oikeusvertailu	186
3.4.1 Englanti	186
3.4.2 Saksa	188
3.4.3 Ranska	191
4 SEPARAATIO-OIKEUDEN TOTEUTTAMINEN KONSIGNAATIONSAAJAN KONKURSSISSA	191
4.1 Omistusoikeuteen perustuvan erottamisoikeuden yleiset edellytykset	191
4.1.1 Yksilöity kohde	194
4.1.2 Erotettavissa oleva juridisesti itsenäinen esine	196
4.1.3 Konsignaatioesine konsignaationsaaajan hallinnassa	197
5 KONSIGNAATIONANTAJAN EROTTAMIS-	198
OIKEUDEN TEHOKKUUS KONSIGNAATION-	198
SAAJAN VELKOJIA KOHTAAN	198
5.1 Tanskalaistyyppinen luottokonsignaatio	198
5.1.1 Näkemyksiä konsignaationantajan oikeuden sivullistehokkuudesta	198
5.1.2 Oikeuskäytäntö	201
5.1.2.1 Oikeustapaus KKO 1996:44	201
5.1.2.2 Alempien oikeusasteiden ratkaisut	203
5.1.2.3 KKO:n ratkaisu	206
5.1.2.4 Tapauksen ennakkotapausarvosta ja vertailua KKO:n aiemmin esittämään kantaan	209
5.1.3 Näkemykseni konsignaationantajan oikeuden tehokkuudesta ..	212
5.2 Ruotsalaistyyppinen konsignaatio	215
5.2.1 Näkemyksiä konsignaationantajan oikeuden sivullistehokkuudesta	215
5.2.1.1 Konsignaationantajan oikeuden tehokkuuden puolesta esitettyjä seikkoja	218
5.2.1.2 Konsignaationantajan oikeuden tehottomuuden puolesta esitettyjä seikkoja	219
5.2.1.3 Oikeuskäytäntöä	221
5.3 Konsignaationantajan oikeus esineen sijaan tulleeseen surrogaattiin ..	223
6 LOPUKSI	224
LÄHTEET	225
OIKEUSTAPAUSSLUETTELO	229
LYHENTEET	231
CONSIGNMENT AS COLLATERAL	232

Konsignaatiosta myyjän vakuuskeinona

Tutkimus konsignaatiosta myyjän vakuuskeinona edelleenmyyntitilanteissa erityisesti konsignaation-antajan omistusperusteisen erottamisoikeuden sivullistehokkuuden kannalta konsignaationsaajan konkurssissa

1 JOHDANTO

1.1 Tarkastelun lähtökohdista

Tutkimus käsittelee irtaimia esineitä edelleen myytäessä käytettäviä omistus-pohjaisia vakuuskeinoja, erityisesti konsignaatiota tilanteissa, joissa sopija-puolten alkuperäinen tarkoitus on saattaa vaihdannan kohteena oleva objekti myyntiin edelleen kolmannelle ennen kuin sitä koskeva kauppahinta on tullut maksetuksi myyjälle. Pyrkimyksenä on kartoittaa myyntitilanteissa käytettäviä moderneja vakuusjärjestelyjä, joiden merkitys moniin perinteisiin vakuuskeinoihin verrattuna on suhteellisen pieni, mutta joita käytetään myytäessä markkamääräisesti huomattavan kalliita irtaimia esineitä edelleen.

Tutkimuksen voidaan katsoa jakautuvan kolmeen esineoikeudellisia ongelmia käsittelevään osaan. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan niitä tunnusmerkillisiä piirteitä, joiden perusteella konsignaatio eroaa muista edelleenmyyntitilanteissa käytettävistä omistusvakuuksista. Oikeudellisesta ratkaisutoimintaa vaikeuttaa usein juuri se, ettei tarkastelun kohteena oleva myyjän ja ostajan välinen sopimusjärjestely aina selkeästi täsmenny omistusvakuuksien varsin teoreettisiin määritelmiin. Tässä osassa tutkimusta käydään lyhyesti läpi omistusperusteisten vakuuskeinojen varaan rakentuvia sopimustyyppisiä. Perusteen tälle antaa se, että yhteisistä tunnusomaisista piirteistä huolimatta sopimustyyppisiin liittyvät esineoikeudelliset vaikutukset ovat poikenneet KKO:n oikeuskäytännössä merkittävästi toisistaan.

Toisessa osassa keskitytään tarkastelemaan lähemmin Ruotsin ja Tanskan oikeudessa omaksuttujen, toisistaan sisällöltään poikkeavien, konsignaatiomuotojen juridista rakennetta ja sisältöä. Mielenkiinto kohdistuu tässä osassa siihen, miten Suomen voimassa olevan oikeuden kannalta on arvioitava sanottuja konsignaatiomuotoja ja miten niihin on suhtauduttu Ruotsin ja Tanskan oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä.

Kolmannessa, tutkimusteeman kannalta ehkäpä mielenkiintoisimmassa osassa tarkastellaan konsignaation käyttökelpoisuutta omistuspohjaisena vakuuskeinona edelleenmyyntilanteissa erityisesti konsignaationantajan näkökulmasta. Konsignaatio, erityisesti silmällä pitäen konsignaationsaajan tavaravarastoon edelleenmyytäväksi toimitettuja esineitä, voidaan tarkoituksenmukaisella tavalla nähdä vakuuskeinona. Tällöin vastaan tulevat kysymykset näiden esineiden vakuuskäytöstä ja muutoinkin niiden oikeudellisesta asemasta velkojien kesken. Kysymyksenasettelu kärjistyy konsignaationsaajan konkurssissa. Vakuuden tehokkuus merkitsee silloin sitä, että konsignaationantajalla on oikeus saada omistamansa varallisuusobjekti tai sen surrogaatti velalliseen kohdistettavan pakkotäytäntöönpanon ulkopuolelle.

Koska konsignaatioissa voidaan luovuttamisluvan ohella sopia myös siitä, että konsignaationsaaja on oikeutettu omaan lukuunsa ennen kauppahinnan maksua liittämään esineen toiseen esineeseen aineosaksi tai tarpeistoksi taikka käyttämään sitä valmistukseen, tuntuu aineosa- ja tarpeistosuhdetta koskevien sääntöjen käsitteleminen tarkoituksenmukaiselta. Näiden sääntöjen käsittely jää tässä tutkimuksessa kuitenkin varsin vähälle huomiolle, koska se rajoittaa tutkimuskohteen käsittelyä syvällisesti.

Toinen konsignaatiota edelleenmyyntilanteissa käytettäessä käytännössä usein esille nouseva ongelma koskee ostajan luovutuksensaajan dynaamisen kollisiosuojan edellytyksiä etenevässä sivullisuhteessa. Tällöin vastaan tulevat kysymykset omistusvakuuteen vetoavan henkilön ja luovutuksensaajan välisen kollisio ratkaisuperusteista. Kollisio voittanut taho saa tilanteesta dynaamista kollisiosuojaa, joka merkitsee oikeusperusteen sitovuutta kyseessä olevassa henkilösuhteessa.

Mielenkiintoista olisikin niiden edellytysten selvittäminen, joiden vallitessa luovutuksensaaja saa dynaamista kollisiosuojaa sivullisia sitovin vaikutuksin. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan keskitytä tarkastelemaan tätä kysymystä. Konsignaationantajan erottamisoikeutta koskevan kysymyksen täydellinen erottaminen luovutuksensaajan omistusoikeussääntönsä sitovuutta ja sen syntykriteerejä koskevasta kysymyksestä on perusteltua, koska se auttaa tarkastelemaan sopimusjärjestelyssä ilmeneviä ongelmia syvällisemmin.

Tutkimuksen tarkastelutapa on esineoikeudellinen. Tutkimuksessa luotonantajasta eli henkilöstä, joka toimittaa objektit myytäväksi edelleen, käytetään nimitystä myyjä, tavarantoimittaja tai velkoja tarkasteltavasta tilanteesta riippuen. Tällainen henkilö voi olla valmistaja, maahantuojaja tai ylipäänsä joku henkilö, joka pyrkii myymään tuotteita välihenkilön avulla. Edelleen- / jälleenmyyjästä eli henkilöstä, joka saa objektit myytäväksi kolmannelle, käytetään nimitystä ostaja tai velallinen. Tällainen henkilö voi olla niin ikään maahantuojaja, piirimyyjä tai vähittäiskauppias. Olennaista on kuitenkin se, että hän saa tuotteet myytäväksi edelleen ennen kauppahinnan maksua myyjälle. Ostajan sivullisseuraajasta käytetään nimitystä kolmas.

Sopijapuolten keskinäistä suhdetta tarkastellaan tutkimuksessa vain siltä osin kuin se välittömästi vaikuttaa konsignaation käyttökelpoisuuteen vakuusmuotona. Tutkimuksessa noudatetaan oikeustieteellisessä tutkimuksessa omaksuttua, oikeusteoreettisella perusteella suoritettua, jakoa esine- ja velvoiteoikeuteen¹. Tutkimuksessa ulkopuolelle jäävät siten velvoiteoikeudellisten kuten ostajan suoritusvirhettä ja luovutuksensaajan kuittausoikeutta koskevien kysymysten käsittely siltä osin kuin ne eivät suoraan vaikuta konsignaation käyttöön vakuutena.

Erityisen haasteen tutkimukselle asettaa sen aiheen välittömät kansainväliset yhteydet. Sekä esineoikeudet yleensä että erityisesti oikeudet edelleenmyyntitilanteissa käytettäviin irtaimen vakuuksiin on nähtävä osana kansainvälistä taloudellista toimintaa. Tätä taustaa vasten kansainvälinen lähestymistapa on enemmän kuin paikallaan.

Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa on yhteisen lainsäädäntöprosessin myötä syntyneet komissiolait, joiden merkitys oikeuslähteenä on Pohjoismaiden oikeusjärjestelmien läheisen yhteneväisyyden vuoksi merkittävä. Tästä syystä vertailu muihin Pohjoismaihin on käyttökelpoinen ja hedelmällinen lähtökohta. Sama koskee Saksan oikeutta. Vertailu Saksan oikeuteen on perusteltua, koska Saksassa on pitkät perinteet erisisältöisten omistusvakuuksien käytöstä, mutta siellä omaksutut vakuuksien pätevyyttä koskevat säännöt poikkeavat merkittävästi Pohjoismaissa omaksutuista. Tätä kautta ja edellä mainituilla perusteilla aihetta voidaan tutkia huomattavasti pitemmälle siten, että jo valmiit suuntaviivat johtavat syvällisiin tuloksiin.

Suomessa vakuuskeinoja edelleenmyyntijärjestelyjä koskevan mahdollisesti tulevaisuudessa säädettävän lain kannalta on hyödyllistä tarkastella, miten Euroopan taloudellisen yhdentymiskehityksen kannalta keskeisissä

¹ Esine- ja velvoiteoikeuden jaon perusteista ja muodostamistavoista Tepora 1984 s. 120–140.

maissa, Englannissa ja Ranskassa, suhtaudutaan omistusvakuuksien käyttöön edelleenmyyntitilanteissa. Varsin vahvasti vertailua ko. maihin puoltaa se, että irtaimen kaupan sujuvuuden kannalta tulee pyrkiä kaikin tavoin edistämään vakuusoikeuksien mahdollisimman samanlaista kohtelua.

Oikeusvertailun merkitystä korostaa entisestään se, että Suomessa alan systematiikka on heikko: Mitään vakiintunutta kirjallisuuden tuntemaa systematiikkaa tai lainsäädäntöä ei ole apuna. Suomessa oikeudenala on syntynyt 1980- ja 1990-luvuilla oikeuskäytännön perusteella.

Laajin kotimainen tieteellinen selvitys konsignaatiosta itsenäisenä vakuuskeinona on Jarno Teporan aihetta käsittelevä artikkeli LM 7/1992.

2 YLEISTÄ TUTKIMUKSEN KOHTEENA OLEVISTA OIKEUDELLISISTA ILMIÖISTÄ

2.1 Omistusoikeudelle rakentuvista esinevakuuksista

Kun velallinen sitoutuu suorittamaan velkojalle tai muulle suorituksen oikeutetulle velkansa, velkoja saa ainoastaan lupauksen velan maksusta. Jotta velkoja välttyisi taloudellisilta menetyksiltä tilanteissa, joissa velallisen lupaus suorituksesta osoittautuu katteettomaksi velallisen suorituksessa ilmenneen maksukyvyttömyyden tai -haluttomuuden vuoksi, haluaa velkoja usein saada edellä mainittua paremman suojan saatavalleen. Näissä tilanteissa velkojan asemaa turvaavat erilaiset vakuudet.² Vakuuden idea on siinä, että se auttaa velkojaa varmentamaan veloitteen täyttämisen tehokkaammin kuin velallisen yleinen vastuu ulosmittauskelpoisella omaisuudella mahdollistaa. Itse pääsuoritukseen nähden vakuussitoumus on liitännäinen sopimus, johon sovelletaan OikTL:n yleisiä sopimusoikeudellisia säännöksiä.

Velan maksamisen vakuudeksi annetut vakuudet on tavattu jakaa henkilövakuuksiin ja esinevakuuksiin.³ Havansi jakaa esinevakuuksien perustyyppit

² Havansi 1992 s. 1.

³ Henkilövakuuksissa on olennaista, että vakuuden antanut henkilö sitoutuu henkilökohtaiseen eli koko ulosmittauskelpoisen varallisuutensa käsittävään maksuvastuuseen siltä varalta, ettei velallinen täytä suoritusvelvollisuuttaan. Henkilövakuuksia käyttämällä laajennetaan siten velasta vastuussa olevien henkilöiden piiriä. Velkojan asema henkilövakuuksia käytettäessä on kuitenkin altis riskeille, koska lopulta velasta vastuussa olevan tahon varallisuusasemasta pakkotäytäntöpanon asettamishetkellä riippuu, saako velkoja suorituksen saatavalleen.

Henkilövakuuksia ovat muun muassa takaus, luottovakuutus, delcredere-sitoumus, takuu ja remboursi. Esinevakuudessa vakuutena on tietty yksilöity esine tai esineryhmä, joka saadaan realisoida rahaksi ja jakaa velkojien saatavien suorittamiseksi saatavan jäätyä suoritamatta. Ks. Havansi 1992 s. 3–4.

edelleen rasisvakuuksiin ja omistusvakuuksiin. Omistusvakuuksille on ominaista, että velkoja on esinevakuusobjektin muodollinen (nimellinen) omistaja velkasuhteen kestäessä, kun taas esineen (vakuusobjektin) käyttöhyöty ja hallinta ovat tämän ajan velallisella. Vasta velkojan saamisen tultua maksetuksi velallinen saavuttaa täyden omistusoikeuden varallisuusobjektiin. Keskeistä omistusvakuuksien käytössä on omistusoikeuden käyttö vakuustarkoituksessa. Velkojan suoja velallisen maksuhäiriöitä vastaan perustetaan hänen muodolliseen omistajan asemaan ”käyttämällä hyväksi omistusoikeus-sanan ja -käsitteen perinteisesti vahvaa juridista sisältöä”.⁴

Omistusoikeutta on tavattu pitää varallisuus oikeudellisessa järjestelmässä perusoikeutena⁵, joka nauttii vahvaa dynaamista kollisiosuojaa suhteessa eri sivullistahoihin. Tällä tarkoitetaan omistusoikeudelle lainsäädännössä myönnettyä tehokasta sivullissuojaa myyjän oikeusaseman suojaamiseksi. Lainsäädännössä ilmauksina omistusoikeuden vahvan oikeuden asemasta ovat kollisionratkaisunormit, joiden mukaan omistusoikeuteen sovelletaan vaihdannassa lähtökohtaisesti sitovuussääntöä sivullistahoja kohtaan.⁶

Keskeisiä säännöksiä omistajan suojasta ovat kauppakaaren 11:4 ja 12:4, joiden mukaan esineen omistaja on aikaprioriteettiperiaatteen mukaisesti suojattu toisen henkilön määräämistoimia vastaan tosin sillä poikkeuksella, että luovutuksensaaja voi saada vilpittömän mielen suojaa ja edukseen ekstinktion. Ostajan pakkotäytäntöönpanovelkojia vastaan esineen omistaja saa oikeussuojaa omistajansuojaa koskevien UL 4:9.1, KS 54 § ja EOA 2 § nojalla, joiden mukaan esinettä ei saa ulosmitata toisen henkilön velasta eikä esine kuulu toisen henkilön konkurssipesään.

Vakuuden käyttökelpoisuuden välttämätön edellytys on sen tehokkuus sivullistahoja kohtaan. Tuomisto on pitänyt myyjä-velkojan sivullissuojan kannalta merkittävimpänä sivullistahoina ostajan (muuta) velkojia, toisaalta hän on katsonut myyjän oikeuden sivullistehokkuuden ostajan luovutuksensaaja kohtaan ennalta ehkäisevän oikeudettomia luovutustoimia.⁷

⁴ Havansi 1992 s. 14–15 ja Tuomisto 1988 s. 1.

⁵ Perusoikeusuudistuksessa omistusoikeus säilytti asemansa kansalaisen perusoikeutena. Omaisuuden suojasta säädetään HM 6 §:ssä. Kartio 1991 s. 155 määrittelee omistusoikeuden saksalaisen perinteen pohjalta periaatteessa täydelliseksi, toiset poissulkevaksi yksinoikeudeksi esineeseen.

⁶ Tepora OTJP 1988 s. 252 ja Tepora 1984 s. 130–131. Tepora erottelee toisistaan heikon ja vahvan varallisuus oikeuden dynaamista suojaa koskevan lähtökohtaissäännön määrittämiseksi omistajanvaihdostilanteissa. Vahvaan oikeuteen sovelletaan lähtökohtaisesti sitovuussääntöä ja heikkoon oikeuteen sitomattomuussääntöä. Lähtökohtaissäännöistä voidaan tosin poiketa tiettyjen edellytysten vallitessa.

⁷ Tuomisto 1988 s. 2.

Omistusvakuudet esinevakuuksien toisesta pääryhmästä rasisitusvakuuksista erottaa niiden rakentuminen omistusoikeudelle. Rasisitusvakuudet, pantti- ja pidätysoikeudet rakentuvat omistusoikeutta rajoittavan ja rasittavan erityisen esinekohtaisen oikeuden varaan.

Havansi on erottanut vakuustyyppejä, jotka perustuvat omistusoikeuteen. Näitä ovat omistuksenpidätys, vakuusluovutus, rahoitusleasing ja käsiraha.⁸ Sanottujen vakuuskeinojen ohella myös edelleenmyyntijärjestelyissä on viime vuosina turvauttu omistusvakuuksien käyttöön. Vakuusobjektina toimii tällöin vaihdannan kohteena oleva objekti, jonka omistusoikeus muodostaa esinevakuuden myyjä-velkojalle osapuolten sopimuksen mukaisesti.

Omistusoikeuteen perustuva vahva sivullissuoja ei ole ainoa peruste omistusvakuuksien yhä laajemmalle käytölle vakuuskeinona. Edelleenmyyntitilanteissa omistus pohjaisten vakuuskeinojen käyttökelpoisuuden puolesta puhuvat lisäksi niiden vaivattomuus ja helppous, koska omistusvakuuden käyttö ei edellytä sivullistehokkuuden aikaansaamiseksi panttiobjektin hallinnan säilyttämistä velkoja-panttinomistajalla tai sen hallinnan siirtoa kolmannelle velkojan lukuun säilytettäväksi. Vakuusoikeuden perustaminen ei myöskään vaadi erityisiä esineoikeudellisia toimia, sillä omistusvakuuksien käytölle edelleenmyyntijärjestelyissä ei ole tavattu asettaa vaatimusta ns. julkivarmistuksesta⁹. Sen sijaan irtaimen ja kiinteän omaisuuden panttauksessa edellytetään julkivarmistusta¹⁰.

Omistusvakuuksien käyttöön liittyvät edut ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että myös sellaiset tahot, jotka muuten eivät kykenisi hankkimaan kaltaista varallisuusobjekteja, voivat hankkia niitä osamaksuin luotolla. Tämä

⁸ Näistä merkitykseltään tärkein on omistuksenpidätys, jota käytetään niin irtaimen kuin kiinteän omaisuuden luottokaupassa. Vakuusluovutus, joka on inter partes sitova irtaimen kaupassa, ei kiinteistön kaupassa ole laillinen vakuusmuoto. Se, kuten rahoitusleasing ja käsiraha, jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Ks. Havansi 1992 s. 509 .

⁹ Ns. julkivarmistuksen käsitteen on ottanut ensimmäisenä käyttöön Havansi 1992 s. 61, joka on tarkoittanut käsitteellä julkisuutta luovaa toimenpidettä. Julkivarmistus on sivullisia sitovan panttausoikeustoimen yksi neljästä perusedellytyksestä.

¹⁰ Irtaimen esineiden käteispanntauksessa julkivarmistusmuotona kyseeseen tulevat hallinnan siirto, kiinnitys tai ilmoituksenvarainen hallinnan siirto eli ns. denuntiaatio. Mahdoton ajatus julkisuusnäkökohtien huomioon ottamisesta omistusvakuuksien käytön yhteydessä ei kuitenkaan ole. Tämä seikka palvelisi mitä ilmeisimmin omistusvakuuskeinon salainen vakuuskeino -luonteesta aiheutuvaa muiden, kilpailevien velkojien suojan tarvetta. Julkivarmistuksen toteuttamiskeinona kyseeseen voisi tulla omistusvakuuden rekisteröinti. Esimerkiksi Norjassa myyntipantti on rekisteröitävissä Irtaimistorekisteriin (Losoreregisteret) sellaisissa tapauksissa, joissa kohde on itse rekisteröitävissä. Ks. Falgenger Tfr 1987 s. 224. Niin ikään Sveitsissä tunnetaan omistuksenpidätyssehdon kirjaaminen. Ks. myös SOU 1988:63 s. 77.

on osaltaan tehostanut vaihdantaa.¹¹ Toisaalta kirjallisuudessa on suhtauduttu jokseenkin kielteisesti omistuksenpidätysehdon ja muiden omistusvakuuksien käyttöön. Perusteen arvostelulle on antanut niihin liittyvä julki-varmistuksen puuttumisesta johtuva salainen vakuuskeino -luonne. Tämän vuoksi omistuksenpidätysehdon käyttö on rajoittunut kapealle alueelle.¹²

2.2 Erilaisia omistus pohjaisten vakuuskeinojen ilmenemismuotoja edelleenmyyntitilanteissa

Edelleenmyyntitilanteissa, joissa tavarantoimittaja toimittaa omistamiaan esineitä välihenkilölle luotolla tarkoituksin saattaa ne myytäväksi edelleen kolmannelle, turvaututaan usein erilaisten omistus pohjaisten vakuuskeinojen käyttöön. Tällaisia vakuustyyppisiä ovat myyntikomissio, luottokauppa omistuksenpidätysehdon edelleenmyyntiä varten sekä konsignaatio.¹³ Tyyppillistä näille vakuuskeinoille on että vakuusobjektina toimii vaihdannan kohteena oleva ja myyjän omistama objekti.

Yhteisistä tunnusomaisista piirteistä ja samaa tavoitetta palvelevasta käyttötarkoituksesta huolimatta mainitut vakuuskeinot poikkeavat toisistaan erityisesti niihin liittyvien esineoikeudellisten vaikutusten suhteen. Erityisesti tämä tulee ilmi tavarantoimittajan velkojasuojan kannalta tilanteissa, joissa jälleenmyyjän varallisuuteen kohdistetaan pakkoäytäntöönpanotoimia jälleenmyyjän muiden velkojien toimesta.

Vakuustyyppien tunnusmerkilliset erot ovat, osaksi oikeuskäytännön vähäisyyden ja lainsäädännöllisen perustan puuttumisen vuoksi sekä osaksi niistä johtuvan käsitteiden epämääräisyyden ja vakiintumattomuuden vuoksi, vähäiset. Erityisen ongelmallista on konsignaation ja omistuksenpidätysehdon edelleenmyyntiä varten tehdyn luottokaupan erottaminen

¹¹ SOU 1988:63 s. 63 ja Tuomisto 1988 s. 13–15. Tuomisto on luetellut omistuksenpidätysehdon käyttökelpoisuuden puolesta puhuvia seikkoja muun muassa vakuuden järjestämisen kustannuksettomuuden, leimavero- ja muiden kulujen säästymisen sekä mahdollisuuden perustaa vakuus, vaikkei ostaja-velallisella olisikaan muuta vakuuskelpoista omaisuutta.

On kuitenkin huomattava, että omistuksenpidätyksen käyttöön vakuutena liittyy myyjälle tiettyjä riskitekijöitä. Ostajan luovutuksensaajan vilpittömän mielen suojan mahdollisuus sekä vakuusobjektin huono hoito ja vahingoittumisen vaara tuottavat tiettyä epävarmuutta myyjälle.

¹² Tepora LM 3/1992 s. 329 av. 5 ja Portin JFT 1979 s. 393–395.

¹³ Kuten jäljempänä todetaan, ovat tutkijat edelleenmyyntitilanteissa käytettäviä omistus pohjaisia vakuuskeinoja tarkastellessaan käyttäneet jossakin määrin toisistaan poikkeavia käsitteitä. Nämä käsitteet ovat nähdäkseni yleisimmin käytetyt.

toisistaan. Oikeuskäytännössä ei näitä vakuuskeinoja ole systemaattisesti erotettu toisistaan. Erilaisten oikeusvaikutusten vuoksi sopimuskäytännössä, jossa pyritään tavarantoimittajan aseman turvaamiseen, joudutaan konsignaatio erottamaan edelleenmyyntiä varten tehdystä luottokaupasta ja rajamaan sen käyttöala.¹⁴

Pohjoismaisessa kirjallisuudessa konsignaatio on nykyisin erotettu omaksi vakuustyypikseen yhtäällä myyntikomissiosta ja omistuksenpidätysehdoin tehdystä luottokaupasta edelleenmyyntiä varten. Tanskalaisessa terminologiassa ns. luottokonsignaation käsite on tunnettu jo 1920-luvulta lähtien. Sillä on tarkoitettu omistuksenpidätysehdoin tehtyä luottokauppaa, jossa ostajalla on luovuttamislupa ja joka muistuttaa myyntikomissiota. Ruotsalaisessa ja suomalaisessa terminologiassa konsignaation käsitettä ei ole aiemmin tunnettu, vaan konsignaatiota tarkoittavaa vakuusjärjestelyä on verrattu lähinnä myyntikomissioon. Toisinaan konsignaation käsitettä on taas käytetty synonyyminä myyntikomissiolle.¹⁵

Suomessa myöhemmin omaksutut konsignaationmuodot muistuttavat toiminnallisesti paljon myyntikomissiota: Päämies on esineen omistaja, ja esineen omistusoikeus muodostaa hänelle esinevakuuden; Sopimusosapuolten tarkoitus on se, että konsignaation- / komissionsaaja myy esineen edelleen kolmannelle; Kauppahinnan suoritus päämiehelle tapahtuu vasta edelleen myynnin tapahduttua.

Toiminnallisesta yhtäläisyydestä huolimatta Suomessa omaksutut konsignaatiomuodot eroavat toisistaan erityisesti niiden sivullistehokkuuden suhteen, jolla seikalla onkin keskeinen merkitys arvioitaessa valitun vakuuskeinon käyttökelpoisuutta tavarantoimittajan oikeuksien suojana.

Suomessa konsignaatio ja sitä lähellä olevat vakuuskeinot, jotka ovat erityisesti autojen ja koneiden maahantuojien ja muiden tukkumyyjien suosiossa, kytkeytyvät omintakaisella tavalla omistuksenpidätysehdon käyttämiseen. Konsignaatio, myyntikomissio, luottokauppa kiinteään tiliin, sopimusosto ja muut vastaavat hyvin paljon toisiaan muistuttavat vakuuskeinot – niiden erottaminen toisistaan ja ylipäänsä systematiikka tältä osin on vie-

¹⁴ Tepora DL 1991 s. 642. Kuten jäljempänä omistuksenpidätystä käsiteltäessä käy ilmi, on KKO:n vakiintuneessa oikeuskäytännössä lähdetty siitä, ettei omistuksenpidätysehto sido ostajan velkojia, jos ostajalla on oikeus myydä esine edelleen tai muulla tavoin oikeudellisesti määrätä siitä jo luottoaikana. Tämä merkitsee sitä, ettei omistuksenpidätysehto ole myyjän kannalta käyttökelpoinen vakuuskeino edelleenmyyntitilanteissa, jos omistuksenpidätysehdon sivullistehokkuus ei ulotu ostajan pakkotäytäntöönpanovelkojiin. Juuri suoja ostajan muita velkojia kohtaan on omistuksenpidätyksen käytölle vakuuskeinona edelleenmyyntitilanteissa erityisen tärkeä.

¹⁵ Tepora 1984 s. 291, Schmidt s. 205 ja SOU 1965:14 s. 34.

lä epäselvää ja kehitysvaiheessa – on rakennettu juuri omistuksenpidätys-ehdon ja näin ollen tukku- ja vähittäismyyjän välisen kaupan varaan. Ehtoja ja vakuuskeinoja kehitetään jatkuvasti, osittain vuoropuhelussa KKO:n ja osittain kaupankäynnin käytäntöihin perustuvien syiden vuoksi.¹⁶

Edelleenmyyntitilanteissa tavarantoimittajan aseman turvaamiseksi käytettävissä olevat vakuuskeinot eivät kuitenkaan rajoitu edellä mainittujen omistusperusteisten vakuuskeinojen käyttöön. Tavarantoimittajan kannalta yhtä lailla käyttökelpoisia vakuusmuotoja ovat hypotekaariset panttioikeudet tai välihenkilön tarjoamat henkilövakuudet. Käytännössä näitä vakuusmuotoja ei kuitenkaan käytetä edelleenmyyntitilanteissa, koska ne useimmiten ovat välihenkilön muiden velkojien myöntämien pitkäaikaisten luottojen vakuutena.¹⁷ Näiden vakuuskeinojen tarkastelu jääkin tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

2.2.1 *Konsignaatio*

Konsignaation käsite on pohjoismaiseen käsitteistöön omaksuttu Saksan oikeudesta, jossa sillä on tarkoitettu tuonti- ja vientikaupassa käytettävää komissiosopimustyyppiä, jossa sopijapuolten yhteinen tarkoitus on saada esine myytyä edelleen. Se on tullut käyttöön erityisesti koneiden edelleenmyyntitilanteissa, kun tavarantoimittaja (konsignaationantaja) on toimittanut esineitä jälleenmyyjän (konsignaationsaajan) konsignaatiovarastoon esineiden omistajan lukuun myytäväksi edelleen kolmannelle. Konsignaationsaajana on toiminut joko konsignaationantajan edustaja tai toisessa maassa toimiva itsenäinen maahantuoja tms. yrittäjä.

Konsignaationantajan omistamien esineiden säilytys konsignaationsaajan tavaravarastossa on nostanut esille kysymyksen esineiden oikean omistajan (konsignaationantajan) oikeuksien turvaamisesta. Erityistä huolta tavarantoimittajien keskuudessa ovat aiheuttaneet kysymykset: Miten ulkomainen oikeus suhtautuu konsignaatioesineisiin pidätettyyn omistusoikeuteen? Millä tavoin konsignaationantajan oikeudet konsignaatiotavaraan varastonpitäjän konkurssissa tulevat suojatuiksi?¹⁸ Tässä tutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu viimeksi mainittuun kysymykseen.

¹⁶ Niin ikään silloin, kun tarkasteltavana olevaa sopimustyyppiä arvioidaan ostajan luovutuksensaajan näkökulmasta, valitun sopimustyyppin mukaan määräytyy muun muassa kenen välille edelleen myynnin kohteena olevan irtaimen esineen kauppa syntyy tai kuka on suoritusvelvollinen suhteessa luovutuksensaajaan.

¹⁷ Tepora DL 1991 s. 623–624.

¹⁸ Fleck 1954 s. 8–9.

Komissiolain säätämisen myötä Ruotsissa otettiin käyttöön konsignaation käsite tarkoittamaan määrätynsisältöistä, tavarantoimittajan käytössä olevaa vakuusjärjestelyä.¹⁹ Täysin tuntematon konsignaation käsite ei suomalaisessakaan kirjallisuudessa enää ole, mutta sen käsittelyyn on kiinnitetty varsin vähän huomiota.²⁰ Osaksi tästä syystä ja osaksi siitä, ettei Suomessa ole konsignaatiota koskevaa erityislainsäädäntöä eikä nimenomaisesti konsignaatioksi nimettyä KKO:n ratkaisua, on konsignaation käyttöön liittynyt tiettyjä epävarmuustekijöitä. Esitetyt tulkinnot ovat perustuneet lähinnä ulkomaisissa oikeuksissa omaksuttuihin linjaratkaisuihin ja reaalisiin argumentteihin eli asiallisiin syihin.

Konsignaation on tavattu käsitellä komission yhteydessä yhtenä sen muotona tai siihen rinnastettava omistuksenpidätyskauppana. Olsson on käyttänyt myyntikomissiota muistuttavasta luottokaupasta edelleenmyyntiä varten nimitystä luottokauppa kiinteään tiliin (köp i fast räkning)²¹. Tuomisto on puhunut myyntikomissioon verrattavasta omistuksenpidätyskaupasta²².

Tepora on erottanut systemaattisesti toisistaan tanskalaistyypin ja ruotsalaistyypin konsignaation konsignaatiojärjestelyn rakenteen ja siihen liittyvien esineoikeudellisten vaikutusten perusteella. Ruotsissa ja Tanskassa konsignaation käsitteellä on vakiintunut, mutta toisistaan poikkeava merkityssisältö.²³

Konsignaatiosopimusten käyttö keskittyy erityisesti sellaisille myyntisektoreille, joissa tavarat on taloudellisesti arvokkaita. Kyseeseen tulevat lähinnä irtaimet reaalisineet. Merkittäviä konsignaatiotuotteita ovat autot, maatalous- ja kodinkoneet sekä kirjat.²⁴

Liike-elämässä esiintyvä luottokauppa kiinteään tiliin ja myynti-tilisopimus voivat merkitä tanskalaistyyppistä konsignaatiota.²⁵ Luottokaupalla kiinteään tiliin tarkoitetaan omistuksenpidätys ehdoin tehtyä luottokauppaa, jossa sopijapuolten tarkoitus ei ole estää ostajaa vastikkeellisesti luovuttamasta objektia edelleen kolmannelle ennen kuin ostaja on tehnyt kauppaan perustuvan kaupahintasuurituksen myyjälle. Osapuolten yhteinen etu on saada objekti myydiksi edelleen kolmannelle, mikä mahdollistaa kaupan nopean rahoituksen.

¹⁹ SOU 1988:63 s. 48.

²⁰ Ks. Kaisto 1997 s. 421 ja Tepora LM 7/1992 s. 1043.

²¹ Olsson JFT 1960 s. 3

²² Tuomisto 1988 s. 333–344.

²³ Tepora LM 7/1992 s. 1043. Tässä tutkimuksessa tukeudutaan konsignaatiojärjestelyn juridista rakennetta kuvattaessa ja esineoikeudellisia vaikutuksia tarkasteltaessa Teporan suorittamaan konsignaatiomuotojen erotteluun.

²⁴ Nilas *Justitia* 1980:5 s. 73–80.

²⁵ Tepora DL 1991 s. 642.

Poiketen omistuksenpidätys ehdoin tehdystä luottokaupasta, jossa ostajalla on luovuttamislupa, on ostajan kauppahinnan suoritusvelvollisuus kiinteään tiliin tehdyssä luottokaupassa kytketty edelleen myynnin tapahtumiseen. Sanottu luottokauppa tulee säännöllisesti kyseeseen elinkeinonharjoittajien välisessä kaupassa, jolloin myyjän ja ostajan välillä vallitsee liikesuhde. Toisaalta ei ole poissuljettu se vaihtoehto, että osapuolten välillä ei vallitse mitään liikesuhdetta.

Olsson on katsonut, että luottokauppa kiinteään tiliin muistuttaa rakenteellisesti hyvin paljon myyntikomissiota ja konsignaatiota. Molemmissa sopimustyypeissä käytetään hyväksi edelleen myytäväksi tarkoitetun objektin omistusoikeutta myyjälle turvatuksi vakuusaseman saavuttamiseksi.

Erotuksena myyntikomissiosta kantaa ostaja kiinteään tiliin tehdyssä luottokaupassa kaupallisen riskin edelleen myynnistä. Myyntikomissiossahan komissionäärillä on oikeus palauttaa myymättä jääneet komissiotavat ja siten kaupallisen riskin kantaa komitenti. Täysin poikkeuksetonta ei kuitenkaan ole, että kiinteään tiliin tehdyssä luottokaupassa osapuolet ovat sopineet ostajan oikeudesta palauttaa myymättä jääneet objektit takaisin myyjälle.²⁶

Myyntitiliosopimuksella tarkoitetaan sopimusjärjestelyä, jonka puitteissa tavarantoimittaja toimittaa tavaroita jälleenmyyjälle myytäväksi edelleen myyntitiliehdoin. Sopimuksen mukaan tavarat pysyvät tavarantoimittajan omistuksessa siihen saakka kunnes jälleenmyyjä on saanut ne myydyksi edelleen. Tavaroiden omistusoikeus siirtyy tavarantoimittajalta jälleenmyyjän luovutuksensaajan omaisuudeksi edelleenmyynnin yhteydessä niin, etteivät tavarat ole missään vaiheessa jälleenmyyjän omaisuutta. Sopimukseen sisältyy yleensä määräyksiä tavaroiden säilyttämisestä erillään jälleenmyyjän varallisuudesta tavarantoimittajan lukuun, jälleenmyyjän oikeudesta palauttaa myymättä jääneet tavarat, liikeriskin jakautumisesta sopijapuolten kesken ja tavarantoimittajan oikeudesta ottaa tavarat takaisin hallintaansa.²⁷

Luottokaupassa kiinteään tiliin ja myyntitiliosopimuksessa vakuustarkoituksessa käytetyn omistuksenpidätyksen tehokkuus ostajan velkojia kohtaan määräytyy samojen kollisionratkaisusääntöjen kuin omistuksenpidätys-ehdoissa luottokaupassa, jossa ostajalle on annettu luovuttamislupa jo luottoaikana, ellei ostajan katsota toimivan myyjän lukuun myyntikomission kaltaisessa suhteessa ja ellei sopimusjärjestelyn voida kokonaisuutena katsoa funktionaalisesti muistuttavan riittävästi myyntikomissiota. Edellytyksenä on pidetty selvää näyttöä oikeussuhteen sisällöstä.²⁸

²⁶ Olsson JFT 1960 s. 4.

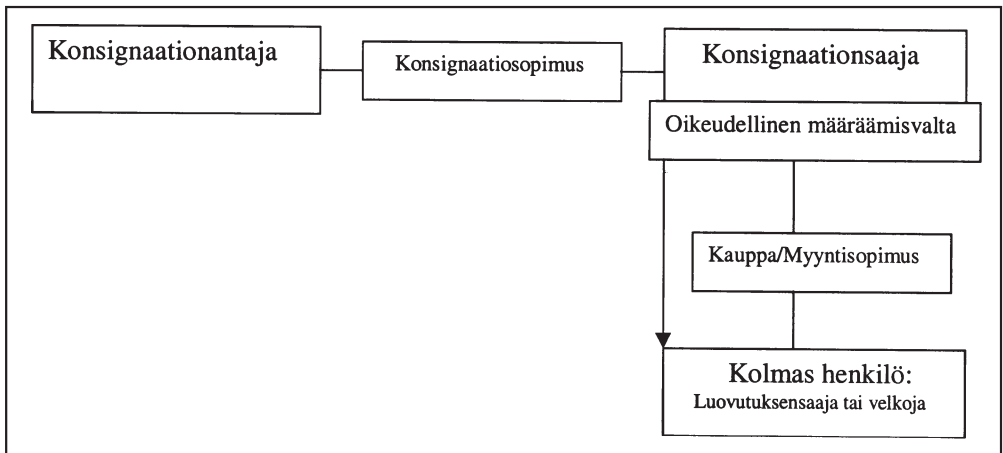
²⁷ Tiedot saatu eri aloilla toimivien elinkeinonharjoittajien käyttämistä vakiosopimuksista.

²⁸ Kaisto 1997 s. 421–422.

Vakuusmuodon juridisen rakenteen ja esineoikeudellisten vaikutusten perusteella on konsignaatiolla tarkoitettu Suomessa kahta eri tapausta. Tapauksessa yksi (1) konsignaationantaja tallettaa konsignaatio-objektin konsignaationsaajan huostaan niin, että konsignaationsaajalla on optio ostaa objekti myydessään objektin kolmannelle omaan lukuunsa. Konsignaationantajalla on erottamisoikeus talletettuihin objekteihin konsignaationsaajan varallisuuteen kohdistuvassa pakkotäytäntöönpanossa.²⁹ Tästä konsignaatiotyypistä on käytetty nimitystä ruotsalaistyyppinen konsignaatio.

Tapauksessa kaksi (2) konsignaationsaaja ostaa edelleen myytäväksi tarkoitettun objektin luottokaupalla omistuksenpidätysehdoin. Konsignaationsaajalla on konsignaatiosopimuksen mukaan oikeus omaan lukuunsa myydä edelleen konsignaatio-objekti jo luottoaikana kolmannelle. Konkreettisen edelleenmyynnin tapahduttua konsignaationsaajalla on velvollisuus välittömästi tai yleensä lyhyen ajan kuluttua suorittaa kauppahinta konsignaationantajalle. Konsignaationsaajalla on yleensä myymättä jääneiden esineiden palautusoikeus.³⁰ Tästä konsignaatiotyypistä on käytetty puolestaan nimitystä tanskalaistyyppinen luottokonsignaatio.

Seuraavan kuvion tarkoituksena on antaa kokonaiskuva konsignaatiossa syntyvistä soveltamistilanteista ja sitä koskevista säännöistä. Suhdetta konsignaationantaja – konsignaationsaaja kutsun konsignaatiosuhteeksi, joka syntyy konsignaatiosopimuksen solmimisella sekä suhdetta konsignaationsaaja – kolmas henkilö kauppasuhteeksi / myyntisuhteeksi oikeustoimeen sovellettavasta kollisionratkaisunormeista riippuen.

²⁹ Hästad 1994 s. 146 ja SOU 1988:63 s. 48.

³⁰ Tepora LM 7/1992 s. 1044.

2.2.2 Luottokauppa omistuksenpidätysehdoin edelleenmyyntiä varten

2.2.2.1 Yleistä omistuspäätösohjeista kaupoista

Omistuksenpidätyksellä tarkoitetaan yleensä kauppasopimuksen määräystä, jonka mukaan omistusoikeuden siirtyminen lykkääntyy siihen asti, kunnes ostaja suorittaa kauppahinnan tai täyttää jonkin muun maksuvelvollisuutensa. Kyseessä on lykkäävä eli suspensiivinen ehto.³¹ Omistusoikeus kaupan kohteeseen pidätetään myyjällä toistaiseksi ja siirtyy ostajalle vasta kun koko kauppahinta on maksettu. Koko sopimuksen perusidea on, että omistusoikeus lopuksi siirtyy ostajalle. Kauppaobjektin hallinta ja käyttövalta luovutaan ostajalle useimmiten heti sopimuksen solmimisen yhteydessä. Tämä ei kuitenkaan ole välttämätöntä.³²

Omistuksenpidätysehdon teoreettinen luonnehdinta on saanut kirjallisuudessa paljon huomiota osakseen.³³ Varhaisemmassa kirjallisuudessa vakuustarkoituksessa käytettyä omistuksenpidätystä selitettiin siten, että se kytkettiin yhdeksi omistusoikeuden vaiheittaista siirtymistä koskevaksi ehdoksi. Omistuksenpidätyksen katsottiin synnyttävän lykkäävästi ehdollisen välitilailmiön omistusoikeuden keskeisen momentin, omistajan hallintaoikeuden kannalta. Katsottiin, että ostajalla oli luottoaikana sopimukseen perustuva tosiasiallinen esineen hallinta ja käyttövalta sekä oikeus maksamalla kauppahinta saada aikaan omistajan hallintaoikeuden subjektin vaihdos, kun taas myyjä säilytti kauppahinnan suorittamiseen saakka omistuksenpidätyksen perusteella omistajan hallintaoikeuden myytyyn esineeseen itsellään. Tämä selitys on myöhemmin kyseenalaistettu.

Nykyisin ehdon selitetään palvelevan vakuustarkoitusta: myyjällä on omistuksenpidätyksen johdosta ostajan maksuhäiriötilanteissa oikeus kaupan purkuun ja myydyin esineen takaisinottoon tietyin rajoituksin. Zittingin mukaan omistuksenpidätysohjetta on sen sivullisittomuuden kannalta pidettävä ostajan velkojia ja seuraajia sitovana takaisinottoehtona. Kun kauppaobjektin takaisinotto edellyttää sopimuksen purkamista, merkitsee takaisinottoehto tällöin sivullisiin vaikuttavaa purkuoikeutta, jonka perusteella myyjä saa oikeuden luovuttamansa objektin takaisinottamiseen.³⁴ Omistuksenpidätysohjeon pe-

³¹ Tuomisto 1988 s. 9.

³² Havansi 1992 s. 520.

³³ Laajasti omistuksenpidätystä koskevia käsityksiä on käsitellyt Tepora 1984 s. 35–58.

³⁴ Tuomisto 1988 s. 174–176 ja Zitting LM 1978 s. 728–729. Tuomisto toteaa, että sopimuksen sisältö pelkkää takaisinottoehtoa on pidetty luonteeltaan velvoiteoikeudellisena, joka ei sido ostajan velkojia tai seuraajia. Sopijapuolethan voivat lähtökohtaisesti disponoida kolmannen oikeudesta vain siinä laajuudessa kuin oikeusjärjestys sen sallii, ja sopimuksen

rustuvaa takaisinotto-oikeutta käytettäessä myyjälle palautuu ostajalle kaupan kohteena olevan esineen luovutuksella siirtynyt omistajan hallintaoikeus, jolloin myyjä saa takaisin täysin kehittyneen omistajan aseman.³⁵

Ostajalle siirtyy heti sopimuksen teon jälkeen omistajan hallintaoikeus esineeseen, jonka perusteella hänellä on oikeus saada esine tosiasialliseen hallintaan ja käyttöön. Ostajan hallintaoikeus on yksinomaista ja suojattua ja tapahtuu hänen omaan lukuunsa. Ostajalle siirtynyt omistajan hallintaoikeus esineeseen on kuitenkin sillä tavoin rajoitettua, että omistajan kelpoisuusmuotojen käyttöä rajoittaa myyjän ehtoon perustuva oikeus.

Ostajalla on niin ikään oikeus vaikuttaa oikeusasemaansa maksamalla kauppahinnan tai täyttämällä jonkin muun sopimukseen liittyvän velvollisuuden, jolloin ostajalle kehittyy täysi omistajan asema.³⁶

Omistuksenpidätysehto voi koskea niin irtainta kuin kiinteää omaisuutta.³⁷ Routamon mukaan omistuksenpidätysehtoisessa irtaimen luottokaupassa myyjän voidaan katsoa toimivan kahdessa ominaisuudessa: toisaalta hän toimii kauppaojektin luovuttajana, toisaalta kauppahinnan maksuun luottoa myöntävänä luotonantajana. Luotonantajan ominaisuudessa toimiva myyjä turvaa asemansa omistuksenpidätysehdoin ostajan maksuhäiriön varalta.

Irtaimen esineen luovuttaja-myyjän purkuoikeutta tilanteissa, joissa ostaja on laiminlyönyt kauppaan perustuvan maksuvelvollisuuden, sääntelee

oikeusvaikutukset rajoittuvat sopijapuolten väliseen (inter partes) suhteeseen. Takaisinottoehto ei siten luo sivullisia sitovaa esinevakuutta, vaan sivullisia sitovan oikeuden saavuttamiseksi edellytetään, että myyjä pidättää omistusoikeuden kaupan kohteeseen.

³⁵ Omistuksenpidätysehtoon perustuvasta takaisinotto-oikeudesta tulee siis erottaa takaisinottoehto, joka on kyseessä silloin, kun omistusoikeuden sanotaan heti siirtyvän ostajalle, mutta myyjä on ostajan maksuhäiriöiden johdosta oikeutettu ottamaan esineen ostajalta takaisin itselleen. Havansi 1992 s. 523 pitää ehtoa purkavana eli resolutiivisena ehtona. Kirjallisuudessa on vahvasti puollettu omistuksenpidätysehdon ja takaisinottoehdon samantasoista tehokkuutta ostajan luovutuksensaajiin ja velkoihin nähden. Ks. Tepora 1984 s. 73 ja Tuomisto 1988 s. 179. Tätä suositusta ei kuitenkaan ole kiistatta hyväksytty oikeuskäytännössä, joten omistuksenpidätysterminologian käyttöön on edelleen syytä suojan varmistamiseksi. Asiaa koskeva KKO:n ennakkoratkaisu on KKO 1983 II 132.

Havansi 1992 s. 522 on todennut sanotun erottelun osalta, ettei se perustu rationaalisiiin syihin, mutta siihen on vallitsevan oikeustilan vallitessa syytä varautua.

Ruotsin oikeudessa myyjän oikeuden sivullistehokkuuden kannalta edellytetään vain, että selvästi sovitaan takaisinotto-oikeudesta. Ruotsin oikeudesta SOU 1988:63 s. 66 ja NJA s. 222.

³⁶ Tepora 3/1992 s. 328–329 ja Tolonen LM 1/1998 s. 839.

³⁷ Havansi 1992 s. 522. Suurin osa omistuksenpidätysehdoin myydystä omaisuudesta myydään osamaksukaupalla, jolloin tulee sovellettavaksi OsamKL:n säännökset. Organisoitun erityisrahoituksen ohella omistuksenpidätystä käytetään myös OsamKL:n ulkopuolelle jäävissä luottokaupoissa. Ehtoa voidaan käyttää myös silloin, kun koko kauppahinta on suoritettava kerralla.

KauppaL:n 54 §. Lähtökohtaisesti myyjä voi purkaa kaupan ostajan maksuviivästyksen vuoksi, jos viivästyksellä on olennainen vaikutus sopimusrikkomukseen. Jos esineen hallinta on kuitenkin jo luovutettu ostajalle, on myyjän käytettävissä oleva purkuoikeus rajoitettu. Tällöin myyjä saa purkaa kaupan vain, jos sopimukseen sisältyy pätevänä pidettävä ehto takaisinotto-oikeudesta tai omistuksenpidätyksestä. Poikkeuksen muodostaa tilanne, jossa ostaja on jo hallinnan luovuttamisen hetkellä asetettu konkurssiin. Tällöin myyjällä on oikeus vaatia kauppaobjekti takaisin, ellei konkurssipesä maksa tai aseta maksusta hyväksyttävää vakuutta.³⁸

Omistuksenpidätyksen ulottuvuutta voidaan tarkastella kahdessa eri suhteessa: toisaalta myyjän ja ostajan välisenä suhteena, toisaalta myyjän suhteena ostajan velkojia ja seuraajia kohtaan, jota voidaan myös luonnehtia omistuksenpidätyksen esineoikeudelliseksi ulottuvuudeksi.

Omistuksenpidätyksen sivullistehokkuutta koskeva sääntely vaihtelee merkittävästi eri valtioissa. Esimerkiksi Saksassa on omaksuttu julkisuusnäkökohtien suhteen sivullisia sitovaa esinevakuutta perustettaessa Suomessa omaksutuista säännöistä täysin poikkeavat säännöt.

Suomessa tehokkaan panttioikeuden perustaminen edellyttää julkivarmistuksen toteuttamista. Se toteutetaan hallinnan siirrolla, ilmoituksella kolmannelle taholle eli ns. denuntiaatiolla taikka kirjaamisella.

Koska omistuksenpidätysehtoa käytettäessä vakuusobjektina toimii vaihdannan kohteena oleva objekti, jonka hallinta vielä on luovutettu ostajalle, jää julkisuutta tuottava lisätoimenpide toteuttamatta.³⁹ Ehdon käyttö ei siten ole sivullisten kannalta helposti havaittavissa ja se jää ns. salaiseksi vakuusoikeudeksi. Julkisuusvaatimuksen täyttymistä on pidetty tehokkaan esineoikeuden syntymisen pääsääntönä. Koska omistuksenpidätys on julkisuusvaatimuksen vastaisuuden vuoksi sui generis -vakuuskeino, on sen tehokkuus ilman julkivarmistusta poikkeus pääsäännöstä. Poikkeuksia on puolestaan lähtökohtaisesti tulkittava suppeasti.⁴⁰

³⁸ Routamo 1996 s. 158–161.

³⁹ MK 14:4 on mahdollistanut omistuksenpidätys- tai takaisinottoehdon kirjaamisen lainhuuto- ja kiinnitysrekisteriin. Kirjaus on mahdollinen vain jos omistuksenpidätys sisältyy alkuperäiseen sopimukseen ja kiinteistön omistaja antaa nimenomaisen suostumuksen kirjaukselle. Tämä kirjausmahdollisuus koskee ainoastaan elinkeinotoiminnassa käytettäviä kiinteistöjä. Niin ikään rekisteriin saadaan kirjata esineen myyjän omistuksenpidätys- tai takaisinottoehtoon perustuva oikeus kiinteistölle tuotuun rakennukseen, rakennelmaan, koneeseen tai laitteeseen. Kirjauksen perusteella omistuksenpidätys sitoo kiinteistön omistajan velkojia ja seuraajia. Sen sijaan kirjaus ei tee irrottamisoikeudesta sitovaa, jos se katsotaan sitomattomaksi oikeutemme mukaan inter partes. Ks. yksityiskohtaisemmin HE 120/1994 s. 96–97 ja Jokela–Kartio–Ojanen 1997 s. 307.

⁴⁰ Kaisto DL 1993 s. 92, Portin JFT 1979 s. 392–395 ja Tuomisto 1990 s. 212–213.

Omistuspäätösheitoiset luottokaupat ovat kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä jaoteltu sen perusteella, onko luovutuksensaaja-ostajalla omistuksenpidätösehdosta huolimatta jo luottoaikana ennen kauppahinnan maksua ilman luovuttaja-myyjän myötävaikutusta oikeus disponoida esineestä luovuttamalla se edelleen, panttaamalle velkojensa vakuudeksi, käyttämällä valmistukseen tai kulutukseen taikka liittämällä se toiseen esineeseen, vai ei. Ensin mainitusta tapauksesta on käytetty nimitystä luottokauppa edelleenmyyntiä varten, kun taas jälkimmäistä tapausta on nimitetty normaalisti luottokaupaksi.

Näiden lisäksi on erotettu sellaisten irtainten esineiden luottokauppa, jossa luovutettavat esineet on tarkoitettu liitettäväksi toiseen esineeseen niiden ainesosaksi tai tarpeistoksi jo luottoaikana. Tällaisesta luottokaupasta on käytetty nimitystä luottokauppa edelleenliittämistä varten. Tässä tutkimuksessa liittämisoikeus rinnastetaan ostajan luovutusoikeuteen ja mainittu luottokaupan muoto katsotaan kuuluvan alaryhmänä edelleenmyyntiä koskevan luottokaupan soveltamisalaan.⁴¹

Ostajan luottoaikaisen disponointivallan perusteella suoritetulla jaottelulla on erityistä merkitystä arvioitaessa omistuksenpidätyksen käyttökelpoisuutta vakuutena. Oikeuskäytännössä on nimittäin vakiintunut kanta, jonka mukaan omistuksenpidätösehto on vailla sivullissitovuutta, jos ostajalla on ollut oikeus ehdosta huolimatta disponoida esineestä jo luottoaikana, vaikka omistuksenpidätösehdon yleiset pätevyysedellytykset täytyisivätkin.⁴²

Tässä tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu siis siihen, millä edellytyksillä omistuksenpidätösehdoin myyjän myymää esinettä tuleva oikeus voi sitoa ostajan muita velkojia tilanteessa, jossa ostajalla on oikeus luovutukseen jo luottoaikana. Kokonaiskuvan saamiseksi käsittelemme kuitenkin myös tilannetta, jossa ostajalle ei ole myönnetty oikeutta esineen myynti edelleen ennen kauppahinnan maksua myyjälle.

⁴¹ Kirjallisuudessa esitettyjä luokitteluja Olsson JFT 1960 s. 3, Portin JFT 1960 s. 279, Tepora 1984 s. 278–279 ja Välimaa OTJP 1992 s. 360.

⁴² KKO:n kanta omistuksenpidätösehdon sivullistehokkuuteen luottokaupassa, jossa ostajalle on annettu lupa oikeudellisesti määrätä esineestä jo luottoaikana, on vakiintunut 1970-luvulla. Oikeuskäytännöstä sanotun kannan mukaisia ratkaisuja ovat muun muassa KKO 1934 II 125, KKO 1947 I 4 (ään.), KKO 1971 II 65, KKO 1971 II 102, KKO 1977 I 4, KKO 1986 I A, KKO 1990:43, KKO 1990:104 KKO 1995:128. Tuomisto 1988 s. 241 toteaa, että kanta omistuksenpidätösehdon heikkoudesta on niin vakiintunut, että sen muuttaminen edellyttäisi lainsäädäntötoimenpiteitä.

2.2.2.2 Normaali luottokauppa

Normaalilla luottokaupalla tarkoitetaan yleisesti omistuksenpidätysehtoista kauppaa, jossa kaupan kohde on tarkoitettu jäämään ostajan omaan hallintaan ja käyttöön objektin normaalin käyttötarkoituksen mukaisella tavalla.

Seuraavia piirteitä voidaan pitää tyypillisinä sanotulle oikeustoimelle: Ostajana on normaalisti kuluttaja ja myyjänä elinkeinonharjoittaja; Myyjä on esineen omistaja, ja esineen omistusoikeus muodostaa hänelle esinevakuuden; Myyjä nauttii lähtökohtaista suojaa ostajan velkojia ja seuraajia kohtaan.

Ostajan näkökulmasta omistuksenpidätys tarkoittaa rajoitusta hänen omistajan asemaansa siihen asti kunnes kauppahinta on kokonaan maksettu. Niinpä ostajalla ei ole lupaa luovuttaa esinettä edelleen sanottuna aikana siten, että myyjän omistuksenpidätysehtoon perustuvan takaisinotto-oikeuden käyttömahdollisuus tosiasiasa estyy. Käytännössä myyjän oikeus varmistetaan nimenomaisella luovutuskiellolla.

Oikeuskäytännössä on vakiintunut ostajan luottoaikaisen luovutusvallan rajoituksia tukeva kanta normaalein luovutusehdoin tehdyssä luottokaupassa.⁴³ Jos ostaja tästä huolimatta luvottomasti luovuttaa esineen kolmannelle luottoaikana, syyllistyy hän rikosoikeudellisen tunnusmerkistön täyttävään tekoon. Kavallussäännösten perusteella arvostellaan menettelyä, jossa ostaja anastaa omistuksenpidätysehdoin ostamansa esineen.⁴⁴

Oikeuskäytännössä omistuksenpidätysehdoin myydyn esineen luovutuksensaaja on tuomittu kavallusrikoksesta rangaistukseen, koska omistuksenpidätysehdoin ostajalle myytyä esinettä on pidetty toisen omaisuutena. Kavalluksen tunnusmerkistön täytyminen on edellyttänyt ensin sitä, että myyjän pidättämä esineen omistusoikeus on siirtynyt ostajalle. Tämän perusteella on sitten ratkaistu, täyttääkö ostajan toiminta kavalluksen tunnusmerkistön. Tapauksessa KKO 1997:154 mainitut seikat tulivat KKO:n arvioitavaksi.⁴⁵

⁴³ Tepora 1984 s. 280–281.

⁴⁴ Tolonen LM 1/1998 s. 838 toteaa, että ”anastamisella tarkoitetaan toisen omaisuuden oikeudetonta ottamista, pitämistä, luovuttamista tai muunlaista hyväksikäyttöä tarkoituksena saada se itselle tai toiselle sellaiseen omistukseen, joka on pysyvää ja ulkoiselta olemukseltaan vastaa omistusoikeutta”. Tolonen on katsonut, että tekijältä edellytetään tahallisuutta. Toisin sanoen tekijän tulee olla tietoinen siitä, että omaisuus kuuluu jollekin toiselle. Hän kuitenkin otaksuu, että jos kavallus kohdistuu omistuksenpidätysehdoin myytyyn omaisuuteen, on sitä pidettävä lievänä.

⁴⁵ Tepora 1984 s. 280–281. Tapauksessa KKO 1997:154 KKO otti kantaa siihen, onko myyjän edustaja syyllistynyt kavallukseen luovuttaessaan kolmannelle auton, johon rahoitusyhtiöllä oli omistuksenpidätysoikeus. KKO totesi perusteluissaan, että kavalluksen tunnusmerkistön

Normaalissa luottokaupassa myyjän ehtoon perustava oikeus on lähtökohtaisesti sivullisia sitova, vaikka omistuksenpidätyksen sivullissitovuudesta ei ole laissa säännöstä. Oikeuskäytännössä ehtoa on pidetty sivullisia sitovana. Sitovuusperusteen muodostaa yhä vallitsevan kannan mukaan myyjän omistusoikeus, johon lainsäädännössä liittyy vahva suoja.⁴⁶ Kirjallisuudessa on sen sijaan viime aikoina suhtauduttu varauksellisesti myyjän omistusoikeuden merkitykseen omistuksenpidätyksen tehokkuutta arvioitaessa. On viitattu siihen, että myyjän omistaja-asema on lähinnä vain muodollinen ja että ostajalla eikä myyjällä ole omistuksenpidätyksen aiheuttaman välitilan aikana täysin kehittyntä omistajan asemaa: myyjä on esineen hallinnan ostajalle luovuttaessaan menettänyt keskeisiä omistusoikeuden elementtejä ostajalle.

Tuomisto on katsonut, ettei ratkaisevaa merkitystä ehdon tehokkuutta arvioitaessa tulekaan antaa sille, että myyjä on sopimuksen mukaan esineen omistaja. Omistusoikeuden sijasta huomiota tulee kiinnittää omistuksenpidätyksen käyttökelpoisuuteen vakuuskeinona. Painavimpana perusteena Tuomisto on pitänyt sitä, että omistuksenpidätys on sivulliselle suhteellisen haitaton ja myyjälle käyttökelpoinen vakuuskeino.⁴⁷

On huomautettava, että luovutusvallan rajoitukset koskevat luonnollisesti vain omistuksenpidätyseshton synnyttämää välitilan aikana vallitse-

täytyminen edellyttää, että teko kohdistuu toisen omistamaan omaisuuteen. KKO katsoi, ettei rahoitusyhtiö ollut saanut osamaksusopimuksen siirron perusteella autoon omistusoikeutta, vaan osamaksusopimuksen siirto rahoittajalle oli merkinnyt sopimuksen siirtoa kaupan rahoituksen vakuudeksi eli vakuusjärjestelyä. Tapausta kommentoineen Tolosen LM 1/1998 s. 835–842 ja erityisesti s. 842 mukaan ”sopimuksella luotujen oikeussuhteiden sisällön perusteella voidaan perusteellisesti katsoa, että auton omistusoikeus on siirretty rahoitusyhtiölle, sillä rahoitusyhtiön tarkoituksena oikeudellisesti on ollut saavuttaa auton omistaja-asema. Tästä johtuen voidaan katsoa, että A (myyjän edustaja) on menetellyt kavallusrikossäännöksen teonkuvauksessa tarkoitetulla tavalla”. KKO:n ratkaisuja, joissa on otettu kantaa kavalluksen tunnusmerkistön täyttymiseen ovat muun muassa KKO 1927 II 502 ja KKO 1993:4.

⁴⁶ Ks. Tepora LM 3/1992 s. 328–329 ja SOU 1988:63 s. 66, jossa lausutaan omistusoikeuden käytöstä ehdon sivullistehokkuuden perustana seuraavasti: ”Ursprungligen kan denna rättsregel ha haft sin grund i förbehållet av just ”ägenderätt”. Så småningom hat rättsregel förklarats med dess praktiska betydelse i det ekonomiska livet; det möjliggör anskaffning av varor av köpare som inte kan betala kontant eller skaffa annan säkerhet, och de betänkligheter som är förknippade med panträtt till varor i köparens besittning har inte ansetts tillämpliga”.

⁴⁷ Tuomisto LM 1991 II s. 207–208. Väitöskirjassaan Tuomisto 1988 s. 33–38 ja 47 on todennut, että omistuksenpidätysmyyjän oikeutta myytyyn esineeseen ei välttämättömänä voi pitää omistusoikeutena, vaikka muodollisesti omistusoikeus ei olekaan siirtynyt. Kysymys siitä, saako myyjä lähtökohtaisesti suojaa UL 4:9, KS 45.1 §:n ja KS 54.1 §:n nojalla perustuu pitkälti siihen, voidaanko myyjää edelleen pitää omistajana. Toisaalta UL 4:9.1:n kielto tehdä ulosmittausta sivullisen vahingoksi voi ehkä tarjota suojaa myyjälle riippumatta siitä, voidaanko häntä pitää omistajana.

vaa asiointilaa, jolloin kummallakaan sopijapuolelle ei ole täysin kehittyntä omistajan oikeusasemaa. Välitilalla tarkoitetaan aikaa, jolloin kauppahinta ei vielä ole maksettu kokonaan ja myyjän oikeus faktisesti rasittaa ostajan oikeutta. Kun kauppahinta on tullut kokonaan maksetuksi, välitila päättyy ja rajoitukset poistuvat. Tepora on perustellut disponointivallan rajoituksia kahdella oikeuspoliittisesti perustellulla seikalla, myyjän taloudellisten intressien turvaamisella ja taloudellisen spekulointivaltan välttämällä.

Jos ostajalla olisi disponointivallan rajoituksista vapaa oikeus taloudelliseen spekulointiin saattamalla kauppaobjekti edelleenmyyntiin ennen sopimusvelvoitteen täyttämistä, jättäisi se myyjän helposti taloudellisesti turvattomaan asemaan.⁴⁸ Sen sijaan myyjän myötävaikutuksella ostajalle omistuksenpidätyksen käytöstä aiheutuvat disponointivallan rajoitukset voidaan poistaa ja ostaja oikeuttaa käyttämään omistajan oikeuksia täysimääräisesti. Tällä on kuitenkin vaikutuksia omistuksenpidätyksen tehokkuuteen sivullisia kohtaan⁴⁹.

Normaalissa luottokaupassa käytettävä omistuksenpidätys on siis lähtökohtaisesti tehokas ostajan velkojia ja seuraajia kohtaan. Oikeuskäytännössä ehdon tehokkuutta on jouduttu rajoittamaan. Keskeiseksi tehokkuuden rajoitustekijöiksi ovat muodostuneet kaupat, joissa ostajalle on annettu tai olosuhteista on pääteltävissä, että ostajalla on luovuttamislupa tai muu vastaava lupa jo luottoaikana. Näissä tilanteissa on päädytty siihen, että omistuksenpidätysehto on tehoton, vaikkei edelleenmyynti tai -liittäminen ole vielä tapahtunut.

2.2.2.3 Luovuttamisluvan olemassaolosta luottosuhteen aikana

Luottokauppa omistuksenpidätysehdoin edelleenmyyntiä varten on siis kyseessä silloin, kun ostajalla on omistuksenpidätysehdosta huolimatta oikeus disponoida kauppaobjektista jo luottoaikana myymällä se kolmannelle. Ostajan luottoaikaisella disponointivallalla ei tässä tutkimuksessa omaksutun käsitystavan mukaan tarkoiteta ostajan reaali luottokompetenssia eli ostajan valtaa käyttää kauppaobjektia muiden velkojensa vakuutena ennen kauppahinnan maksamista, vaan nimenomaan ostajalle myönnettyä oikeutta luovuttaa objekti edelleen kolmannelle. Luovutustapana on nimenomaan kauppa.

⁴⁸ Tepora 1984 s. 283.

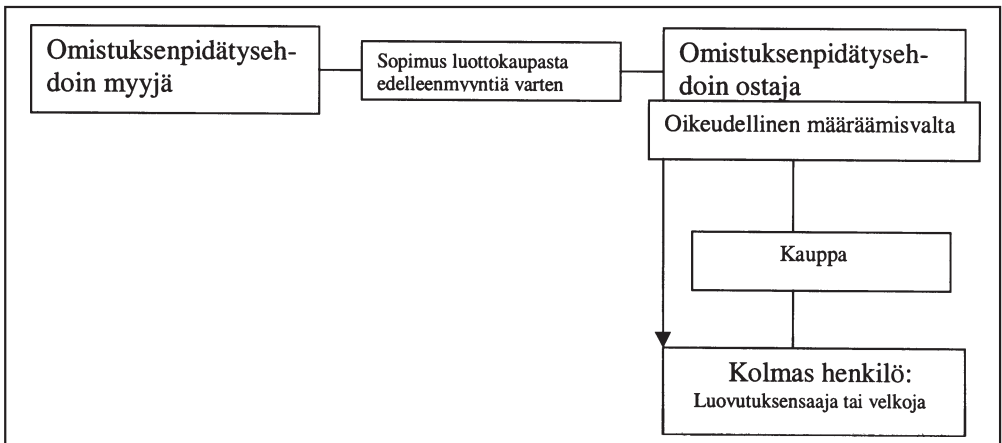
⁴⁹ Omistuksenpidätysehdon sivullistehokkuudella tarkoitan sivullisia sitovaa esineen takaisinotto-oikeutta eli nimenomaan oikeutta saada esine takaisin ostajan muiden velkojien ja seuraajien ulottuvilta.

Ostajalle omistuksenpidätys ehdoin luovutettu esine on hänen vaihtomaisuuttaan, kun taas se normaalissa luottokaupassa on ostajan käyttöomaisuutta.⁵⁰

Olennaista omistuksenpidätys ehdoin edelleenmyyntiä varten tehdyssä luottokaupassa on se, että esine luovutetaan jälleenmyyjälle, joka myy esineen edelleen omaan lukuunsa. Edelleenmyynti voi tapahtua jo luottoaikana eli ennen kuin ostaja on täyttänyt myyjän kauppahintasaatavan. Tavarankiertonopeudesta ostajan varastossa riippuu, ehtiikö sopijapuolten kauppasopimuksessa oleva ehto maksuajankohdasta täyttyä ennen objektin luovuttamista edelleen.

Konsignaatiosta omistuksenpidätys ehdoin tehty luottokauppa edelleenmyyntiä varten eroaa ennen muuta siinä, että edelleenmyyntiä varten tehdyssä luottokaupassa ostaja on velvollinen maksamaan kauppahinnan sovittun määrääjän kuluttua riippumatta siitä, onko ostaja myynyt objektin edelleen. Konsignaatiossa ostajan kauppahinnan suoritus kytkeytyy taas konkreettiseen edelleenmyyntiin. Konsignaationsaaja on normaalisti velvollinen maksamaan kauppahinnan välittömästi tai lyhyen ajan kuluttua edelleenmyynnistä myyntikomissiota muistuttavan tilitysmenettelyn mukaisesti.⁵¹

Aiemmin konsignaation yhteydessä esittämäni peruskuvio hahmottuu omistuksenpidätys ehdoin tehdyssä luottokaupassa, jossa ostajalla on luovuttamislupa, seuraavanlaiseksi:

⁵⁰ Välimaa OTJP 1992 s. 361–362 toteaa, että kirjallisuudessa esineen luovuttamistapana on yleensä käsitelty nimenomaan myyntiä eli kauppaa. Esimerkiksi autokaupan kohdalla kyseessä on usein käytännössä osaksi vaihto. Tällöin kysymys on luottokaupasta edelleen vaihtoa varten, jolloin ollaan tekemisissä saman ongelmaryhmän kanssa kuin jos olisi kyse luottokaupasta edelleen myyntiä varten.

⁵¹ SOU 1988:63 s. 48–49 ja Tepora LM 7/1992 s. 1043–1044.

Luottokaupassa edelleenmyyntiä varten on useimmiten kysymys elinkeinonharjoittajien välisestä kaupasta, jossa molempien sopijapuolten yhteinen etu on saada myytyä kauppajohde edelleen kolmannelle mahdollisimman nopeasti. Myymällä objekti edelleen ostajan likviditeetti paranee ja näin hän saa varoja maksaa oma kauppahintavelkansa myyjälle.

Osapuolten voidaan katsoa tarkoittaneen luottoaikaisen luovutusluvan perustamista ostajalle, jos siitä on sovittu nimenomaisesti tai konkludenttisesti eli hiljaisesti. Jos osapuolet ovat siitä nimenomaisesti sopineet, katsotaan luvan olevan voimassa ja sen johdosta myyjän omistuksenpidätykseen perustuva takaisinotto-oikeus on tehoton. Oikeudellisia ongelmia syntyy tilanteissa, joissa luovutusluvasta ei ole nimenomaisesti sovittu, vaan osapuolten voidaan katsoa sitä edellyttäneen hiljaisesti.⁵²

Kyse voi olla esimerkiksi siitä, että ostajalle myönnetty luottoaikainen edelleenmyyntioikeus ei ilmene nimenomaisesti sopimuksesta, vaan se käy ilmi niistä olosuhteista, joissa luottokauppa on tehty. Jos myyjän on täytynyt esimerkiksi esineen normaali käyttötarkoitus, lukumäärä, laatu tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen ymmärtää, että esine tulotaiiin luovuttamaan edelleen, voitaneen tulkita luovutustarkoituksen olevan voimassa.⁵³

Sopijapuolten välille saattaa olla muodostunut aikaisempien vastaavalaisten sopimusten myötä käytäntö, jonka puitteissa ostajalle on nimenomaisesti myönnetty oikeus esineen myyntiin edelleen jo luottoaikana. Kun sopijapuolet ovat havainneet, että oikeuskäytäntö johtaa siihen, että omistuksenpidätysehto on vailla sivullisittovuutta sanotuissa tilanteissa, ovat sopijapuolet sopineet kuitenkin jättävänsä pois nimenomaisen maininnan luovutusluvasta tai kieltävänsä sen nimenomaisesti. Tällaisten olosuhteiden vallitessa noudatetaan lähtökohtaisesti pääsääntöä, jonka mukaan omistuksenpidätysehto sitoo eikä ostajalla ole luovuttamislupaa luottoaikana. Myyjälle luvasta hiljaisesti sopiminen on edullista, koska hän voi ostajan maksuhäiriötilanteessa vedota ehtoon.⁵⁴

⁵² Tepora 1984 s. 292–293.

⁵³ Tuomisto 1988 s. 328–331 käsittelee kysymystä siitä, milloin lupa voidaan katsoa annettuna.

⁵⁴ Välimaa OTJP 1992 s. 371–372. Yleisten todistustaakan jakoa koskevien periaatteiden mukaan pääsäännöstä poikkeavan väitteen esittäneellä osapuolella on näyttövelvollisuus. Koska omistuksenpidätysehdon sitovuus on pääsääntö ja ostajan luottoaikaisen disponointivallan aiheuttama omistuksenpidätysehdon tehottomuus poikkeus pääsäännöstä, on luovuttamislupa vetoavalla osapuolella väittämistäakka luvan olemassaolosta. Mikäli siis ostaja tai hänen seuraajansa omistuksenpidätysehdon olemassaolosta huolimatta väittää sopijapuolten tarkoittaneen, että ostajalla on oikeus luovutukseen ennen kauppahinnan maksamista, on väitteen esittäneellä osapuolella näyttövelvollisuus sopijapuolten yhteisestä tarkoituksesta myöntää ostajalle luovuttamislupa. Välimaa on katsonut, ettei riittävänä voida

Arvioitaessa luovuttamisluvan olemassaoloa tilanteissa, joissa oikeudesta ei ole nimenomaisesti sovittu, merkitystä saavat tulkinnalla selvittävän sopijapuolten hypoteettisen tahdon ohella objektiiviset ulkoiset tunnusmerkit.

Tepora on katsonut, että merkitystä tulee antaa sekä ostajan ja myyjän henkilöä että luottokaupan kohdetta koskeville seikoille. Ostajan ollessa elinkeinonharjoittaja on todennäköistä, että sopijapuolet ovat tarkoittaneet ostajalla olevan oikeus edelleen myyntiin, kun ostaja on samalla kertaa tilannut useita samanlaisia tuotteita myyjältä. Luovuttamisluvan voidaan katsoa olevan kyseessä etenkin silloin, kun kyse on pitkäaikaisesta ostajan ja myyjän välisestä liikesuhteesta ja/tai kun ostaja yleisesti pitää kaupan luottokaupan kohteena olevaa tavaraa.⁵⁵

Tepora on väitöskirjassaan huomauttanut, ettei yksinään näyttö myyjän ja ostajan liikesuhteen olemassaolosta ole kuitenkaan oikeudellisesti riittävä peruste sille, että ostajalla olisi luovuttamislupa, vaan kyseinen ulkoinen olosuhde toimii ainoastaan todennäköisyysnäyttönä oikeuden olemassaolosta.⁵⁶ Näytöksi sen sijaan riittänee se, että ostaja tai hänen seuraajansa kykenee osoittamaan myyjällä olleen oikea kuva ostajan henkilöstä ja tämän toimialasta myytyyn objektiin nähden. Näiden seikkojen perusteella voidaan päätellä, että myyjä on joko hyväksynyt hiljaisesti edelleenmyynnin tai hän on tosiasiaa edellyttänyt sitä yhdessä ostajan kanssa.⁵⁷

Sittemmin Tepora on katsonut, että luovuttamisluvan arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota olosuhteisiin kokonaisuudessaan. Hänen mukaansa luovuttamisluvan voidaan katsoa olevan voimassa, mikäli esine on ostajan välittömässä tosiasiallisessa määräämisvallassa ja ostajan normaalin liiketoiminnan mukaista on, että hän ryhtyy myymään esinettä ennen kuin kauppahinta on maksettu.⁵⁸

Välimaa on katsonut edelleenmyyntioikeuteen vetoavan todistustaakan täyttyneen, kun hän näyttää, että myyjä on tiennyt kaupan kohteen olevan ostajan vaihto-omaisuutta.⁵⁹

pitää sitä, että jompikumpi kaupan osapuolista on sitä tarkoittanut. Hän kuitenkin toteaa, ettei todistustaakka kaikissa tilanteissa ole kovin raskas. Hiljainen sopiminen tuottaa myyjälle siten prosessuaalisia etuja. Ks. Tepora 1984 s. 293 ja Tuomisto 1988 s. 330.

⁵⁵ Tepora 1984 s. 292 ja Tepora LM 3/1992 s. 334–338, jossa Tepora tarkastelee oikeuskäytännön pohjalta ostajan oikeudellisen määräämisvaltaa arvioitaessa huomioon otettavia seikkoja.

⁵⁶ Tepora LM 3/1992 s. 334.

⁵⁷ Tepora 1984 s. 296.

⁵⁸ Tepora LM 3/1992 s. 335.

⁵⁹ Välimaa OTJP 1992 s. 374.

Tuomisto on pitänyt riittävänä näyttönä, että myyjä saattoi pitää todennäköisenä, että ostaja luovuttaa kaupan kohteen edelleen. Ratkaisevaa merkitystä myyjän tarkoitusta arvioitaessa ei tulisikaan antaa luovuttamisen luvallisuudelle tai tätä koskeville sopimusmääräyksille.⁶⁰ Tulkinta voidaan johtaa niin pitkälle, että myyjän on lähes mahdotonta osoittaa, ettei tarkoitusta olisi olemassa.

Jensen on tanskalaisen oikeuskäytännön pohjalta katsonut, että kyse ei ole normaalista luottokaupasta, jos myyjä tiesi tai olisi pitänyt tietää ostajan edelleen myyvän kauppaobjektin kolmannelle jo luottoaikana omistuksenpidätyksestä huolimatta.⁶¹

Mielestäni luovuttamisluvan olemassaoloa harkittaessa tulee kiinnittää huomiota olosuhteisiin kokonaisuudessaan. Mikäli myyjällä on tieto ostajan henkilöstä myytyihin objekteihin nähden ja sen perusteella voidaan otaksua hänen ymmärtäneen, että ostajan normaalin liiketoiminnan mukaista on myydä esineet edelleen, voidaan riittävänä pidettävä näyttö katsoa saavutetun. Joissakin tilanteissa voitaisiin ehkä kuitenkin ajatella, että omistuksenpidätyksessä ei ole tarkoitannut, että ostaja on oikeutettu luovutukseen.

Mikä merkitys on sitten sillä, että kyseessä on harvemmin edelleenmyynnin kohteena oleva esine tai että myyjä on nimenomaan kieltänyt tai yrittänyt aktiivisesti estää luovutuksen?⁶²

Oleennaista omistuksenpidätysehtojen tehottomuudessa olisi siis se, että niitä käytettäessä myyjän katsotaan tarkoittaneen, että esine luovutetaan

⁶⁰ Tuomisto 1988 s. 330 on katsonut, että erityisesti sellaisten omistuksenpidätysehtojen sivullisittomuuteen, jossa kaupparikirjan sanamuodon mukaan omistusoikeus on selvästi määrätty siirtymään ostajalle heti, mutta kuitenkin purkavasti siten, että myyjä on ostajan maksuhäiriötilanteessa oikeutettu ottamaan esineen takaisin itselleen, on syytä suhtautua varauksellisesti.

⁶¹ Jensen 1970 s. 270–272. Sopijapuolet voivat niin ikään sanottujen tilanteiden varalta sopia nimenomaisesti siitä, ettei ostajalla ole luovuttamis lupaa, vaikka tosiasiasa osapuolten tarkoitus on saattaa esine myyntiin edelleen. Ruotsin komissiolain valmistelutöissä on suhtauduttu epäillen nimenomaisten luovuttamiskieltojen merkitykseen ehdon tehokkuutta arvioitaessa. Mikäli olosuhteista ilmenee, että sopijapuolet ovat sopineet kiellosta vain myyjän aseman parantamiseksi ja ostajalla on nimenomaisesti kiellosta huolimatta tosiasiallinen valta myydä kauppaobjekti edelleen, ei kiellolle tule antaa oikeudellista merkitystä. Ks. SOU 1988:63 s. 68–69. Tuomisto on puoltanut ajatusta, että luovuttamisen luvattomuudella ei olisi vaikutusta omistuksenpidätysehdon luvattoman liittäminen tapahduttua, vaan omistuksenpidätysehto olisi tällöin aina heikko.

⁶² Ruotsin komissionlain valmistelutöissä on esitetty vaatimus, että myyjä myös valvoa luovutuskiekkon toteutumista käytännössä. Ks. SOU 1988:63 s. 69. Välimaa OTJP 1992 s. 377 on suhtautunut varauksellisesti fyysisen valvontavelvollisuuden asettamiseen. Sen sijaan hän pitää suotavana väärinkäytösten estämiseksi sitä, että todistustaakka kiertämistarcoituksesta asetettaisiin normaalia kevyemmäksi.

edelleen kolmannelle jo luottoaikana. On kuitenkin mahdollista ajatella, että joissakin epätavallisissa tilanteissa omistuksenpidätys ehdoin myyjän oikeus voisi säilyä vahvana. Näin voisi olla esimerkiksi siinä tapauksessa, että ostajan luovutus-oikeutta on rajoitettu kaupan kohteen laillisen käytön kannalta merkittäväillä seikoilla kuten rekisteröinti asiakirjojen pidättämisellä myyjän hallinnassa. Tällöin todennäköisyys edelleen luovutukseen on ollut niin pieni, ettei myyjän tarkoitusta pysyvään luovutukseen voida mitenkään konstruoida. Omistuksenpidätys ehto voisi säilyä vahvana myös silloin, kun omistuksenpidätys ehdoin myyjä on toimittanut esineet erehdyksessä ennen jonkin luovutukselle asetetun ehdon täyttymistä.⁶³

2.2.2.4 Näkemyksiä luovuttamisluvan vaikutuksesta omistuksenpidätysmyyjän oikeuden tehokkuuteen

Edellisessä jaksossa käsiteltiin luovutuksen luvattomuutta koskevaa kysymystä luvan olemassaolon kannalta omistuksenpidätyksen käytön yhteydessä. Todettiin, että luovuttamislupa aiheuttaa ehdon sivullistehottomuuden. Lisäksi todettiin, että jo tarkoitus luovuttaa esine edelleen on pitkälti sama asia kuin luovuttamisluvan olemassaolo. Seuraavassa mielenkiinto kohdistuu siihen, miten kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä on perusteltu luovuttamisluvan ratkaisevuutta ehdon tehokkuutta arvioitaessa. Lisäksi tarkastellaan niitä edellytyksiä, joiden vallitessa omistuksenpidätysmyyjän oikeus saattaa nauttia sivullistehokkuutta.

Kirjallisuudessa luvan ratkaisevuutta omistuksenpidätyksen sivullistehokkuuteen on perusteltu eri tavoin. Varhaisessa pohjoismaisessa kirjallisuudessa on viitattu siihen, ettei omistuksenpidätys ole vakavassa mielessä tarkoitettu, jos ostajalla on ehdosta huolimatta luovuttamislupa.⁶⁴ Selitystä on myöhemmin kritisoitu ja sen osalta on katsottu, ettei se vastaa tapauksessa käytetyn vakuusjärjestelyn todellista luonnetta: Sopiessaan omistuksenpidätyksen käytöstä myyjän oikeuksien suojana sopijapuolet ovat tarkoittaneet myöntää myyjälle ostajan muita velkojia sitova takaisinotto-oikeus niin kauan kuin kaupan kohde on ostajan hallussa myymättä. Tämä tarkoitus myyjällä on riippumatta siitä, onko ostajalla luovuttamislupa vai ei. Seli-

⁶³ Tuomisto LM 1991 I s. 198–203 on kommentoidessaan oikeustapausta KKO 1990:43 todennut, että omistuksenpidätys ehdoin myyjän voidaan tulkita jättäneen antamalla liittämisluvan tilanteessa, jossa toimitus on tapahtunut erehdyksessä ennen sovittua toimitusajankohtaa ja myyjä on erehdyksen havaittuaan ryhtynyt tehokkaisiin toimenpiteisiin estääkseen liittämisen.

⁶⁴ SOU 1988:63 s. 82–83.

tys, jonka mukaan sopijapuolet eivät ole todellisuudessa tarkoittaneet omistuksenpidätystä siitä sopiessaan, perustuu jälkikäteen muodostettuun fiktion.⁶⁵

Uudemmassa kirjallisuudessa ehdon tehokkuus ostajan velkojia kohtaan on perustettu hyödyn ja haittojen vertailun pohjalta. Kun myyjä myöntää ostajalle luvan luovuttaa esine vapaasti edelleen, hän hyväksyy mahdollisuuden, että kaupan kohde poistuu hänen saataviltaan.⁶⁶ Tepora on todennut, että ostajan käyttäessä mahdollisuuttaan luovuttaa esine edelleen jo luottoaikana myyjän ehtoon perustuva takaisinotto-oikeuden käyttömahdollisuus samanaikaisesti lakkaa. Myyjän vakuuden säilymisen on siten riippuvainen siitä, onko ostaja luovuttanut esineen edelleen vai ei. Tämän pohjalta on katsottavissa, että on muutoin sattumanvaraista, onko esine myyjän saamisen vakuutena vai ei.⁶⁷

Luovuttamisluvan vaikutusta on perusteltu myös ostajan eri velkojien intressien punninnalla. Portin on katsonut, ettei ole syytä hyväksyä salaisia konkurssietuoikeuksia ostajan muiden velkojien kustannuksella.⁶⁸ Lausumallaan hän on nähäkseni viitannut siihen, että omistuksenpidätyksen käyttöala on sen julkisuusnäkökohdat sivuuttavan salainen vakuuskeino – luonteen vuoksi pidettävä rajoitettuna.

Myös Olsson on puoltanut eri velkojien etujen punnintaa. Hänen mukaansa ei ole mitään asiallisia argumentteja, joiden perusteella myyjälle tulisi antaa etusija ostajan muihin velkojiin nähden.⁶⁹

⁶⁵ Kirjallisuudessa Portin JFT 1979 s. 392, Tepora 1984 s. 300–301, Tuomisto 1988 s. 326 ja Välimaa OTJP 1992 s. 166. Ruotsalaisessa kirjallisuudessa Håstad 1994 s. 152 ja Schmidt 1938 s. 197–198.

⁶⁶ SOU 1988:63 s. 83, jossa ehdon sivullistehokkuuskysymystä on tarkasteltu nimenomaan myyjän ja ostajan konkurssi- ja ulosmittausvelkojien välisenä kollisiona. Hyvänä kollisionratkaisusääntönä ei ole pidetty sitä seikkaa, onko omistuksenpidätyksen kohteena oleva esine pakkotäytäntöönpanon alkaessa vielä ostajan hallinnassa vai onko se luovutettu jo edelleen. Ks. Välimaa OTJP 1992 s. 367.

⁶⁷ Omistuksenpidätysmyyjän oikeuden sivullistehottomuutta sanotuissa tilanteissa sattumanvaraisuus-kriteerillä ovat perustelleet Håstad 1994 s. 152, Kaisto DL 1993 s. 91 ja Olsson JFT 1960 s. 6. Välimaa OTJP 1992 s. 367 on suhtautunut varauksella sattumanvaraisuuskriteerin hyväksyttävyyteen. Hän on perustellut kritiikkiään sillä, ettei myyjän suoja suinkaan olisi sattumanvaraista, jos oikeusjärjestys takaisin ehdon sitovuuden myös edelleenluovutustapauksissa.

⁶⁸ Kantavana argumenttina KKO:n oikeuskäytännössä omaksutun kannan tueksi Portin JFT 1979 s. 392–395 ja erityisesti s. 392 esittää seuraavaa: ”rättspraxis stannat för synes vara dels att situationen, när köparen fritt får förfoga över köpgodset, saknar flera av de komponenter som erkännandet av en säkerhetsrätt trots avsaknaden av traditon, och dels att inte föreligger skäl att generellt göra leverantörerna till en privilegierad kategori av borgenärer”.

⁶⁹ Olsson JFT 1960 s. 6.

Välimaa katsoo luovuttamisluvan olemassaolon omistuksenpidätyksen yhteydessä olevan ristiriidassa yleisen vakuusoikeudellisen periaatteen kanssa: ”teoreettisesti ja systemaattisesti on valitettavaa, että ostajalla on rajoittamaton disponointivalta esineeseen ja myyjällä ei ole mitään tosiasiallista tai oikeudellista valvontakeinoa esineeseen, mutta kuitenkin samanaikaisesti myyjällä on vakuusoikeus tuohon esineeseen”.⁷⁰

Omistuksenpidätyksen käyttämisestä aiheutuu sivullisella haittoja, jotka puoltavat omistuksenpidätysehdoin myyjän oikeuden väistymistä kolliossa.⁷¹ Omistuksenpidätysehdoin myyjän oikeuden tehottomuutta voitaisiin siis perustella yksinkertaisesti sillä, että omistuksenpidätysehtojen tehokkuus ei ole yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaista edelleenmyyntitilanteissa. Jos kuitenkin tarkastelemme asiaa edellisessä jaksossa esitetyllä tavalla, havaitsemme, että omistuksenpidätyksen tehottomuus ei ehkä perustukaan ainoastaan oikeuspoliittisiin tarkoituksenmukaisuusargumentteihin, vaan siihen ajatukseen, että omistuksenpidätysehdon käyttö sanottujen ulkoisten seikkojen vallitessa (myyjällä tieto ostajasta myytyihin objekteihin nähden) lähes poikkeuksetta riittää näytöksi, että omistuksenpidätysehdoin ostajalla on oikeus luovutukseen jo luottoaikana ja että tämä on myös omistuksenpidätysehdoin myyjän etujen mukaista. Vaikka siis lähtökohta on, että muulla kuin esineen oikealla omistajalla on oikeus luovutukseen, on omistuksenpidätyksen käyttö siihen liittyvine oikeusvaikutuksineen riittävä näyttö siitä, ettei ole olemassa vahvaa perustetta suojata omistuksenpidätysehdoin myyjän oikeutta mainituissa tilanteissa.

Tärkeimmät perustelut myyjän oikeuden tehokkuuden puolesta liittyvät siihen, että omistuksenpidätys on myyjälle käyttökelpoinen ja sivulliselle suhteellisen haitaton vakuuskeino.

Tuomisto on katsonut, että omistuksenpidätykseen liittyvien sivullissuojakysymysten ratkaiseminen omistusoikeutta koskevien sääntöjen nojalla on ongelmallista. Tällöin hän on viitannut siihen, että myyjän oikeusasema on poikkeuksellinen, jos ostajalla on luovuttamislupa.⁷²

Myyjän oikeuden sivullistehokkuuden edellytyksinä Tuomisto on vii-

⁷⁰ Välimaa OTJP 1992 s. 369.

⁷¹ Omistuksenpidätysehtojen olemassaolosta on vaikea ottaa selvää: vaihdannan ja luotonannon etujen kannalta ei ole suotavaa, että myytäviin esineisiin kovin laajasti kohdistuu salaisia kolmatta sitovia oikeuksia.

⁷² Tuomisto LM 1991 II s. 208–209 korostaa sitä, ettei omistuksenpidätykselle tai muille vakuusoikeuksille ole myönnettävä sitovuutta, ellei kysymys ole luotettavasta ja käyttökelpoisesta vakuuskeinosta. Ratkaisua KKO 1990:43, joka koski jo luottoaikana voimassaolevaan luovuttamislupaan rinnastettavan liittämisluvan sivullistehokkuutta omistuksenpidätyskaupassa, kommentoیدessaan Tuomisto LM 1991 II s. 203 on todennut, että kauppahinnan suorittamisen ajankohta sopii ratkaisevaksi ajankohdaksi, koska kauppahinnan suorittaminen tekee omistuksenpidätyksen tuottaman suojan myyjälle tarpeettomaksi. Mikäli

tannut samoihin seikkoihin, joita on pidetty komissionantajan velkojasuojan edellytyksinä myyntikomissiossa. Näiden seikkojen käsittelyyn palaan käsitellessäni jäljempänä konsignaationantajan oikeuden tehokkuutta tanskalais-tyyppisessä luottokonsignaatiassa.

Tepora on katsonut, että myyjän oikeuden tehokkuus edellyttää nimenomaista luovuttamiskieltoa (liittämis-) sopimuksessa ja esineen hallinnan pysyttämistä myyjän vallinnassa kunnes kauppahinta on maksettu tai myyjälle on annettu omistuksenpidätyksen korvaava muu myyjän hyväksyttävä vakuus. Tällöin Tepora lienee viitannut oikeuskäytännössä myyjän oikeuden tehokkuudelle asetettuihin lisäedellytyksiin.

Oikeuskäytännössä ehdon sivullistehokkuuden kannalta merkitystä on annettu kauppaobjektin hallinnan luovuttamisen ajankohdalle, jonka jälkeen myyjä menettää suoraan lakiin perustuvan pidättämis-, purku- ja pysäyttämisoikeutensa, jos lupa luovuttaa katsotaan olevan olemassa. Jotta myyjän oikeus ei olisi tehoton esineen hallinnan ostajalle luovuttamisen jälkeen, edellytetään, että sopijapuolet ovat alunperin sopineet nimenomaisesti luovuttamiskiellosta.

Tapauksessa KKO 1990:43⁷³ omistuksenpidätysehdon katsottiin sitovan ostajan velkojia kun liittäminen oli nimenomaisella lisäehdolla kielletty ennen esineen hallinnan luovuttamista ostajalle ja kun esineet oli varastoitu myyjän lukuun. Tässä tapauksessa esineiden vallinta oli siis pysytetty myyjällä kunnes kauppahinta oli maksettu.

Sen sijaan tapauksessa KKO 1986 I 2, jossa oli kyse liittämislavin tehdystä luottokaupasta, katsottiin, ettei omistuksenpidätys ollut ostajan velkojia sitova. Tapauksessa ei annettu oikeudellista merkitystä sille, että myyjä oli jälkikäteen kieltänyt liittämisen.

Tepora on myyjän kiello-oikeuden osalta katsonut, ettei sillä voi, vaikka se sinänsä olisi sopimuksen mukainen tai perusteltu, muuntaa luovuttamislavin (tai liittämis-) tehtyä luottokauppaa tavalliseksi luottokaupaksi.⁷⁴

ostajalla on liittämislupa ennen sanottua ajankohtaa, on omistuksenpidätys hänen kannaltaan epäluotettava vakuus. Mikäli myyjälle taas toimitetaan pankkitakaus, joka myyjän kannalta on luotettavuutensa puolesta käytännössä rinnastettavissa kauppahinnan maksuun, käy omistuksenpidätyksen tarjoama vakuus hänelle tarpeettomaksi jo ennen kauppahinnan suorittamista. Omistuksenpidätys voi siten olla hänelle käyttökelpoinen vakuus, vaikka ostaja saisi liittämisoikeuden heti pankkitakauksen järjestettyään.

⁷³ Tapausta on kommentoinut Tuomisto LM 1991 I s. 198–203.

⁷⁴ Ks. Tepora LM 3/1992 s. 335–338 ja erityisesti s. 335, jossa Tepora erityisesti korostaa sitä, etteivät ulkoiset olosuhteet saa olla selvästi ristiriidassa sovitun luovuttamiskielton kanssa. Hänen mukaansa riittävänä ei myöskään ole pidettävä sitä, että ostajan luovuttamisvaltaa on sopimuksin osittain rajoitettu. Lausumallaan hän käsittääkseni viittaa KKO:n ratkaisuihin KKO 1968 II 53, KKO 1971 II 65, KKO 1971 II 102 ja KKO 1977 I 4. Olennaista myyjän oikeuden tehokkuutta arvioitaessa oli Teporan mukaan se, että ostajalla oli ylipäänsä oikeus edelleen myyntiin jo luottoaikana.

Kaisto on aiemmin katsonut, että omistuksenpidätys ehdoin tehtyyn luotto-kauppaan, jossa ostajalla on luovuttamis lupa, tulee liittää joitakin ulkoisestikin merkityksellisiä tekijöitä, jotka erottavat sen normaalista luotto-kaupasta, jotta ehtoon vetoavaa suositaisiin konkurssissa yleiseen velkojatahohon nähden.⁷⁵ Väitöskirjassaan Kaisto on yhtynyt Teporan ratkaisusuositukseen.⁷⁶

2.2.3 Myyntikomissio vaihtoehtoisena vakuusmuotona

2.2.3.1 Komissiosta toimeksiantomuotona

Kirjallisuudessamme komissiolla tarkoitetaan tavaroiden ostamista tai myymistä edustajan nimissä päämiehen lukuun. Komissiossa päämiehestä, jonka lukuun kaupat päätetään, käytetään nimitystä komissionantaja tai komitentti. Asiamiehestä tai edustajasta, jonka nimissä oikeustoimet päätetään päämiehen lukuun, käytetään vastaavasti nimitystä komissionsaaja tai komissionääri. Komissio on yksi välihenkilöjärjestelyn muoto. Välihenkilöjärjestelyä, jossa edustaja tekee sopimuksen tai muun oikeustoimen omista nimistä toisen lukuun, luonnehditaan välilliseksi edustukseksi erotuksena avoimesta, välittömästä edustuksesta.⁷⁷ Useimmista Euroopan maista poiketen Suomessa ei ole komissiota koskevaa erityislainsäädäntöä.⁷⁸

Komissiossa syntyy yleensä useita eri henkilöiden välisiä oikeussuhteita. Suomessa sovellettavan lainsäädännön määräytymisen kannalta tulee erottaa kolme eri oikeussuhdetta: (1) komissiosuhde, (2) kauppasuhde ja (3) komissiotavaran omistajanvaihdokseen liittyvät eri oikeussuhteet. Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan viimeksi mainittua oikeussuhdetta.

Komissioon soveltuvien oikeussäännösten kannalta komissio on vakiintuneesti jaettu kahteen eri alalajiin, siviili- ja kauppakomissioon. Kauppa-

⁷⁵ Kaisto DL 1993 s. 92.

⁷⁶ Kaisto 1997 s. 418–419.

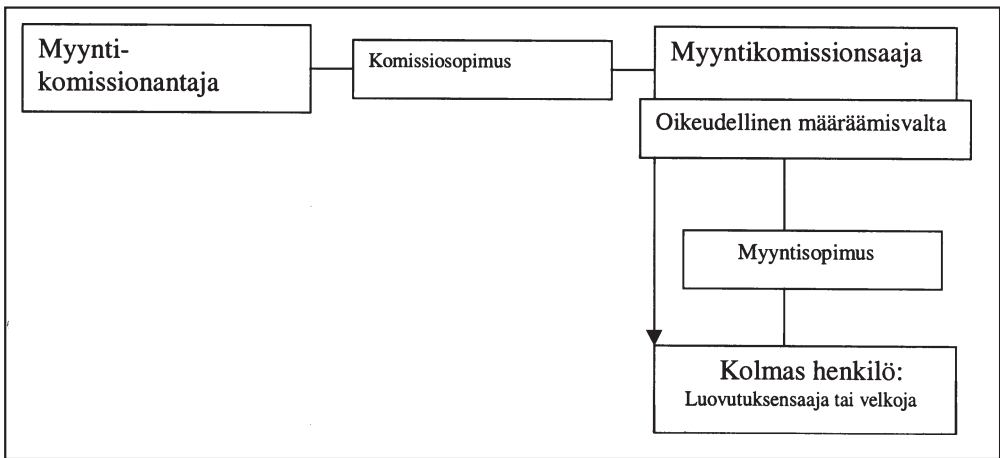
⁷⁷ Välitöntä, avointa edustusta, jossa edustaja toimii avoimesti päämiehen nimissä tämän lukuun sääntelee laki kauppaedustajista. KaupEdL 1 §:n mukaan ”kauppaedustajalla tarkoitetaan elinkeinonharjoittajaa, joka toisen, päämiehen, kanssa tekemässään edustus sopimuksessa on sitoutunut tämän lukuun jatkuvasti edistämään tavaroiden myyntiä ja ostoa hankkimalla tarjouksia päämiehelle tai päättämällä tämän nimissä myynti- tai ostosopimuksia”. Kauppaedustajan toiminnan oikeudelliset vaikutukset kohdistuvat suoraan päämieheen, joka tulee kauppaedustajan suorittamien toimenpiteiden johdosta välittömästi oikeutetuksi ja velvoitetuksi. Sen sijaan välillisen edustuksen muodot, kuten komissio ja huolinta, ovat jätetty lain soveltamisalan ulkopuolelle. Ks. HE 1991/210 s. 3 ja Jokela–Kartio–Ojanen s. 3.

⁷⁸ Saksan oikeuden osalta komissiota sääntelee Handelsgesetzbuch (HGB) 383–406 § ja Ranskan oikeudessa vastaavasti Code de commerce 94–95 §.

komissiolla tarkoitetaan tapausta, jossa komissionäärinä on kauppias ja toimeksianto koskee liikkeen toimialaan kuuluvaa myyntiä tai ostoa. Muuta komissiota nimitetään siviilikomissioksi.⁷⁹

Komissiokaupassa kolmas, jonka kanssa komissionääri tekee oikeustoiimen, ei välttämättä saa tietoonsa komitentin henkilöllisyyttä. Komissio tarjoaakin mahdollisuuden toimia päämiehen nimeä paljastamatta. Käytännön oikeuselämässä toimeksiannot suoritetaan niin, ettei tiedetä, kenen nimissä sopimus lopulta solmitaan.

Myyntikomission osalta aiemmin esittämäni peruskuvio on nähdäkseni seuraavanlainen:

Komissio koskee pääosin irtaimen esineiden ostoa ja myyntiä. Komissiojärjestelyn soveltuminen kiinteän omaisuuden myyntiin ja ostoon ei kuitenkaan ole poissuljettu vaihtoehto. Komissiokaupan muodot on tavattu jakaa komitentin valtuutuksen tarkoituksen perusteella osto- ja myyntikomissioon. Lisäksi on puhuttu palvelukomissiosta, jolla on tarkoitettu komissionäärin nimissä komitentin lukuun tehtäviä muita kuin osto- tai myyntitoimeksiantoja, kuten luotonantoa, kuljetus- ja vakuutussovimmusten tekemistä tai esineiden vuokrausta.⁸⁰

Ostokomissiossa komitentti valtuuttaa komissionäärin ostamaan jotakin. Useimmiten ostokomissio tulee kyseeseen hankittaessa erilaisia raaka-aineita komitentin elinkeinotoimintaa varten. Myyntikomissio tarkoittaa taas järjestelyä, jossa vaihdannan kohteena oleva esine luovutetaan komitentin lukuun komissionäärin nimissä. Myyntikomissiota käytetään erityisesti eri-

⁷⁹ Pfannenstill SvJT 1990 s. 346–347.

⁸⁰ Tepora 1984 s. 626–627 ja Zitting 1989 s. 74–75.

laisten valmistuotteiden kuten autojen, öljytuotteiden, kodinkoneiden ja päivälehtien myynnissä sekä taide- ja antiikkiesinekaupassa. Tärkein merkitys komissiolla lienee kuitenkin arvopaperikaupassa⁸¹.

Keskeisin tekijä myyntikomission käyttöön lienee se, että sopimussuhde syntyy komissionäärin ja niiden henkilöiden välille, joiden kanssa komissionääri tekee osto- tai myyntisopimuksen. Tämä merkitsee sitä, että sopimuksesta johtuvat velvollisuudet kohdistuvat komissionääriin eikä päämieheen. Osto- tai myyntisopimuksesta johtuvien oikeuksien osalta tilanne saattaa kuitenkin olla toinen. Saamisoikeus, joka syntyy komissionäärin kolmannen kanssa solmiman kauppasopimuksen johdosta, kuuluu yleensä komitentille. Komissionääri on kuitenkin toimeksiannon perusteella yleensä legitimoitu perimään sen.⁸²

2.2.3.2 Näkemyksiä omistusoikeuden siirtymisestä komissiossa

Toimitettaessa komissiotavaroita välihenkilön (komissionääri) kaupintavarastoon edelleenmyyntiä varten nousee esille kysymys siitä, miten tavarantoimittajan tulee turvata asemansa välihenkilön maksukyvyttömyyttä vastaan oikeuksiensa suojaamiseksi. Tämän kysymyksen ratkaisulla on suuri merkitys myyntikomission käyttökelpoisuudelle edelleenmyyntitilanteissa, joissa tavarantoimittaja joutuu osallistumaan rajalliset taloudelliset voimavarat omaavien jälleenmyyjien myyntivarastojen rahoituksen järjestämiseen.

Vakiintuneen komissio-oikeudellisen periaatteen mukaan komitentti ja komissionääriin välille ei tapahdu missään vaiheessa esineen kauppaa.⁸³ Omistusoikeuden katsotaan normaalisti siirtyvän komitentiltä kolmannelle välittömästi sen luovutustoimen perusteella, jonka komissionääri suorittaa. Komitentti on esineen omistaja konkreettisen edelleen myynnin tapahtumiseen asti ja esineen omistusoikeus muodostaa hänelle esinevakuuden. Tällainen periaate on omaksuttu Saksan oikeudessa (§§ 929, 185 I BGB),

⁸¹ Arvopaperien välittäjien etujen mukaista on se, että arvopaperikauppa tapahtuu komissio-kauppana, sillä tällöin he välttyvät osakkeiden kurssiriskiltä. Kurssiriski voi muodostua erittäin suureksi välittäjien toimittamien osakekauppojen suuren lukumäärän vuoksi, minkä takia komissio tarjoaa välittäjälle keinon kurssiriskien eliminoimiseksi. Toiseksi se mahdollistaa päämiehen toimia nimeään toiselle osapuolelle paljastamatta, kun kaupat tapahtuvat normaalisti välittäjien kesken ja välittäjä toimii omissa nimissään. Ks. Tepora DL 1991 s. 638–639.

⁸² Tepora DL 1991 s. 638–639.

⁸³ Tepora DL 1991 s. 638–639.

Ranskan oikeudessa (§ 95 du Code de commerce) ja Ruotsin komissiolain 53 §:ssä⁸⁴. Tepora on katsonut, että myös Suomessa kyseinen periaate on tunnustettu, vaikka sillä ei ole lainsäädännön tukea⁸⁵.

Omistusoikeuden siirtymiseen komissiotavaran luovutuksessa liittyy tärkeitä oikeusvaikutuksia. Omistusoikeus kaupan kohteeseen ei missään vaiheessa ole komissionäärillä, vaan säilyy komitentillä siihen saakka, kunnes se komissionäärin päättämän kaupan ja sitä seuraavan luovutustoimen perusteella siirtyy kolmannelle. Tästä seuraa se, että komitentti nauttii lähtökohtaisesti suojaa komissionäärin velkojia ja seuraajia vastaan.⁸⁶

Toisaalta omistusoikeuden siirtymisestä komitentiltä kolmannelle on esitetty poikkeavia käsityksiä ostokomission osalta. On esitetty, että esine tulee ensin komissionäärin omistukseen, koska kauppa on tapahtunut komissionäärin omista nimissä. Tällöin omistusoikeuden siirtyminen on nähty kaksivaiheisena tapahtumana.

Capelle on Saksan oikeuden osalta katsonut, että komissionääri tulee ostokomissiossa kolmannen suorittaman luovutuksen perusteella komissiotavaran omistajaksi. Saksan Korkein oikeus on katsonut, että sama periaate koskee myös ostomääräys (Geheisserwerbs) -tapausta⁸⁷. Komissionäärin antama ohje/määräys kolmannelle luovuttaa komissiotavara välittömästi komitentille ei johda kolmannen ja komitentin väliseen kauppasopimukseen, vaan komissionääristä tulee oston perusteelle komissiotavaran omistaja. Komissionääri on kuitenkin ostomääräyksen (valtuutuksen) perusteella velvollinen siirtämään omistusoikeuden päämiehelleen, jonka lukuun komissionääri on omista nimissään oston suorittanut.⁸⁸

Serick on katsonut, että ostokomissiossa komitentistä tulee omistaja välittömästi komissionäärin suorittaman oston tapahtumisen hetkellä. Merkitystä tällöin tulee antaa valtuutuksen olemassaololle ja komissionäärin tahdon ilmeisyydelle. Ongelmallisen tilanteen muodostaa tapaus, jossa osapuolet ovat sopineet luovutuksesta hiljaisesti komissiosopimuksen solmiessaan.⁸⁹

⁸⁴ Ruotsin oikeudesta Håstad 1994 s. 128–129 ja Pfannenstill SvJT 1990 s. 347, Ranskan oikeudesta Dumont RTDC 2000 s. 253–266 ja Saksan oikeudesta Canaris 1989 334–336.

⁸⁵ Tepora DL 1991 s. 635.

⁸⁶ Kaisto 1997 s. 420. Taustalla ovat lainkohdat UL 4:9, KS 45.1 § ja KS 54.1 §.

⁸⁷ Taustalla ovat muun muassa tapaukset BGH NJW 1973, 141, 1982, 2371, 2372.

⁸⁸ Canaris 1989 s. 334–335.

⁸⁹ Serick 1965 s. 131–133.

2.2.3.3 Myyntikomissio vakuusmuotona

Keskeinen syy myyntikomission käyttöön välittäjien suorittaman arvopaerikaupan ohella kytkeytyy siis siihen, että komissionäärin tekemästä sopimuksesta johtuvat oikeudet kuuluvat komitentille⁹⁰. Komissionääri ei sa missään vaiheessa omistusoikeutta hänen hallintaansa luovutettuun komissiotavaraan, eikä komissiotavara siten kuulu komissionäärin varallisuuteen kohdistuvassa pakkotäytäntöönpanossa täytäntöönpanokelpoiseen varallisuuteen.

Komitentin oikeuden tehokkuus aktualisoituu komissionäärin maksukyvyttömyys- tai maksuhaluttomuustapauksissa, jolloin komitentin oikeus asettuu komissionäärin muiden velkojien komissiotavaraan kohdistuvia vaatetta vastaan. Näissä tilanteissa komitentillä on komissioesineen omistajana separaatio-oikeus. Suoja komissionäärin velkojia vastaan muodostuu vallitsevan kannan mukaan KS 55.2 §:n perusteella, joka koskee toisen lukuun tapahtuvaa myyntitoimintaa.⁹¹

Tuomiston mukaan tähän viittaa ilmaisu ”myytäväksi uskottu”. Säännöksen välttämättömänä soveltamisedellytyksenä voidaan hänen mukaansa pitää välihenkilön palautusoikeutta, jolloin kaupallinen riski edelleen myynnistä on päämiehellä. Tällöin on ajateltavissa, että kyse on päämiehen lukuun tapahtuvasta myyntitoiminnasta.

Muut päämiehen nauttiman velkojasuojan kannalta välttämättömiä tunnusmerkit ovat jokseenkin epäselvinä. Kirjallisuudessa on yleensä tyydytty viittaamaan siihen, että toiminta tapahtuu päämiehen lukuun komissionsajan nimissä.⁹²

Seuraavassa rajoitun tarkastelemaan kirjallisuudessa myyntikomissiolle nimenomaan päämiehen nauttiman velkojasuojan kannalta asetettuja tun-

⁹⁰ Ruotsissa komissiolakikomitea perusteli myyntikomission käyttökelpoisuutta verrattuna omistuksenpidätys ehdoin tehtyyn luottokauppaan sillä, että se mahdollistaa myytävien tavaroiden vapaan ohjaamisen jälleenmyyjältä toiselle myös sen jälkeen kun tavara on jo jälleenmyyjällä. Toiseksi myyntikomissio auttaa välttämään tai ainakin minimoimaan kurssiriskiä. Jälleenmyyjälle myyntikomission käytöstä koituvia etuina komitea piti myytäväksi tarkoitettujen tavaroiden palautusoikeutta. Käytetyn tavarankaupassa se taas estää ryhtymästä varastetun tavarank myyntiin, sillä komissiosopimuksen tekeminen päämiehen kanssa pakottaa tämän ilmoittamaan nimensä. Ks. SOU 1988:63 s. 45–46.

⁹¹ KS:n 55.2 §:stä ilmenee, että tavara, joka on ”myytäväksi tahi muuten...uskottu” velalliselle, on erotettava konkurssipesästä ja luovutettava omistajalle. Tuomisto 1988 s. 333 toteaa, että ainoa tapaus, johon säännöksen on yleisesti mainittu soveltuvan, näyttää olevan myyntikomissio. Hänen mukaansa säännös näyttää kuitenkin sanamuotonsa mukaan omaavan laajan soveltamisalan. Tuomisto pitääkin mahdollisena, että säännöstä voitaisiin soveltaa myös sellaisiin tapauksiin, joissa tavara on omistuksenpidätyskaupan perusteella luovutettu konkurssiin joutuneelle ostajalle tarkoituksessa myydä esineet edelleen jo luottoaikana.

⁹² Tuomisto 1988 s. 335–336.

nusmerkkejä. Lähtökohtaissääntönä päämiehen velkojansuojalle voidaan nähdäkseni pitää sitä, että komissionääri on ottanut tavarat vastaan komissiosuhteessa ja että edelleen myynti tapahtuu komitentin lukuun.

2.2.3.4 Myyntikomission tunnusmerkeistä

Håstad on Ruotsin komissiolain lainvalmistelutöissä omaksutun kannan mukaisesti katsonut, ettei sivullissuojan myöntämisen kannalta ole riittävä, että osapuolet kutsuvat oikeussuhdetta komissioksi. Tällöin hän on käsittääkseni viitannut siihen, että esineoikeudelliset säännökset ovat pakottavia, eikä niitä saa kiertää otsikoimalla välihenkilöjärjestelyä tarkoittava sopimus totuutta vastaamattomalla tavalla myyntikomissioksi. Håstadin mukaan keskeistä on antaa oikeudellista merkitystä sille, mitä oikeuksia ja velvollisuuksia välihenkilöllä on sopimuksen perusteella.⁹³

Selkeitä sääntöjä siitä, milloin edelleenmyynnin voidaan katsoa tapahtuvan komitentin lukuun, on vaikea esittää. Myyntikomission tunnusmerkkien kannalta ratkaisevaa on se, mitä oikeusjärjestys ja myyntikomissiota koskeva oikeuskäytäntö edellyttävät siltä, että kauppa tapahtuu toisen lukuun. Ruotsalaisessa oikeuskäytännössä on korostettu myyntikomissiossa komissionäärille kuuluvaa oikeutta palauttaa myymättä jääneet komissionäriverot takaisin komitentille ja komissionäärin tilityselvöllisyyden kytkemistä edelleen myyntiin.⁹⁴

Håstad on taas omaksunut varovaisemman kannan. Hänen mukaansa oikeuskäytännöstä ei voida varmuudella päätellä, että palautusoikeutta olisi pidettävä välttämättömänä edellytyksenä.

Håstad on korostanut sitä seikkaa, että komissionäärin myyntitoiminnan onnistumisella on komissionantajalle todellista merkitystä (”ett verkligt intresse av kommissionärens försäljningsansträngningar”). Tämä vaatimus voi täytyä sillä, että komissionäärillä on palautusoikeus tai että päämiehelle tilittävä määrä riippuu komissionäärin myyntituloksesta. Myös komissiolain valmistelutöissä on viitattu tähän vaatimukseen.⁹⁵

⁹³ Håstad 1994 s. 145–146 ja SOU 1988:63 s. 51–52.

⁹⁴ Sekä vanhemman (NJA 1909 s. 413, 1913 s. 137, 1935 s. 230, 1937 s. 591, 1940 s. 164, 1940 s. 312 ja 1945 s. 406) että uudemman ruotsalainen oikeuskäytännön (NJA 1979 s. 330) perusteella voidaan todeta, että edellytykset, joiden vallitessa myynnin voidaan katsoa tapahtuvan komitentin lukuun ovat jokseenkin epäselvät. Mitään selvää ratkaisuperiaatetta niistä ei ole luettavissa. Ainoa seikka, jolla voidaan todeta olleen keskeinen merkitys, on komissionsaajan palautusoikeus. Missään ratkaisussa, jossa komissiosuhteen on katsottu olevan kyseessä, ei palautusoikeus ole puuttunut. Erityisen suuri painoarvo palautusoikeudelle on annettu ratkaisussa NJA 1940 s. 164, 1940 s. 312 ja 1945 s. 406.

⁹⁵ Håstad 1994 s. 145 ja SOU 1988:63 s. 58.

Arvioidessaan sitä, tapahtuuko kauppa kolmannelle päämiehen vai komissionsaajan lukuun, Ruotsin komissiolain valmistelukomitea katsoi, että tapauksen olennaisia seikkoja tulee arvostella kokonaisvaltaisesti. Oikeudellisesti merkittävänä seikkoja ovat päämiehen myyntitulointressi ja komissionsaajan palautusoikeus, johon liittyy päämiehen kannalta todellinen palautusriski. Keskeistä tällöin on, kuka kantaa lopulta rahoitus- ja varastointikustannuksista, kenellä on vaaranvastuu esineistä ja kuka on vakuuttamisvelvollinen. Lisäksi huomioitava on se, millainen mahdollisuus päämiehellä on saada komissionsaajalle toimittamansa esineet takaisin hallintaansa.⁹⁶

Kirjallisuudessamme myyntikomissiolle tunnusomaisena piirteenä on pidetty sitä, että komitentillä on todellinen intressi komissionäärin myyntitoiminnan tuloksista. Toisin sanoen komitentillä on myyntitulointressi ja komissionäärillä myymättä jääneiden komissiotavaroiden palautusoikeus, johon liittyy komitentin kannalta todellinen palautusriski.⁹⁷

Komitentin myyntitulointressi tarkoittaa, että komissionäärin myyntitoiminnan onnistumisella on komitentille todellista merkitystä. Todellista intressiä komissionäärin myyntitoiminnan tuloksellisuudesta ensinnäkin silloin, kun komitentillä on todellinen intressi siitä, millä ehdoilla komissionääri tekee kauppasopimuksen kolmannen kanssa. Kysymys ei ole komissiossa, jos esimerkiksi komissiosopimuksen mukaan komitentti on velvollinen suorittamaan etukäteen määrätyn rahamäärän komitentille, mikä ei ole riippuvainen sitä, minkä hinnan komissionääri saa myydessään komissiotavarat edelleen kolmannelle. Näissä tilanteissa komissionäärillä on huomattava myynti-intressi ja myynnin voidaan katsoa tapahtuvan komissionäärin omaan lukuun. Käytännössä tällaiset sopimukset ovat kuitenkin hyvin tavallisia.⁹⁸ Toisaalta komitentin todellinen myyntitulointressi edellyttää, että kauppahinnan tilitys komitentille on kytketty konkreettisen edelleen myynnin tapahtumiseen.

Komissionäärin palautusoikeus tarkoittaa sitä, ettei komissionääri kanna taloudellista riskiä myyntitoiminnan tuloksellisuudesta, vaan taloudellisen riskin kantaa komitentti. Komissionäärille kuuluvaan palautusoikeuteen liittyy välittömästi komitentin kannalta haitallinen palautusriski. Komitentti kärsii palautusoikeuden realisoiduttua taloudellisia vahinkoja esimerkiksi hintatasonlasku- ja menekkivaikeustilanteissa⁹⁹.

⁹⁶ SOU 1988:63 s. 54–55. Tämä sama ajattelutapa käy ilmi Dumontin RTDC 2000 s. 253–266 analyysissä koskien Ranskan Korkeimman oikeuden antamaa ennakkotapausta Cour de cassation, Chambre commerciale, 20.10.1999.

⁹⁷ Kaisto 1997 s. 421, Tepora 1984 s. 646 ja Tuomisto 1988 s. 334–335.

⁹⁸ Håstad 1994 s. 144–145.

⁹⁹ Tuomisto 1988 s. 334.

Jotta komitentillä olisi todellinen taloudellinen riski komissionäarin myyntitoiminnan tuloksellisuudesta ja toisaalta todellinen riski myymättä jääneiden komissiotavaroiden palautumisesta, tulee komissionäarin palautusoikeuden olla todellinen. Tämä tarkoittaa sitä, ettei muodollisesti komissiosopimukseen kirjattua palauttamisoikeuden käyttöriskiä ole tehty olemattomaksi erilaisilla ehdoilla ja määräyksillä siten, että palautusoikeuden käyttö tosiasiallisesti estyy. Komissionäarin palautusoikeuden käytön kannalta ei sen sijaan ole olennaista se, saako komissionääri fyysisesti palauttaa komissiotavaran takaisin komitentille. Komissiotavaran fyysinen palauttaminen saattaa olla komitentille jopa taloudellisesti kannattamatonta, koska tavara on saattanut menettää taloudellisen merkityksen muuttuneissa oloissa.¹⁰⁰

Muodollisesti sovitun palautusoikeuden voidaan katsoa poissuljetun tilanteissa, joissa huomioon ottaen markkinatilanne ja komissionäarin maksettava tuntuva palautusmaksu, on epätodennäköistä, että palautusoikeutta tullaan hyväksikäyttämään. Näissä tilanteissa ei voida luotettavasti päätellä, onko kyse komissiosta vai ei.¹⁰¹ On huomattava, että puuttuvasta palautusoikeudesta ei sellaisenaan seuraa, että komissionäarin olisi maksettava kauppahinta myymättä jääneistä esineistä. Myyntikomissiossa konsignaation tavoin kauppahinnan suoritus komitentille tapahtuu välittömästi tai vasta jonkin ajan kuluttua esineen edelleen myynnistä.¹⁰²

Vaikka edellä mainittuja tekijöitä on pidetty normaalisti komissiolle ominaisina tunnusmerkkeinä, tulee komissiosuhteen olemassaolo ratkaista tapauksen eri tunnusmerkkien kokonaisvaltaisen punninnan pohjalta. Komitentin myyntitulointressi ja komissionäarin palautusoikeuden tosiasiallinen olemassaolo puhuvat vallitsevan kannan mukaisesti sen puolesta, että kauppa tapahtuu komitentin intressissä ja hänen lukuun. Mikäli nämä tekijät puuttuvat tai ovat voimakkaasti sopimusehdoin rajoitetut, voidaan pitää ilmeisenä, ettei komitentillä ole omistusoikeuteen perustuvaa erottamisoikeutta komissionäarin velkojia sitovasti. Näissä tilanteissa komissionääri kantaa täyden taloudellisen riskin myyntitoimintansa onnistumisesta ja sopimusjärjestelyä tulee arvioida muuna kuin myyntikomissiona.¹⁰³

Jotta komitentin oikeusasema olisi kohtuullisesti turvattu, edellytetään, että komissionäarin toiminta on tietyllä tavalla rajoitettua ja valvottua. Myyntikomissiossa komitentin asema on suhteellisen heikko, ellei komissionäarin toimintavapautta ole rajoitettu. Komitentin suojaa komissionäarin

¹⁰⁰ Tepora DL 1991 s. 647.

¹⁰¹ SOU 1988:63 s. 53–54.

¹⁰² Tepora DL 1991 s. 647.

¹⁰³ SOU 1988:63 s. 50 ja Tepora DL 1991 s. 650.

velkoja vastaan voidaankin luonnehtia sattumanvaraiseksi eduksi, jonka saamiseen komitenti ei voi luottaa.

Tuomisto on pitänyt palautusoikeutta välttämättömänä edellytyksenä. Hän on kuitenkin huomauttanut, ettei se liene ainoa kriteeri arvioitaessa päämiehen nauttiman velkojasuojan olemassaoloa. Tuomiston mielestä huomiota tuleekin kiinnittää samoihin seikkoihin kuin Ruotsin ja Tanskan oikeudessa päämiehen velkojasuojalle on asetettu.¹⁰⁴ Myös Tepora on pitänyt niitä komissiosuhteen olemassaoloa arvioitaessa huomionarvoisina tekijöinä¹⁰⁵.

Ruotsalaisessa kirjallisuudessa on kiinnitetty huomiota erityisesti siihen, että komissiomyynnissä kertyneet varat ovat säilytetty erillään komissionäarin varallisuudesta ja että ne ovat ilman aiheetonta viivytystä tilitetty komitentille. Komitentin on edellytetty valvovan, että komissiotavaroita pidetään erillään komitentin varallisuudesta ja että komissionääri täyttää selvitysvelvollisuuden tehdyistä oikeustoimista. Komissionäärin on lisäksi edellytetty pitävän kirjanpitoa komissiomyynnistä.¹⁰⁶

Mainittujen tunnusmerkkien lisäksi on edellytetty, että komissionsaajan väliintulo-oikeus on mahdollinen vain rajoitetusti.¹⁰⁷ Teporan mukaan nämä tekijät ole myyntikomission olemassaolon kannalta riittäviä, eivätkä myöskään välttämättömiä. Ne ovat ainoastaan aihetodisteita sen puolesta, että kysymys on myyntikomissiosta. Yksiselitteisiä johtopäätöksiä sen puolesta, että kauppa voidaan on tapahtunut komitentin lukuun, ei niiden perusteella sen sijaan voi tehdä.¹⁰⁸

2.2.4 Yhteenvedo

KKO:n vakiintuneen oikeuskäytännön pohjalta voisi ehkä olettaa, että jos konsignaatio rinnastetaan omistuksenpidätysehdoin myymiseen, tulevat

¹⁰⁴ Tuomisto 1988 s. 335–337.

¹⁰⁵ Tepora DL 1991 s. 650–651.

¹⁰⁶ Ruotsin oikeuden osalta Schmidt 1938 s. 128 ja s. 204 ss ja SOU 1988:63 s. 50. Oikeuskäytännössä ratkaisuihin NJA 1909 s. 413 on kiinnitetty sanottuihin seikkoihin huomiota. Muuten oikeuskäytännön kanta näyttää epäselvältä. Ruotsalaisessa kirjallisuudessa Håstad 1994 s.145 on omaksunut kannan, jonka mukaan sanotunlaisia vaatimuksia ei ole asetettava. Hän lausuu seuraavasti: ”Dessa omständigheter kan nog ibland ha betydelse som indicier på vad parterna avsett med sitt avtal, men omedelbart har de inte att göra med frågan, huruvida ”kommissionären” skall handla för ”kommittentens” räkning. Snarare angår de hur ”kommissionären” fullgör sina plikter. En helt annan sak är att kommittentens separationsrätt förutsätter inte bara ett vergligt kommissionavrtal utan också att det hos kommissionären går att identifiera det gods som mottagit från kommittenten”. Suomalaisessa kirjallisuudessa Tepora DL 1991 s. 651 ja Tuomisto 1988 s. 335–336.

¹⁰⁷ Tuomisto 1988 s. 337 ja erit. alaviite 12.

¹⁰⁸ Tepora DL 1991 s. 651–652.

myös luvattomuutta ja luvallisuutta koskevat säännöt sovellettaviksi myös konsignaatioon. Toisaalta taas siinä tapauksessa, että konsignaation katsotaan toiminnallisesti muistuttavan riittävästi myyntikomissiota, saattaa konsignaatio olla sivullisia sitova vakuuskeino edelleenmyyntitilanteissa. Tämä kanta on omaksuttu myös KKO:n uudemmassa oikeuskäytännössä.¹⁰⁹

Ruotsissa tällainen erottelu on saanut osakseen arvostelua. Ruotsin komissiolain valmistelukomitea on suhtautunut kielteisesti ajatukseen, että jyrkän eron tekeminen omistuksenpidätysmyyjän ja komissionantajan oikeusasemien välillä ei olisi perusteltua. Komitea on viitannut siihen, ettei sanottujen vakuustyyppien välillä käytännössä ole osoitettavissa sellaisia eroja, joiden perusteella niiden erilainen kohtelu nimenomaan niihin liittyvien esineoikeudellisten vaikutusten suhteen olisi perusteltua.¹¹⁰

Myös Tuomisto on esittänyt komissiolakikomitean esittämän kannan suuntaista argumentointia. Tähän viittaa hänen väitöskirjassaan esittämänsä lausumat myyntikomission ja luovuttamisluvin tehdyn omistuksenpidätysehtoisen luottokaupan vähäisistä eroista. Hän on katsonut, että myös omistuksenpidätysmyyjälle voidaan myöntää suojaa ostajan velkojia kohtaan, mikäli hänen esittämänsä myyntikomissiota koskevat vaatimukset täyttyvät. On kyseenalaista, voidaanko omistuksenpidätyskauppaa ja myyntikomissiota ylipäänsä selvästi erottaa toisistaan.¹¹¹

Nähdäkseni sille seikalle, hallitseeko jälleenmyyjä tavarantoimittajan omistamia esineitä omistuksenpidätysostajan tai komissionsaajan oikeudella, ei tulisi antaa erilaista oikeudellista merkitystä vakuuskeinon esineoikeudellisten vaikutusten suhteen, mikäli ko. tahojen oikeusasemat eivät poikkea toisistaan.

On vielä painotettava sitä, että käytännössä erot ovat osittain liukuvia, mikä hankaloittaa tulkinnan tekemistä tarkasteltavan tapauksen osalta. Ratkaisun tulee kuitenkin konkreettisesti yksittäistapauksessa tehdä sopimusjärjestykseen vaikuttavien tekijöiden kokonaisvaltaisen punninnan perusteella.¹¹²

¹⁰⁹ Taustalla ovat tapaukset KKO 1994:145, KKO 1995:128 ja KKO 1996:44, joita käsittelemme tarkemmin jäljempänä.

¹¹⁰ SOU 1988:63 s. 96.

¹¹¹ Tuomisto 1988 s. 333–337.

¹¹² Kirjallisuudessa Portin on niin ikään painottanut tapauksen kokonaisvaltaisen arvioinnin merkitystä ratkaistaessa sitä, mistä tarkasteltavassa oikeustoimessa tosiasiaa on kysymys. Hän lausuu artikkelissaan JFT 1/1998 s. 13–22 ja erityisesti s. 21, joka rakentuu hänen Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnassa pitämilleen luennoille 9.10.1997, seuraavasti. ”Det som i dylika situationer är viktigt är att stukturerat rättsreglerna. Rättssystemet är inte en jämn smet utan reglerna rör sig på olika plan och med olika räckvidd. Den främsta tolkningregeln rättsfallen lär oss är helhetsbedömningen”.

3 KONSIGNAATIOJÄRJESTELYN JURIDINEN RAKENNE JA OIKEUSVERTAILU

3.1 Yleistä

Kaupankäynti on viime vuosikymmenien aikana nopeasti kasvanut taloudellisen kasvun ja kansainvälisen kaupan esteiden ja rajoitusten poistuessa tai ainakin vähentyessä. Kehitys on asettanut uusia vaatimuksia kansainvälistä irtaimen kauppaa harjoittaville yrityksille. Yksi keskeinen ongelma on kohdistunut kaupankäynnin rahoitukseen niin, ettei rahoitus ole muodostunut kasvavan kaupan esteeksi. Sekä valtion sisäisessä kaupassa että vientikaupassa on turvauduttu yhä etenevässä määrin sellaisten irtaimen omaisuuden kohdistuvien esinevakuuksien käyttöön, jossa velkoja on muodollisesti omistaja.¹¹³

Seuraavaksi on tarkoitus tarkastella minkä sisältöiseen vakuusjärjestelyyn tavarantoimittaja turvautuu Ruotsissa ja Tanskassa käyttäessään hyväksi konsignaatioksi nimettyä oikeusinstituuttia vakuuskeinona edelleenmyyntitilanteissa. Näissä maissa konsignaatiolla tarkoitetaan jossakin määrin toisistaan poikkeavaa oikeudellista ilmiötä.

Pohjoismaissa omaksutut konsignaationmuodot ovat saaneet suuresti vaikutteita ”suurien maiden” oikeusjärjestelmissä omaksutuista vakuuskeinoista. Esimerkiksi Tanskan oikeudessa tunnetun luottokonsignaation luomiseen ja kehittämiseen on merkittävästi vaikuttanut Saksan oikeus, jossa on luotu eri tilanteita varten erityyppisiä ja oikeusvaikutuksiltaan toisistaan poikkeavia omistuksenpidätysehtoja. Tanskalaisten saksalaisten kanssa käymä vilkas kansainvälinen irtaimen kauppa on vaikuttanut siihen, että Tanskassa Saksan naapurina on ollut paineita luoda vaikutuksiltaan sellainen omistuksenpidätysehto, joka sitoo ostajan velkojia. Tanskan oikeudessa onkin luotu edelleenmyyntitilanteissa käytettävä omistuksenpidätysehtoon perustuva vakuusmuoto, joka sitoo ostajan velkojia, vaikka ostajalla on luovuttamislupa jo luottoaikana. Sen sitovuudelle on kuitenkin asetettu Saksan oikeudesta poiketen tiettyjä lisäedellytyksiä.¹¹⁴

¹¹³ Drobniq ZfRV 1972 s. 131 ja Drobniq RabelZ 1974 s. 469. Irtaimen kaupassa käytettävien esinevakuuksien käyttökelpoisuus ja yleisyys vaihtelevat sen mukaan, minkä oikeusjärjestelmän piirissä toimintaa harjoitetaan. Käytetyimmän velkojan omistusoikeudelle rakentuvan esinevakuuden muodostaa omistuksenpidätysehto, joka tunnetaan lähes kaikkien maiden oikeusjärjestyksissä. Ks. Buure-Hägglund 1978 s. 17.

¹¹⁴ Carstensen 1984 s. 87–103, Fleck 1954 s. 40–41 ja Nilas 1980:5 s. 6–9.

3.2 Tanskalaistyyppinen luottokonsignaatio

3.2.1 Yleistä

Konsignaation käsite on ensimmäisenä Pohjoismaissa otettu käyttöön Tanskan oikeudessa, jossa se on kehittynyt 1920-luvulta lähtien kirjallisuuden ja oikeuskäytännön vaikutuksesta. Aikaisemmin sitä käsiteltiin itsenäisenä sopimustyyppinä myyntikomission rinnalla. Myöhemmin konsignaation käsite on eriytynyt Tanskassa tarkoittamaan omituksenpidätysehdoin tapahtuvaa luottokauppaa, jossa ostajalla on ehdosta huolimatta valta vastiketta vastaan luovuttaa esine kolmannelle ennen kun ostaja on suorittanut kaupasta aiheutuvan sopimusvelvoitteen myyjälle. Tanskan oikeuskäytännössä myyjän omistuksenpidätysehtoon perustuvaa takaisinotto-oikeutta on pidetty ostajan velkojia ja luovutuksensaajia sitovana oikeutena tiettyjen edellytysten vallitessa. Tällöin on ollut kysymys ns. luottokonsignaatiosta (kreditkonsignation), joka eroaa myyntikomissiosta siinä, että edelleen myynti tapahtuu ostaja-konsignaationsaajan omaan lukuun. Tanskassa ei ole luottokonsignaatiota koskevaa erityislainsäädäntöä.¹¹⁵

Konsignaatiosuhde syntyy kun tavarantoimittaja (maahantuojat tms.) ja jälleenmyyjä (vähittäiskauppias tms.) sopivat luottokonsignaation käytöstä tavarantoimittajan asemaa turvaavana vakuusjärjestelynä solmimalla konsignaatiosopimuksen. Sopimuksessa sovitaan omituksenpidätysehdon käytöstä myyjän kauppahintasaatavan turvaamiseksi. Sopimuksen olennaisena sisältönä on konsignaationsaajalle perustettu oikeus omaan lukuunsa myydä konsignaatioesine kolmannelle jo luottoaikana. Osapuolet voivat niin ikään sopia konsignaationsaajan oikeudesta ennen kauppahinnan maksamista omaan lukuunsa liittää konsignaatioesine edelleen toiseen esineeseen aineosaksi tai tarpeistoksi sekä oikeudesta käyttää esine valmistukseen taikka kulutukseen.

Erotuksena omituksenpidätysehdoin tehdystä luottokaupasta, jossa ostajalla on luovuttamislupa luottokonsignaatiossa konsignaationsaajan kauppahinnan suoritus myyjä-konsignaationantajalle tapahtuu sopimuksen mukaan välittömästi tai yleensä lyhyen ajan kuluttua edelleen myynnin tapahtuttua. Kauppahinnan suoritusvelvollisuus konsignaationantajalle on siten kytketty konkreettisen edelleen myynnin tapahtumiseen. Omistuksenpidätysehdoin tehdyssä luottokaupassa ostaja on taas velvollinen suorittamaan kauppahinnan sovittun määrärajan kuluttua edelleenmyynnin ajankohdasta riippumatta.

¹¹⁵ Carstensen 1984 s. 87–103, Nilas 1980:5 s. 6–9 ja Fleck 1954 s. 40–41.

Konsignaatiojärjestelyn osapuolet sopivat tavallisesti sopimuksessa konsignaationantajan omistusoikeuteen perustuvan erottamisoikeuden sivullistehokkuuden kannalta merkityksellisistä seikoista. Sopimuksessa normaalisti edellytetään, että konsignaationsaaja pitää hänen myyntivarastoonsa toimitetut konsignaatiotavarat erillään muista tavaroista tai ainakin asianmukaisesti merkittyinä. Sen toteutuessa konsignaationantajan omistamat esineet pysyvät milloin tahansa yksilöitävissä ja erotettavissa. Lisäksi sovitetaan tavallisesti konsignaationantajan oikeudesta valvoa myynnin kehitystä. Tämä toteutetaan useimmiten siten, että konsignaationsaaja sitoutuu pitämään erillistä kirjanpitoa edelleen myydyistä ja myyntivarastossa myymättä olevista esineistä.

Konsignaationantajalle perustetaan normaalisti oikeus tarkastaa, että kirjanpito konsignaatiomyynnistä pitää paikkansa ja että myynnistä kertyneet varat ovat ilman aiheetonta viivytystä tilitetty hänelle. Käytännössä tämä tarkoittaa konsignaationantajalle kuuluvaa oikeutta milloin tahansa inventoida konsignaationsaajan myyntivarastoon toimittamansa tavarat ja mahdollisuutta laskea sen perusteella, että konsignaatiotavaroiden lukumäärä vastaa tehtyjä myyntitilityksiä. Konsignaationsaajalla on yleensä niin myymättä jääneiden esineiden palautusoikeus kuin palautusvelvollisuus.¹¹⁶

Koska Tanskan oikeudessa ei ole katsottu olevan aihetta hyväksyä yksipuolisesti laadittuja vakuusoikeuksia tavaran vastaanottajan (jälleenmyyjä tms.) etuoikeudettomien velkojien kustannuksella, on sivullisia sitovalle luottokonsignaatiolle on asetettu lisävaatimuksia.¹¹⁷ Lisävaatimusten asettaminen on katsottu tarpeelliseksi vastapainoksi sille, että ostajalla on jo luottosuhteen aikana oikeus oikeudellisesti määrätä esineestä. Niiden avulla on pyritty kytkemään myyjän omistuksenpidätys luottokauppojen vakuuskeinoksi eikä vain sopimukseksi myyjän perusteettomasta konkurssietuoikeudesta.

Huomiota on kiinnitetty muun muassa seuraaviin seikkoihin: (1) miten konsignaationsaajan valvonta on järjestetty, (2) ovatko osapuolet solmineet kirjallisen konsignaatiiosopimuksen, (3) miten tilitys on järjestetty osapuolten välillä ja (4) onko konsignaationsaajalla myymättä jääneiden esineiden palautusoikeus.¹¹⁸

Seuraavassa tarkastelen yksityiskohtaisemmin konsignaationantajan aseman turvaamiseksi asetettujen lisävaatimusten merkitystä kirjallisuudessa

¹¹⁶ Tepora LM 7/1992 s. 1044.

¹¹⁷ Lisävaatimusten asettaminen ilmenee muun muassa seuraavissa tapauksissa: U 1971.507, U 1980.597 ja U 1983.311.

¹¹⁸ Ks. Carstensen 1984 s. 92–98, Nilas 1980:5 s. 19–29, SOU 1988:63 s. 73 ja Tepora LM 7/1992 s. 1044–1046.

esitettyjen kantojen ja tanskalaisen oikeuskäytännön tuella. Ensiksi käyn kuitenkin lyhyesti läpi oikeuskäytännössä vakiintuneet ja kirjallisuudessa esitetyt yleiset edellytykset omistuksenpidätysehdon sivullistehokkuudelle.

3.2.2 Omistuksenpidätysehdon tehokkuuden yleiset edellytykset

Tanskan oikeudessa konsignaatiosopimuksessa sovitulle omistuksenpidätysehdon on vahvistettu yleiset perusedellytykset, joiden tulee täytyä, jotta ehto sitoisi konsignaationsaajan muita velkojia. Vastaavanlaisiin edellytyksiin silmällä pitäen ehdon sitovuutta ostajan velkojia kohtaan on päädytty Suomen, Ruotsin ja Saksan oikeudessa.

Vahvistetut yleiset edellytykset ovat:¹¹⁹

1. Omistuksenpidätysehdosta on selvä ja nimenomainen sopimus¹²⁰
2. Ehdosta on sovittu ennen kuin myyty esine on tullut ostajan hallintaan.
3. Omistuksenpidätyksen vakuuskohteen on oltava yksilöity objekti.
4. Omistuksenpidätysehtoa käytetään myyjän kauppahintasaatavan ja/ tai hänen kustannuksellaan tapahtuneiden myytyä esinettä koskeneiden toimien perusteella hänelle syntyneiden saatavien suorittamisen vakuudeksi, kun on kyse ostajan haltuun luovutettavan tavaran kaupasta.¹²¹

Siitä huolimatta, että konsignaatiosopimuksessa sovittu omistuksenpidätysehto täyttää yleiset edellytykset, ei konsignaationantaja kaikissa tapauksissa saa toteutettua ehtoon perustuvaa takaisinotto-oikeutta konsignaationsaajan velkojia sitovasti. Yleisten edellytysten lisäksi on otettava huomioon joukko erityisiä edellytyksiä, joilla on merkitystä tapauskohtaisesti arvioitaessa konsignaationantajan oikeuden tehokkuutta eri henkilösuhteissa.

¹¹⁹ Suomen oikeuden osalta Tepora 1984 s. 205–244. Skandinaavisessa oikeudessa ei voida perustaa omistuksenpidätyksen tehokkuutta kauppatapana kuten Saksan oikeudessa. Saksan oikeudesta Thamm 1977 s. 1–41.

¹²⁰ Merkittävä, mutta tässä työssä sivuun jäävä kysymys on tietyn elinkeinoalan keskusliiton yleisiin sopimusehtoihin sisältyvän omistuksenpidätysehdon tuleminen osaksi sopimusta, mihin on kiinnitetty huomiota viimeaikaisessa oikeuskäytännössä. Tällainen oikeuskysymys on parhaillaan tutkittavana KKO:ssa.

KKO valitusluparekisteri VL 2001:27. A Ky oli myynyt sittemmin konkurssiin menneelle B Oy:lle hakeseulan, joka oli asennettu B Oy:n sahalaitokseen. B Oy:n puolesta hyväksytyssä kauppa koskevassa A Ky:n tilausvahvistuksessa oli viitattu Suomen Metalliteollisuuden Keskusliiton yleisiin sopimusehtoihin, joihin oli sisällytynyt omistuksenpidätysehto. Kysymys siitä, oliko omistuksenpidätysehto tullut osaksi sopimusta ja, jos näin, sitoiko ehto myös B Oy:n konkurssipesä hakeseulan tultua liitetyksi B Oy:n sahalaitokseen.

¹²¹ Tepora 1984 s. 206.

3.2.3 Erityiset edellytykset

3.2.3.1 Konsignaationsaajan jatkuva valvonta

Keskeisenä vaatimuksena konsignaationsuhteen olemassaololle on pidetty sitä, että konsignaationsaajan toiminnan tulee olla siinä määrin rajoitettua ja valvottua, että myytäväksi tarkoitettuihin esineisiin kohdistuvat konsignaationantajan oikeudet on kohtuullisesti varmistettu. Eräänä syynä tällaisen vaatimuksen asettamiselle voidaan pitää, että konsignaationantaja säilyttää omistusoikeuden konsignaationsaajan hallintaan (tavaravarastoon) luovutettuihin esineisiin kunnes myyjän kauppahintasaatava ja/tai muut myyjän kustannuksella tapahtuneet myytyä esinettä koskevien toimien johdosta syntyneet saatavat on suoritettu konsignaationantajalle.

Tuomisto on pitänyt merkityksellisempänä syynä sitä, että konsignaationantajan asema on varsin heikko, ellei konsignaationsaajan toimintavapautta ole tarpeeksi rajoitettu. Hän on luonnehtinut myyjän (konsignaationantajan) suojaa sattumanvaraiseksi eduksi, jonka saamiseen hän ei voi luottaa.¹²²

Konsignaationsaajan jatkuva tehokas valvonta voidaan katsoa edellyttävän, että konsignaationantaja valvoo säännöllisesti sekä konsignaatioesineiden säilyttämistä erillään konsignaationsaajan varallisuudesta että konsignaationsaajan tekemiä myyntitilityksiä ja niiden säännöllisyyttä. Selkeää oikeudellista rajalinjaa siihen, kuinka säännöllisesti tai usein konsignaationantajan tulisi käyttää valvontaoikeuttaan säilyttääkseen ehtoon perustuvan oikeutensa tehokkaana sivullisiin nähden, ei ole. Uudemmassa oikeuskäytännössä on hyväksytty, että valvonta tapahtuu puolivuositain (U 67.363 SH).

Käytännössä valvonnan säännöllisyys riippuu tapauksen konkreettisista olosuhteista. Huomiota tulee kiinnittää konsignaationsopimuksen kohteena olevien esineiden vaihdantanopeuteen eli siihen, kuinka nopeasti konsignaationsaajan tavaravarastoon toimitetut esineet pysyvät varastossa ennen kuin ne myydään edelleen tai niistä muutoin disponoidaan. Jos konsignaationsopimuksen kohteena on esineitä, joiden menekki on vilkasta ja joiden osalta kauppahinta suoritetaan sopimuksen mukaan konsignaationsaajalle samantien tai lyhyen ajan kuluttua edelleen luovutuksesta, ei välttämättä tarvetta säännöllisen kontrolliin ole. Sen sijaan niissä tapauksissa, joissa konsignaatioesineitä toimitetaan konsignaationsaajan tavaravarastoon – niiden heikon kysynnän ja/tai tuotteen laadun vuoksi – harvemmin, on tarve säännölliseen kontrolliin suurempi.

¹²² Tuomisto 1988 s. 336–337 käsittelee väitöskirjassaan myyntikomissioon rinnastettavaksi omistuksenpidätyskaupaksi nimeämään luottokauppaa, joka tarkoittaa tässä tutkimuksessa esitettyä tanskalaisyppistä luottokonsignaatiota.

Viimeksi mainitussa tapauksessa konsignaationsaajan hallintaan toimitetut esineet toimivat nimenomaan konsignaationantajan kauppahintasaatavan vakuutena, ja tällöin myyjän oikeuksien kohtuullinen varmistaminen edellyttää tehokasta valvontaa.¹²³

Oikeuskäytännön linjaukset myyjän säännöllisen valvontaoikeuden käytön merkityksestä omistuksenpidätyksen sivullistehokkuuteen ovat jossain määrin poikkeavat, kun edelleen myynnin kohteena ovat olleet autot. Tällöin voidaan pitää merkittävänä, että valmistaja tai maahantuoja voi ehkäistä jälleenmyyjän toimintaa pysyttämällä vallinnassaan rekisteröintiasiakirjat¹²⁴ kauppahintasaatavansa täyttämiseen saakka.

¹²³ Nilas 1980:5 s. 20.

¹²⁴ Myös KKO:n oikeuskäytännössä on kiinnitetty huomiota mahdollisuuden pidättää autojen rekisteröintiin tarvittavat asiakirjat myyjällä kunnes hänen saatavansa on tullut maksetuksi. Rekisteröintiin tarvittavien asiakirjojen merkitys on tullut esille erityisesti arvioitaessa ostajan luovutuksensaajan mahdollisuutta saada saantosuoja omistuksenpidätysehdoihin tehdyssä kaupassa. Tuoreimmista ratkaisuissa rekisteröintiasiakirjojen pidättämistä ei ole pidetty riittävänä myyjän oikeuden tehokkuuden kannalta.

Tapauksessa KKO 1992:13 (Ään.) oli kysymys omistuksenpidätysehdon sivullistehokkuudesta ostajan luovutuksensaajaa kohtaan. Autoliikkeen V:n myydessä autoliikkeelle K käytettyjä autoja edelleen myyntiä varten kauppasopimukseen sisältyi omistuksenpidätysehto ja kielto myydä autoja edelleen ennen kutakin autoa vastaavan kauppahinnan osan maksamista V:lle. K oli ehdosta huolimatta myynyt yhden autoista N:lle jo luottoaikana. ”N:llä, joka oli ostanut autonkäytetyn auton K:n autoliikkeestä, ei ollut velvollisuutta tarkastaa rekisteriotteen merkintää auton omistajasta eikä vaatia nähtäväkseen sellaisia luovutuskirjoja, joiden mukaan auton omistusoikeus olisi siirtynyt K:lle. N oli siten auton ostaessaan vilpittömässä mielessä eikä ollut velvollinen luovuttamaan autoa V:lle”.

Tapauksta kommentoineen Kaiston DL 1993 s. 83–92 mukaan KKO on poikennut ratkaisussaan tuntuvalta tavalla niin omasta aikaisemmasta linjastaan kuin kirjallisuudessa verrattain yksimielisesti esitetystä kannasta, jonka mukaan käytetyn auton ostajalla on velvollisuus tarkastaa rekisteriotteen merkintä auton omistajasta, jotta hän olisi saantosuojan edellyttämällä tavalla vilpittömässä mielessä. Kaisto onkin suhtautunut ratkaisuun jokseenkin varauksellisesti: ”Tapauksen myötä voidaan nimittäin katsoa, että ostajan selonottovelvollisuudesta on luovuttu lähes täysin silloin, kun auto ostetaan mistä tahansa autoliikkeestä. Ei kuitenkaan näyttäisi olevan mitään asiallisia syitä vapauttaa selonottovelvollisuudesta tahoja, jotka selkeästi ymmärtävät rekisteriotteen merkityksen ja jotka kykenevät vaivattomasti tutustumaan rekisteritietoihin”. Kaisto pitääkin ratkaisua perusteltuina vain tietyin sosiaalisen suuntauksen kannalta.

Tolonen LM 1/1998 s. 841 on ratkaisua KKO 1997:154 kommentoidessaan katsonut, ettei autorekisterimerkintä ei ratkaise sitä, ketä kulloinkin on pidettävä auton omistajana: ”Rekisteriotteen ilmoitusosa ei ole arvopaperi, sillä sen hallinta ei ilmennä mitään oikeutta autoon. Omistusoikeuden siirtymisen ei ole sidottu rekisteröintiin. Rekisteröintivelvollisuus syntyy omistusoikeuden siirtymisen jälkeen”.

Vrt. tapaus KKO 1992:181 (Ään.), jossa leasingyhtiölle ei myönnetty vilpittömän mielen suojaa auton omistuksenpidätysehdoihin piirimyyjälle luovuttanutta maahantuojaan vastaan. ”Yhtiön, joka oli rahoittanut autokaupan luottaen piirimyyjän ilmoituksiin ja hänen toimittamiinsa asiakirjoihin, muun muassa väärennettyyn moottoriajoneuvon väliaikais-todistukseen, katsottiin laiminlyöneen siltä kohtuudella edellytettävät tarkistus- ja varo-toimenpiteet ja ottaneen liiketoiminnassaan riskin piirimyyjän väärinkäytösten seurauksista”. Ajoneuvon rekisteröintiasiakirjojen pidättämisen merkityksestä myyjän oikeutta vahventavana seikkana omistuksenpidätysehdoihin tehdyssä luottokaupassa Tepora LM 3/1992 s. 336–338 ja Välimaa OTJP 1992 s. 352–359.

Tanskan oikeudessa omistuksenpidätys on sitonut konsignaationsaajan velkojia tapauksissa U 62.597 SH ja U 58.909 H. Tapauksissa oli kysymys myyjän oikeuden sivullistehokkuudesta hänen pysyttäessään vallinannassaan rekisteröinti asiakirjat.

Konsignaationantajan valvontaoikeuden pitämisellä myyjän oikeuden tehokkuuden erityisenä edellytyksenä korostetaan käsittäkseni sitä, että konsignaationantaja säilyttää määräämisvallan konsignaationsaajan hallintaan luovutettuun esineeseen ja että konsignaationsaajan toiminta on jatkuvan valvonnan alaisista. Valvontaoikeuden merkitys konsignaationantajan oikeutta turvaavana seikkana edellyttää, että se myös käytännössä toteutuu eikä vain ”paperilla”. Tämä tarkoittaa siis sitä, että valvontaoikeutta myös tosiasiallisesti käytetään.

3.2.3.2 Konsignaationsaajan tilitysvelvollisuus

Tanskan oikeudessa on ajoittain tuottanut vaikeuksia erottaa luottokonsignaatio ja ”kiinteään tiliin” tehty luottokauppa toisistaan niiden tunnusmerkien yhteneväisyyden vuoksi¹²⁵. Molemmissa vakuusmuodoissa käytetään hyväksi myyjän omistusoikeutta suojana ostajan velkojia kohtaan. Vaikeuksia on ilmennyt, kun on jouduttu ratkaisemaan, onko kyseessä sivullisiin nähden tehokas luottokonsignaatio vai ei. Ongelmallista on ollut, onko sopimuksessa sovittu omistuksenpidätysehto sivullisia sitova. Kummankin järjestelyn olennainen piirre on, että jälleenmyyjän tarkoitetaan myynnillä hankkivan tavarantoimittajalle suoritettavat varat.

Kirjallisuudessa keskeisimpänä ”kiinteään tiliin” tehtyä luottokauppaa ja luottokonsignaatiota erottavana piirteenä on pidetty konsignaationsaajan kauppahinnan suoritusvelvollisuuden (tilitysvelvollisuuden) kytkeytymistä konkreettiseen edelleen myyntiin tai muuhun disponointiin. ”Kiinteään tiliin” tehdyssä luottokaupassa ostaja on velvollinen suorittamaan kauppahinnan myyntimahdollisuuksistaan, myyntiajankohdasta sekä saamastaan hinnasta riippumatta.¹²⁶

Tanskan oikeuskäytännössä suurin huomio myyjän oikeuden tehokkuutta arvioitaessa on kiinnitetty siihen, onko ostajan tilitysvelvollisuus kytketty konkreettiseen edelleen myyntiin vai ei. Omistuksenpidätys ehdon sivullistehokkuuden kannalta ongelmattomin vaihtoehto on se, että kauppahinta-

¹²⁵ Tanskan oikeudessa ”kiinteään tiliin” tehdyllä luottokaupalla tarkoitetaan suomalaisessa terminologiassa omistuksenpidätys ehdoin edelleen myyntiä varten kutsuttua luottokauppaa.

¹²⁶ Carstensen 1984 s. 92.

suorituksen on tapahduttava välittömästi tai viimeistään silloin, kun ostaja on saanut suorituksen omalta luovutuksensaajalta, kuten tapauksessa U 80. 547 SH. Tässä suhteessa konsignaatio muistuttaa funktionaalisesti myyntikomission tilitysmenettelyä¹²⁷.

Oikeuskäytännössä esitetty vaatimus ei ole kuitenkaan ollut ehdoton. Ongelmia on aiheuttanut erityisesti selvien ratkaisukriteerien puute. Aikaa, jonka kuluessa tilitys on suoritettava edelleen myynnin tapahduttua, on varsin vaikea määritellä riittävän täsmällisesti. Keskeinen seikka tilitysvelvollisuuden ajankohtaa määritettäessä lienee esineen laadulliset tekijät. Oikeuskäytännössä kun on hyväksytty tapauksia, joissa maksusuorituksen ajankohta ei ole kytketty edelleen myynnin tapahtumiseen.

Esimerkiksi tapauksessa SHRt 1930.313 on katsottu riittäväksi, että tilitys on tapahtunut yli 9 kuukauden kuluttua edelleen myynnistä ja vastavasti tapauksessa ULT 1934.273 on riittänyt 3 kuukautta.

Joissakin tapauksissa on edellytetty muiden erityisten edellytysten täytyvän, jotta omistuksenpidätystä on pidetty tehokkaana tilanteissa, joissa tilitys ei ole tapahtunut välittömästi edelleenmyynnin tapahduttua, vaan lyhyen ajan päästä disponoinnista.

Tapauksessa U 56.54 H ehtoa pidettiin tehokkaana, kun suurin osa myyjän konsignaatioesineiden edelleenmyynnistä syntyneistä kauppahintasaatavista oli suoritettu sopimuksen mukaisesti välittömästi konkreettisen edelleenmyynnin tapahduttua. Maksuajankohdan lykkäytymistä kertaalleen pidettiin yksittäistapauksellisena ja sopimattomana, mutta ehdon tehokkuuteen suhteessa velkoihin se ei vaikuttanut.

Kuten edellä käsitellyistä ratkaisuista käy ilmi, ei tilitysvelvollisuuden ajankohdan määräytymisen perusteella suoritettava rajanveto konsignaation ja ”kiinteään tiliin” tehdyn luottokaupan välillä ole ongelmaton. Oikeuskäytännössä on hyväksytty tapauksia, joissa tilitysvelvollisuuden ajankohdasta on saatettu vakiintuneesti sopia tapahtuvan vain määrätyn jakson ajalta (esimerkiksi kerran vuodessa) määrätyn kerran (= kausittain tapahtuva suoritus). Esimerkiksi kirjakauppa-alalla tilitys tapahtuu vain kerran vuodessa ja tästä huolimatta konsignaationantajan oikeuden on katsottu sitovan konsignaationsaajan velkojia.¹²⁸ Tämän perusteella on syytä katsoa, että tilitysvelvollisuuden kytkeytymisestä konkreettiseen edelleenmyyntiin ei voi tehdä yksinomaan johtopäätöksiä konsignaation olemassaolon puolesta. Se toimii ainoastaan aihetodisteena konsignaation olemassaolon puolesta.

¹²⁷ Tepora LM 7/1992 s. 1044.

¹²⁸ Carstensen 1984 s. 92–95.

3.2.3.3 Konsignaationsaajan palautusoikeus

Kuten edellä kappaleessa 3.2.1. todettiin, sopivat konsignaationsopimuksen osapuolet konsignaationsaajan oikeudesta palauttaa myymättä jääneet esineet takaisin konsignaationantajalle. Palautusoikeudesta sovitaan tavallisesti nimenomaisesti tai sen olemassaolo käy ilmi vallitsevista olosuhteista.

Palautusoikeuden puolesta puhuvat käytännön syyt. Tavarantoimittajan, joka toimittaa jälleenmyyjän tavaravarastoon esineitä, ja jälleenmyyjän yhteinen etu on saada tavaravarastoon toimitettuja tavaroita kaupaksi mahdollisimman paljon ja pikaisesti. Jotta esineiden kysyntä ei ylittäisi konsignaationsaajan hallussa olevien konsignaatioesineiden tarjontaa, tulee konsignaationantajan toimittaa tavaravarastoon esineitä riittävästi tai ainakin niin paljon etteivät ne lopu kesken. Usein kysyntä ei kuitenkaan ylitä tarjontaa ja tämän johdosta varastoon jää konsignaationantajan omistamia, myymättä jääneitä esineitä, jotka konsignaationsaaja on tarpeettomina ja toisen omistamina oikeutettu palauttamaan.

Varhaisemmassa oikeuskäytännössä luottokonsignaation olemassaololta edellytettiin, että konsignaationsopimuksen osapuolet olivat sopineet tai olosuhteista muutoin ilmeni, että konsignaationsaajalla oli palautusoikeus, jotta konsignaationantaja nauttisi omistajaseparatistin oikeuksia konsignaationsaajan konkurssissa. Tapauksessa U 32.854 O katsottiin, ettei kysymys ollut konsignaationsuhteesta, koska konsignaationsaajalla ei ollut palautusoikeutta. Sen sijaan tapauksessa U 33.637 H oli kysymys sivullisia sitovasta konsignaationsuhteesta, koska konsignaationsaajalla oli muiden omistuksenpidätysehdon sivullistehokkuuden erityisten edellytysten ohella palautusoikeus. Vanhemmassa kirjallisuudessa muun muassa Kobbenhagel on edustanut kantaa, jonka mukaan konsignaationsaajalla tulee olla palautusoikeus¹²⁹.

Suhtautuminen konsignaationsaajan palautusoikeuden merkitykseen konsignaation olemassaolon kannalta on kuitenkin vuosien mittaan muuttunut. Uudemmassa oikeuskäytännössä palautusoikeus vaatimuksesta on luovuttu. Muun muassa tapauksessa U 67.200 O palautusoikeuden olemassaolon puuttumiselle ei annettu merkitystä. Myös kirjallisuudessa on esitetty uudempaa oikeuskäytäntöä tukevaa argumentointia. Palautusoikeuden puuttumista ei ole pidetty teoreettisesti ongelmallisena, koska palautusoikeus ei välittömästi vaikuta konsignaationsaajan luovutuskelpoisuuden tms. rajoituksiin. Palautusoikeus on sen sijaan nähty konsignaationsaajalle kuulu-

¹²⁹ Kobbernagel 1949 s. 107.

vana yksipuolisena oikeutena, jonka käytön aktualisoituessa konsignaatio-suhde lakkaa palautetun esineen osalta.¹³⁰

Johdonmukaista konsignaationsaajan toimintavapautta rajoittavien konsignaatio-suhteen olemassaolon erityisten edellytysten kanssa on, että konsignaationsaajalla on konsignaatioesineiden palautusvelvollisuus.¹³¹ Luotto-konsignaatioissa konsignaationantaja omistaa esineen siihen saakka, kunnes sitä ei ole myyty tai siitä ei muutoin ole oikeudellisesti määrätty. Tähän ajankohtaan saakka konsignaationantaja on oikeutettu vapaasti oikeudellisesti määräämään esineestä. Tästä seuraa puolestaan se, että konsignaation-saajalla on velvollisuus palauttaa esine takaisin omistajalle tämän sitä vaatiessa.

Käytännössä esiintyy kuitenkin sopimuksia, joissa konsignaationsaajan velvollisuus palauttaa myytäväksi saamansa esineet takaisin konsignaation-antajalle konsignaatioantajan sitä vaatiessa, on poissuljettu. Tällaisella sopimusehdolla pyritään suojaamaan konsignaationsaajan (vähittäismyyjä tms.) liikesuhteita asiakkaisiin. Palautusvelvollisuuden puuttumisesta sovitaan usein konsignaationsaajan intressissä. Palautusvelvollisuuden puuttuminen suojaa konsignaationsaajaa tilanteissa, joissa konsignaationsaajayrityksen goodwill-arvo saattaisi heikentyä, ellei yrityksessä yleisesti myytävänä olevia esineitä olisi saatavissa siitä syystä, että konsignaationsaaja on joutunut palauttamaan esineet konsignaationantajan pyynnöstä.

Herää kysymys, voiko palautusvelvollisuuden puuttumista koskeva sopimusehto merkitä sitä, että omistusoikeus katsotaan siirtyneen luovutuk-sensaajalle. Tämä kysymys on siksi mielenkiintoinen, että mikäli omistus-oikeuden katsotaan siirtyneen konsignaationsaajalle, on sopijapuolten vä-lillä tapahtunut esineen luottokauppa. Tämä puolestaan tarkoittaa sitä, että konsignaationantajalla ei ole enää sivullisia sitovaa erottamisoikeutta käy-tettävissään konsignaationsaajan konkurssissa tai tilanteessa, jossa esine on joutunut ulosmittauksen kohteeksi konsignaationsaajan velasta.

Palautusvelvollisuuden merkitystä tosiseikkana ei tule välttämättä arvioi-da tästä näkökulmasta, jos osapuolet eivät ole tarkoittaneet, ettei konsignaationantajalla ole käytettävissään esineiden erottamisoikeutta. Voidaanhan katsoa, että konsignaationsaajan kohtuullisia kaupallisia etuja palvelemaan sovittu, palautusvelvollisuuden puuttumista tarkoittava sopimusehto on pakkotäytäntöönpanotilanteissa lakannut, eikä näin ollen estettä sille, että konsignaationantaja saa esineen takaisin sivullisia sitovasti, ole.

¹³⁰ Tepora LM 7/1992 s. 1045 ja tanskalaisessa kirjallisuudessa Carstensen 1984 s. 96–97, Jensen 1970 s. 122 ja von Eyben 1983 s. 211.

¹³¹ von Eyben 1983 s. 213.

On kuitenkin huomattava, että tapauskohtaisesti palautusvelvollisuuden puuttumisella saattaa muiden konsignaatiosuhteen erityisten edellytysten ohella olla merkitystä arvioitaessa, onko kyse in concreto konsignaatiosta vai omistusoikeuden luovutuksesta.¹³²

3.2.3.4 Yhteenveto

Oikeuskäytännössä on kiinnitetty huomiota edellä tarkasteltuihin erityisiin edellytyksiin arvioitaessa sitä, ovatko osapuolet sopineet luottokonsignaatiosta vai muun vakuusmuodon käytöstä. Esitettyjä erityisiä edellytyksiä voidaan pitää aihetodisteita konsignaatiosuhteen olemassaolon puolesta. Niiden olemassaolo on tarpeen, jotta konsignaationantajan oikeudet tulevat kohtuullisesti turvatuiksi paitsi sopijapuolta myös sivullisia kohtaan.

Erityisistä edellytyksistä sopiminen ei ole kuitenkaan konsignaatiosuhteen olemassaolon kannalta riittävää. Konsignaationantajalle ei ole perusteltua myöntää suojaa konsignaationsaajan velkojia ja seuraajia kohtaan, jos hän on ymmärtänyt tai olisi voinut ymmärtää, ettei konsignaationsaaja todennäköisestikään tule niitä noudattamaan. Keskeistä on, miten erityiset edellytykset käytännössä toteutuvat.

3.3 Ruotsalaistyyppinen konsignaatio

3.3.1 Yleistä

Ruotsin oikeudessa konsignaatio-käsitteelle on annettu jossakin määrin Tanskan oikeudesta poikkeava merkityssisältö. Sillä tarkoitetaan talletussopimusta, jonka perusteella tavarantoimittaja (konsignaationantaja) tallettaa konsignaatio-objektin sopimusosapuolelleen (konsignaationsaaja) oikeuksin ostaa (osto-optio) po. objekti itselleen siinä tapauksessa, että hän myy sen edelleen kolmannelle omaan lukuunsa. Kauppa kolmannelle tapahtuu usein ennen kuin konsignaationsaaja on täyttänyt oman kauppahintasuorituksen

¹³² Ks. Tepora DL 1991 s. 653–655. Tepora käsittelee kyseisessä artikkelissa palautusvelvollisuuden merkitystä myyntikomission olemassaolon kannalta. Tällöin ratkaisevaa on, tapahtuuko kauppa kolmannelle päämiehen vai välimiehen lukuun. Luottokonsignaation pätevyys Suomessa edellyttää, että kauppa kolmannelle tapahtuu komission kaltaisessa suhteessa, jolloin myyntikomissiota koskevat säännöt tulevat sovellettaviksi. Tepora on katsonut, että kysymyksellä komissionäärin palautusvelvollisuuden olemassaolosta ei ole oikeudellista merkitystä arvioitaessa, kumman osapuolen lukuun kauppa tapahtuu. Ks. myös SOU 1988:63 s. 56.

konsignaationantajalle.¹³³

Ruotsalaistyyppinen konsignaatio eroaa myyntikomissiosta siinä, että edelleenmyynti kolmannelle tapahtuu konsignaationsaajan omaan lukuun. Omistuksenpidätys ehdoin tehdystä luottokaupasta jälleenmyyntiä varten konsignaatio eroaa puolestaan siinä, ettei luovutus konsignaationsaajalle tapahdu ennen kuin konsignaationsaaja tulee konkreettisesti myymään esineen kolmannelle omaan lukuunsa.¹³⁴

Konsignaatiosuhteen osapuolet solmivat konsignaatiosopimuksen, joka on luonteeltaan ns. puitesopimus. Puitesopimuksen tehtävänä on selventää konsignaatiojärjestelyyn sisältyvien eri sopimusten funktioita ja osapuolten vastaisia erimielisyyksiä. Puitesopimuksen solmiminen ei ole konsignaation olemassaolon kannalta välttämätöntä eikä sellaista aina solmita. Ratkaisevaa merkitystä konsignaation olemassaoloa arvioitaessa ei tulekaan antaa sille, ovatko osapuolet ovat solmineet konsignaatioksi nimetyn sopimuksen.

Konsignaatiosopimuksen keskeisen sisällön muodostaa konsignaationsaajalle perustettu oikeus omaan lukuunsa myydä edelleen hallinnassaan oleva konsignaationantajalle kuuluva esine kolmannelle.¹³⁵ Konsignaatiosuhteessa tulee erottaa toisistaan kolme erillistä oikeustointa: (1) talletussopimus tai muu vastaava konsignaatioesineen hallinnan perustava oikeustoimi, (2) optiosopimus ja (3) konsignaatioesineen kauppa.

3.3.2 *Konsignaatioesineen hallinnan perustava sopimus*

Ensimmäisessä vaiheessa konsignaationantaja luovuttaa talletussopimuksen perusteella konsignaatioesineen konsignaationsaajan hallintaan. Joissain tapauksissa talletussopimuksen voi korvata esimerkiksi irtaimen esineen vuokrasopimus.

On tärkeää huomata, että konsignaatioesineiden hallinnan luovutuksen jälkeen esineet ovat konsignaationsaajan hallinnassa talletuksen tai vuokran perusteella eivätkä omistuksenpidätys ehdoin tehdyin luottokaupan perusteella. Tästä johtuu, ettei konsignaatioesineiden omistusoikeus vielä tässä vaiheessa siirry konsignaationsaajalle. Omistusoikeus siirtyy vasta kun kon-

¹³³ Håstad 1994 s. 146 ja s. 189 sekä SOU 1988:63 s. 95. Konsignaatiosopimuksessa voidaan niin ikään sopia konsignaationsaajan oikeudesta haluamanaan ajankohtana käyttää konsignaatioesineen kulutukseen tai valmistukseen taikka oikeudesta liittää esine edelleen toiseen esineeseen ainesosa- tai tarpeistosuhteeseen.

¹³⁴ SOU 1988:63 s. 95.

¹³⁵ SOU 1988:63 s. 95.

signaationsaaja ostaa tai ottaa muutoin esineet käyttöönsä luotolla haluamaan ajankohtana¹³⁶.

Keskeistä konsignaation kannalta irtaimen vuokrasopimuksella on, että sopijapuolet perustavat vuokramiehelle oikeuden käyttää ja pitää hallinnassaan vuokranantajalle kuuluvaa omaisuutta rajoitetun ajan.¹³⁷ Oikeudella käyttää konsignaatioesineitä ei kuitenkaan liene merkitystä tässä tutkimuksessa omaksutun konsignaation käyttöalan (osapuolten tarkoitus käyttää konsignaatiota väliajan vakuuskeinona esineiden edelleen myyntiin saakka) yhteydessä, ellei oikeutta esitellä ja koekäyttää asiakkailleen konsignaatioesineitä ymmärretä tällaiseksi.

Sillä seikalla, eroaako konsignaatio irtaimen esineen kaupasta, on keskeinen merkitys konsignaation käyttökelpoisuuteen vakuutena. Vuokra eroaa kaupasta siinä, että vuokramies on velvollinen palauttamaan vuokraesineen hallinnan takaisin vuokranantajalle. Käytännössä palautusvelvollisuuden olemassaololla on konsignaatioissa vähäinen merkitys.

Keskeinen syy talletus-, vuokra- ja muun hallintasopimuksen käytölle konsignaation yhteydessä on, ettei vuokramies tai muu esinettä hallussa pitävä henkilö saa sopimuksen perusteella omistusoikeutta hallinnassaan olevaan esineeseen. Tästä seuraa ensinnäkin, että konsignaationantaja säilyy koko hallintasuhteen kestäessä esineiden omistajana ja että esineet kuuluvat hänen omistuspiiriinsä. Toiseksi konsignaationantaja on oikeutettu saamaan konsignaatioesineet takaisin konsignaationsaajan konkurssipesästä siinä tapauksessa, että konsignaationsaaja ei ole käyttänyt osto-optiotaan (esine myyty edelleen kolmannelle) ennen konkurssiin alkua.¹³⁸

Konsignaationantajan omistusoikeus on hallintasuhteen kestäessä rajoitettu yhden omistusoikeuden peruselementin, omistajan hallinto-oikeuden osalta. Tämä merkitsee sitä, että konsignaationantaja on hallintasuhteen voimassa ollessa oikeutettu käyttämään konsignaatioesineitä reaalisesti hyväkseen vain siinä laajuudessa kuin hän ei ole luovuttanut niiden hallinta- ja käyttöoikeutta. Sopusoinnussa tämän kanssa on, että konsignaationantajalla säilyvät omistajan kelpoisuusmuodot, henkilö- kuin reaaliuottokompetenssi, esineeseen. Näin ollen konsignaatioesineet kuuluvat konsignaationantaja-omistajan pakkotäytäntöönpanon kohteena olevan, perittävän omaisuuden piiriin.¹³⁹

¹³⁶ Hästad 1994 s. 189.

¹³⁷ Takki 1982 s. 17. Irtaimen esineen vuokraa koskeva erityissäätely rajoittuu Suomen oikeudessa KK 13:1-3.

¹³⁸ Hästad 1992 s. 146 ja s. 189.

¹³⁹ Takki 1982 s. 213. Irtaimen esineen vuokraa on tavattu pitää luonteeltaan velvoiteoikeudellisena. Vuokraoikeuden on katsottu raukeavan, jos vuokraesine luovutetaan vapaaehtoisesti uudelle omistajalle ("kauppa rikkoo vuokran") tai realisoidaan pakkotäytäntöönpanossa.

Konsignaatioesineen hallinnan perustavassa sopimuksessa edellytetään tavallisesti, että konsignaationsaaja sitoutuu pitämään edelleen myytäväksi tarkoitetut esineet erillään muusta varallisuudestaan.¹⁴⁰ Konsignaatioantajalle varataan taas oikeus valvoa tavaroiden erillään säilyttämistä, joka toteutetaan sopimusehdolla konsignaationantajan oikeudesta inventoida konsignaationsaajalle (vähittäismyyjälle ym.) toimittamansa esineet.

3.3.3 *Optiosopimus*

Konsignaationantaja nauttii omistusoikeuteensa perustuvaa suojaa niin kauan kuin konsignaationsaaja ei ole käyttänyt osto-optiotaan.¹⁴¹ Osto-optiolla tarkoitetaan oikeutta saattaa tietty oikeussuhde voimaan tiettyjen edellytysten vallitessa. Optio-oikeuden käyttö on yleensä ajallisesti rajoitettu ja kytketty tiettyjen edellytysten tai olosuhteiden olemassaoloon.¹⁴²

Ruotsalaistyyppisessä konsignaatiossa osto-optio tarkoittaa konsignaationsaajalle perustettua oikeutta ostaa hallinnassaan oleva objekti itselleen konsignaationantajalta. Osto-optio realisoituu siinä tapauksessa, että konsignaationsaaja tulee konkreettisesti myymään esineen kolmannelle omaan lukuunsa. Ajallisesti osto-optio realisoituu siis silloin, kun konsignaatioesineiden luovutuksensaaja eli ostaja on konsignaationsaajan tiedossa.

Osto-optiosta sovitaan osana konsignaatiosopimusta ja näin tehtynä se on inter partes sitova. Samoin kuin esisopimuksessa on optiosopimuksessa noudatettava kyseessä olevaa sopimustyyppiä koskevia muotomääräyksiä. Koska konsignaatiojärjestelyn kohteena on irtaimia reaalisineitä, on optiosopimuksen solmiminen vapaamuotoista.

Optiosopimuksella on usein samankaltaisia tavoitteita kuin esisopimuksella. Ominaista niille on, että toinen sopijapuoli voi olla sidottu sopimukseen, kun taas toisella voi olla vapaus valita, saattaako hän oikeustoimen voimaan vai ei.

Optiosopimuksella sovitaan optio-oikeudesta. Optio-oikeus voi olla niin osto- kuin myyntioptio.¹⁴³ Esisopimukselta puolestaan edellytetään, että osapuolten tulee tulevaisuudessa solmia uusi sopimus eli pääsopimus. Tällöin tarvitaan uudet tahdonilmaisut osapuolten välillä, vaikka esisopimus olisi yksipuolisesti velvoittava.¹⁴⁴

¹⁴⁰ SOU 1988:63 s. 95. Tätä edellyttää myös konsignaationantajan separaatio-oikeuden toteutus in concreto.

¹⁴¹ Håstad 1994 s. 189.

¹⁴² Ylöstalo JFT 1973 s. 316.

¹⁴³ Ylöstalo JFT 1973 s. 312.

¹⁴⁴ Ylöstalo JFT 1973 s. 313.

Optio-oikeuden merkitys konsignaation yhteydessä piilee siinä, että konsignaationsaaja on oikeutettu yksipuolisella tahdonilmaisullaan saattamaan osto-option voimaan eli ostamaan esineen luotolla itselleen. Kun sopimuksen toinen osapuoli on jo optiosopimuksen solmiessaan oikeuttanut toisen synnyttämään tahdonilmaisullaan sen sisältöinen oikeussuhde, kuin optiosopimuksessa on määrätty, ei uutta tahdonilmaisua (esimerkiksi pääsopimuksen solmimista) tarvita.

Esisopimuksella tarkoitetaan sopimusta tai sitoumusta, jolla luvataan tehdä pääsopimus. Esisopimus saattaa sisältää myynti- tai ostolupauksen. Käytännössä esisopimuksen ja optiosopimuksen ero ei liene kovinkaan suuri. Merkityksellisin ero lienee se, että esisopimuksen solminut voidaan velvoittaa solmimaan pääsopimus. Toinen sopijapuoli kun voi ajaa UL 3:4.2 mukaista muotoamiskannetta vaatiakseen toista osapuolta tekemään esisopimuksessa sovitulla ehdoilla sen oikeustoimen, johon esisopimuksella tähdätään. Muotoamiskanteen hyväksyvällä tuomiolla on sama vaikutus kuin lopullisesti tehdyllä kauppasopimuksella.

3.3.4 *Konsignaatioesineen kauppa*

Konsignaationsaajan osto-option käyttö aktualisoituu vain siinä tapauksessa, että konsignaationsaaja tulee konkreettisesti myymään esineen edelleen kolmannelle. Tähän ajankohtaan asti konsignaationsaaja hallitsee esinettä talletuksen tai muun vastaavan oikeustoimen perusteella. Juuri tällä seikalla on keskeinen merkitys konsignaation käyttökelpoisuudelle vakuuskeinona: Kun kauppa sopijapuolten kytkeytyy esineen edelleenmyyntiin kolmannelle, ei konsignaatioesineiden omistusoikeus siirry konsignaationantajan ulottumattomiin ennen ko. ajankohtaa.¹⁴⁵

Kun irtaimen kaupan kohde on jo konsignaationsaajan hallinnassa (varastossa ym.), ei osapuolten kesken tapahdu irtaimen kaupalle tyypillistä esineen hallinnan fyysistä siirtoa konsignaationsaajan hallintaan. Kauppa sen sijaan synnyttää konsignaationsaajalle oikeuden ottaa varastostaan aikaisemmin konsignaationantajan lukuun hallitsemansa esine ja luovuttaa se vastikkeellisesti kolmannelle.

Konsignaatio-suhteen osapuolten kesken tapahtuva kauppa on tavallisesti luonteelta luottokauppa, jossa ostaja suorittaa kauppahinnan myyjälle vasta sen jälkeen, kun edelleen myynti on jo tapahtunut. Tämä seikka muodostaa konsignaationantajan oikeuden sivullistehokkuutta vaarantavan tekijän ruotsalaistyyppisessä konsignaatioissa.

¹⁴⁵ SOU 1988:63 s. 96 ja Tepora LM 7/1992 s. 1047.

3.3.5 Yhteenveto

Tässä luvussa esitetty lähestymistapa arvioida konsignaationantajan asemaa ruotsalaistyyppisessä konsignaatiossa konsignaationsaajan velkojia ja luovutuksensaajia kohtaan ei ole täysin ongelmaton. Tietynlaista jännitettä aiheutuu toisaalta siitä, että esineen hallinnan perustavan oikeustoimen (vuokra tai talletus) avulla – esineoikeudellisten kollisionormien vaatimuksesta – pysytetään konsignaationantajalla täysi omistusoikeus konsignaatioesineeseen. Toisaalta taas siitä, että konsignaatiosopimus merkitsee sopijapuolten välisessä suhteessa paremmin omistuksenpidätysehdoin tehtyä luottokauppaa edelleenmyyntiä tai -liittämistä varten kuin tyypillistä esineen hallinnan perustavaa sopimusta.

Jännite on osittain näkyvissä siinä, että konsignaationsaaja saa joko nimellisen sopimusmääräyksen tai sopijapuolten välillä vallitsevan käytännön perusteella vapaasti myydä tai muutoin oikeudellisesti määrätä varastostaan hallinnan perustavan sopimuksen nojalla olevista esineistä omaan lukuunsa. Osittain taas siinä, että luovutus edelleen tai muu disponointi tapahtuu tavallisesti ennen kuin ostaja-konsignaationsaaja on suorittanut kauppahinnan myyjä-konsignaationantajalle. Tätä taustaa vasten oikeustointa voikin olla aiheellista arvioida toiselta pohjalta.

Kun konsignaatiosopimuksen avulla konsignaationsaajan oikeusasemaa muutetaan siitä, mitä se olisi normaalien irtaimen esineen talletus tai vuokraa koskevien säännösten ja periaatteiden nojalla, herää kysymys, tuleeko oikeustointa arvioida tavanomaisesta irtaimen esineen talletus- ja vuokrasopimuksesta poiketen eri sivullissuhteissa. Tämä kysymyksenasettelu on tärkeä ja kärjistyy konsignaationsaajan konkurssissa, jolloin vastaan tulevat kysymykset konsignaatioesineiden vakuuskäytöstä ja muutoinkin niiden oikeudellisesta asemasta konsignaationsaajan velkojien kesken.

Tarkasteltaessa konsignaationantajan vakuuden tehokkuutta suhteessa konsignaationsaajan velkoihin, tulee erityistä huomiota kiinnittää edellä tarkasteltuihin, konsignaation muodostaviin sopimusehtoihin, joista tässä tutkimuksessa on käytetty nimitystä konsignaation erityiset edellytykset. Konsignaation erityiset edellytykset voidaan tarkoituksenmukaisella tavalla nähdä aihetodisteita sen puolesta tai vastaan, ovatko konsignaatioesineet konsignaationsaajan välittömässä määräämisvallassa niin oikeudellisesti kuin tosiasiallisesti. Nämä seikat taas ratkaisevat vakuuden tehokkuuden eri sivullissuhteissa.

Oikeudellisella määräämisvallalla tarkoitan niiden seikkojen selvittämistä, millä edellytyksillä konsignaationsaaja saa disponoida esineestä omaan lukuunsa. Välittömällä tosiasiallisella määräämisvallan huomioon-

ottamisella tarkoitan puolestaan sen selvittämistä, kuinka vapaasti konsignaationsaaja voi saada esineen ilman konsignaationantajan myötävaikutusta määräämisvaltaansa. Tällöin on otettava huomioon muun muassa se seikka, kuinka varastointi tosiasiallisesti on toteutettu.

Konsignaationantajan erottamisoikeuden toteuttamisen kannalta välttämättömien ja riittävien edellytysten ja menettelymuotojen käsittelyyn palaan jäljempänä sitä käsittelevässä luvussa 5.2.

3.4 Oikeusvertailu

Ulkomaisesta edelleenmyyntilanteissa käytettäviä omistus pohjaisia vakuuskeinoja koskevasta oikeudesta käsittelem seuraavaksi Englannin, Saksan ja Ranskan oikeutta. Ko. maissa edelleenmyyntilanteissa käytettäviä omistus pohjaisia vakuuskeinoja koskevat säännöt osoittavat, että perusongelmat ja tapa hahmottaa nuo ongelmat ovat hyvin samanlaisia kuin Suomessa ja yleensäkin Pohjoismaissa. Omaksutut ratkaisut ovat kuitenkin josakin määrin erilaisia, joten Englannin, Saksan ja Ranskan oikeus tarjoaa antoisan ja hedelmällisen vertailukohteen Suomessa omaksutuille säännöille.

3.4.1 Englanti

Englannin oikeudessa on mahdollista sopimuksin perustaa sellainen omistuksenpidätys, jonka perusteella myyjällä on ostajan velkojia ja luovutuksensaajia sitova esineen ja surrogaattina esineestä saadun kauppahinnan takaisinotto-oikeus. Takaisinotto-oikeus on sitova huolimatta siitä, että ostajalla on oikeus myydä esine edelleen ennen kauppahinnan suorittamista myyjälle. Omistuksenpidätysehdon sivullissitovuus on vahvistettu oikeuskäytännössä Romalpa-ratkaisussa¹⁴⁶.

Ratkaisun osalta on huomioitava, että kysymys ei ollut korkeimman oikeuden ennakkoratkaisusta. Englannin oikeudessa omaksutun oikeuslähteopin mukaan korkeimman oikeuden ennakkoratkaisulla on oikeuslähteenä alempia tuomioistuimia sitova vaikutus. Tätä vaikutusta Romalpa-ratkaisulla Court of Appeal -tuomioistuimen antamana ei siten ole. Ratkaisulla on kuitenkin katsottu olevan tärkeä merkitys, koska sen antamisesta lukien Englannin oikeudessa on tunnustettu ehdon sitovuus, vaikka ostajalla on luottoaikainen luovuttamislupa.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Aluminium Industrie Vaasen B.v. Romalpa Aluminium Ltd. 16.1.1976.

¹⁴⁷ Stumpf 1980 s. 160–161.

Tilanteissa, joissa ostajalla on omistuksenpidätyksestä huolimatta oikeus jo luottoaikana liittää esine toiseen esineeseen tai käyttää sitä valmistukseen, sitoo myyjän oikeus niin kauan kuin liittäminen tai valmistaminen ei ole vielä tapahtunut. Sanotuissa tilanteissa myyjän kauppahintasaatavan vakuuskeinona käytetään yrityskiinnitystä vastaavaa charge-oikeutta, joka on rekisteröitävä.¹⁴⁸

Koska Romalpa-ratkaisun merkitys omistuksenpidätysehdon tehokkuuteen on epäselvä, turvaututaan Englannin oikeudessa edelleenmyyntitilanteissa toiseen, myytäväksi tarkoitetun objektin omistusoikeuden varaan rakentuvaan sopimusjärjestelyyn, ns. hire-purchase-sopimukseen. Hire-purchase-sopimuksella tarkoitetaan vuokraoppasopimusta, jonka perusteella vuokranantaja (valmistaja, maahantuojat tms.) vuokraa esineen sopijapuolelleen (vähittäismyyjä tms.), jolla on oikeus (osto-optio) maksamalla sopimuksessa määrätyn määrän vuokraeriä saada esine omistukseensa viimeisen vuokraerän tultua maksetuksi vuokranantajalle.

Sopimuksen keskeisenä sisältönä on vuokramiehelle perustettu oikeus myydä esine edelleen kolmannelle omaan lukuunsa. Luovuttamisluvasta vuokranantaja-myyjälle aiheutuvien riskien vähentämiseksi osapuolet usein sopivat, että ostaja-vuokramies on velvollinen suorittamaan niitä esineitä koskevan myyjän saatavan ennenaikaisesti, jotka hän on myymässä edelleen.

Toiminnallisesti ja rakenteellisesti hire-purchase-sopimus muistuttaa ruotsalaistyyppistä konsignaatiota. Seuraavia piirteitä voidaan pitää molemmille vakuuskeinoille ominaisina: Jälleenmyyjä (vuokramies, konsignaationsaaja) hallitsee esinettä vuokran (tai talletuksen konsignaatiossa) perusteella eikä omistuksenpidätysehdoin tehdyn luottokaupan perusteella; Vuokranantaja pysyy kauppahintasaatavansa suorittamiseen saakka esineen omistaja, eikä vuokramiehellä ole vuokran perusteella omistusperustetta hallinnassaan olevaan esineeseen; Hire-purchase-vuokranantaja nauttii konsignaationantajan tavoin omistajaseparatistin oikeuksia velallisen varallisuuteen kohdistuvassa pakkotäytäntöönpanossa.

Konsignaatiosta hire-purchase-sopimus eroaa siinä, että vuokramies on tavanomaisen irtaimen esineen vuokramiehen tavoin velvollinen maksamaan hallitsemastaan esineestä sopimuksen mukaisin määräajoin vuokravastiketta. Maksetut vuokraerät katsotaan myyjän kokonaiskauppahintasaatavan lyhennyksiksi osamaksukaupan tavoin. Sopimustyyppissä ei kuitenkaan ole kysymys luottokaupasta, vaan esineen hallinnan perustavasta sopimuksesta. Siinä tapauksessa, että vuokramies tulee myymään esineen

¹⁴⁸ SOU 1988:88 s. 76.

edelleen, voi hän maksaa myyjän saamisen nopeutetussa järjestyksessä voidakseen välittömästi maksamisen jälkeen ryhtyä puheena oleviin toimenpiteisiin vuokrasopimuksen aiheuttamista rajoituksista vapautuneena.¹⁴⁹

3.4.2 Saksa

Saksan oikeudessa omistuksenpidätysehdon käyttö on laajasti käytetty tapa turvata myyjän kauppahintasaatava. Ehdon käyttö perustuu sekä kirjallisuudessa esitettyihin oppeihin että oikeuskäytäntöön. Ehdon lakisäänteisenä perustana on Saksan siviililakikokoelman (BGB) 455 §: ”Jos irtaimen omaisuuden myyjä on pidättänyt itsellään omistusoikeuden kunnes koko kauppahintasaatava on suoritettu, oletetaan, että tavaran luovutushetki jää riippumaan siitä, koska suoritus koko kauppahintasaatavasta saadaan ja että myyjä on oikeutettu saamaan kaupan peruutetuksi, jos ostaja laiminlyö velvoitteensa täyttämisen.”

Omistuksenpidätysmyyjällä on ostajan konkurssissa omistuksenpidätys-ehtoon perustuva takaisinotto-oikeus¹⁵⁰. Omistuksenpidätys vakuuskeinona ulottuu niin ehdon kohteena olevaan esineeseen kuin esineen sijaan tulleen surrogaattiin kuten saamisoikeuteen tai maksusuoritukseen.

Saksan oikeudessa on systemaattisesti erotettu eri tilanteita varten eri sisältöisiä omistuksenpidätysehtoja, joilla on erilaiset oikeusvaikutukset. Omistuksenpidätysehdot muotoillaan sopimuskäytännössä lausekkeiden muotoon. Tärkeimmät lauseketyyppejä ovat yksinkertainen omistuksenpidätysehto (einfacher Eigentumsvorbehalt (=EV)), pidennetty omistuksenpidätysehto (verlängerter EV), laajennettu omistuksenpidätysehto (erweitener EV), konserni omistuksenpidätysehto (Konzernvorbehalt), jälkikäteinen omistuksenpidätysehto (nachgeschalteter EV) ja edelleenpysyttämisen omistuksenpidätysehto (weitergeleiteter EV).¹⁵¹

Yksinkertaista omistuksenpidätysehtoa (einfacher EV) käytetään normaalin luottokaupan yhteydessä, jolloin myyjä luovuttaa esineen ostajalle yksinomaiseen hallintaan ja käyttöön esineen tavanomaisen käyttötarkoituksen mukaisella tavalla. Ehto sitoo ostajan sivullisseuraajaa siihen saakka, kunnes esine on ostajan hallinnassa muuttumattomana. Jos ostajalla on oikeus jo luottoaikana myydä esine edelleen tai muulla tavoin disponoida siitä, edellyttää myyjän oikeuksien turvaaminen, että myyjän ja ostajan välinen

¹⁴⁹ Stumpf 1980 s. 166–167.

¹⁵⁰ Henckel 1983 s. 1. Taustalla on lainkohta § 43 KO.

¹⁵¹ Omistuksenpidätysehdon oikeusvaikutusten perusteella suoritetuista ryhmittelyistä Baur 1992 s. 643.

sopimus sisältää erityisen pidennetyin omistuksenpidätysehdon (verlängerter EV). Ehto koskee tällöin kauppahintasaatavaa kolmannelle tai muun disponoinnin kuten valmistamisen yhteydessä syntynyttä uutta tuotetta.¹⁵²

Saksan Korkein oikeus, Bundesgerichtshof, on katsonut, että pidennetty omistuksenpidätysehto menettää oikeusvaikutuksensa vasta kun alkuperäisostaja on tilittänyt myyjälle tai ostajan luovutuksensaaja on tilittänyt alkuperäisostajalle kauppahintavelvoitteensa.¹⁵³

Sopimalla ns. laajennetun omistuksenpidätysehdon (erweiterer EV, josta käytetään usein myös nimitystä Kontokorrentvorbehalt) käytöstä ulottavat sopijapuolet omistuksenpidätyksen kohteena olevan esineen muidenkin velvoitteiden kuin kauppahinnan, siihen liittyvien lisävelvoitteiden (kuten korko tms.) ja myytyyn esineeseen kohdistuvien toimenpiteiden (kuten korjaustöiden) suorittamisen vakuudeksi sivullisia sitovalla tavalla.¹⁵⁴ Omistuksenpidätyksen kohteena oleva esine toimii tällöin sopijapuolten välisessä suhteessa jo syntyneiden ja tulevaisuudessa syntyvien saatavien vakuutena. Ehto tulee kyseeseen lähinnä silloin kun ostajan ja myyjän välillä vallitsee pitkäaikainen ja jatkuva liikesuhde.

Jatkuvassa liikesuhteessa osapuolet voivat sopia ehdon käytöstä myös konkluudenttisesti ns. hiljaisen omistuksenpidätysehdon muodossa (Stillschweigender EV). Sopijapuolten välisessä suhteessa ehdon käyttö parantaa myyjä-velkojan vakuustarvetta. Ehdon käyttöön liittyy kuitenkin myyjän oikeusasemaa vaarantava tekijä: ostajan velvoitteiden määrä saattaa helposti ylittää omistuksenpidätyksen kohteena olevan esineen vakuusarvon, jolloin myyjän saatavat eivät ole maksimaalisesti turvatut.¹⁵⁵

Mikäli laajennetun omistuksenpidätysehdon kohteena olevat esineet ovat tarkoitettu myytäväksi edelleen, käytetään lauseketta useimmiten pidennetyin omistuksenpidätysehdon yhteydessä.¹⁵⁶ Sopimuskäytännössä ostajan luottoaikaisen disponointivallan käyttö on useimmiten rajoitettu hänen tavanomaiseen liiketoimintaan. Tätä edellyttää myyjän oikeuksien turvaaminen. Disponointivallan käytöstä sovitaankin usein siten, että sen käyttömahdollisuus sulkeutuu pois ostajan varallisuuden joutuessa pakkotäytäntöpanon

¹⁵² Thamm 1977 s. 24–39.

¹⁵³ BGH 23.3.1971.

¹⁵⁴ Dopfer 1986 s. 225. Laajennetun omistuksenpidätysehdon käyttö on laajasti tunnustettu niin oikeuskäytännössä kuin kirjallisuudessa. Oikeuskäytännön suhtautumisesta ehdon sivullistehokkuuteen BGH 4.5.1977, WM 1977 s. 819, 821 ja 5.7.1978, WM 1978 s. 1208 ja kirjallisuudessa Baur 1992 s. 643, Henckel 1983 s. 9–14 ja Thamm 1977 s. 42

¹⁵⁵ Dopfer 1986 s. 226.

¹⁵⁶ Saksan oikeus sallii eri sisältöisten omistuksenpidätysehtojen yhdistelemisen aikaansaadakseen myyjälle maksimaalinen suoja taloudellisia tappioita vastaan.

kohteeksi.¹⁵⁷

Edelleenmyyntijärjestelyissä voidaan sopia sivullisia sitovasta vakuus-oikeudesta myös ns. jälkiehtoisen (nachgeschalteter EV) ja ns. edelleenpysyttämisen (weitergeleiteter EV) omistuksenpidätysehdon muodossa. Edelleenpysyttämisehto velvoittaa ostajan (jälleenmyyjän) myydään esine kolmannelle nimenomaisesti sellaisin ehdoin, että alkuperäisen myyjän omistuksenpidätys säilyy voimassa myyjän kauppahintasaatavan suorittamiseen saakka¹⁵⁸. Ostajan edelleen myynti tapahtuu joko ehdolla, että omistusoikeus siirtyy alkuperäisostajan luovutuksensaajalle vasta kun alkuperäisostaja on saanut maksun ja tämä on edelleen suorittanut sen alkuperäismyyjälle tai siten, että ostaja luovuttaa omistuksenpidätysehdoin tehtyyn kauppasopimukseen perustuvat oikeudet ja velvollisuudet sellaisinaan luovutuksensaajalleen. Alkuperäisellä myyjällä on omistuksenpidätysehtoon perustuvan takaisinotto-oikeuden nojalla oikeus saada esine palautumaan hallintaansa siihen saakka, kunnes hän on saanut täyden maksun alkuperäisostajalta. Siinä tapauksessa, että alkuperäisostaja ei suorita luovutuksensaajansa maksamaa kauppahintasuoritusta edelleen myyjälle, ei luovutuksensaaja saa saantoa esineeseen. Tämän vuoksi ehdon käyttöön liittyy luovutuksensaajan oikeutta vaarantava tekijä. Sopimuskäytännössä ehto tuleeikin kyseeseen varsin harvoin.

Ns. jälkiehdon käyttö perustuu myyjän ja alkuperäisostajan väliseen edelleen myytäviä esineitä koskevaan sopimukseen. Se velvoittaa alkuperäisostajan käyttämään itsenäisesti omistuksenpidätystä hänen luovuttaessaan esineitä kolmannen haltuun. Myyjän alkuperäinen omistuksenpidätysehto pysyy voimassa alkuperäisostajan käyttämästä omistuksenpidätyksestä huolimatta siihen saakka kunnes ostajan luovutuksensaaja on suorittanut kauppahinnan. Tätä kanta tosin on kirjallisuudessa asetettu riidanalaiseksi. On katsottu, että myyjä menettää omistusoikeuteen perustuvan erottamisoikeuden jo ostajan ja hänen seuraajansa välisellä sopimuksella.¹⁵⁹

Käytettäessä konserni-omistuksenpidätysehtoa (Konzernvorbehalt) ulottuu omistuksenpidätyksen vaikutus myös niihin ostajan velvoitteisiin, jotka ovat peräisin jonkin muun myyjälle tai samaan konserniin kuuluvan liikkeen toimituksista.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Dopfer 1986 s. 129.

¹⁵⁸ Ehdon käyttö perustuu osapuolten väliseen sopimukseen. Ehdon sivullistehokkuuden kannalta ei ole riittävää, että alkuperäisostaja käyttää omistuksenpidätysehtoa omalta luovutuksensaajaltaan olevan kauppahintasaatavan vakuutena. Nimenomaisesti edellytetään myyjän omistuksenpidätysehdon pysyttämistä voimassa luovuttamisluvasta huolimatta.

¹⁵⁹ Thamm 1977 s. 40–42.

¹⁶⁰ Baur 1992 s. 643 ja Thamm 1977 s. 44.

3.4.3 Ranska

Ranskan oikeudessa aina 1980-luvulle asti omistuksenpidätysehto oli vail- la sivullissitovuutta ostajan varallisuuteen kohdistetussa pakkotäytäntöön- panossa. Muutos tähän saakka vallitsevaan oikeustilaan tapahtui 12.5.1980 annetulla lailla¹⁶¹. Lain 65 §:ssä on vahvistettu Saksan oikeudessa omaksu- tun yksinkertaisen omistuksenpidätysehdon kaltainen vakuuskeino turvaa- maan myyjän kauppahintasaatavaa normaalissa luottokaupassa. Omistuk- senpidätysehtoon perustuvan myyjän takaisinotto-oikeuden sitovuus tilan- teissa, joissa ostaja on oikeutettu myymään esineen edelleen kolmannelle jo luottoaikana, on vahvistettu lain 66 §:ssä. Kyseinen lainkohta muistuttaa pitkälti Saksan oikeudessa omaksuttua, erityisesti edelleen myyntitapauk- sissa käytettävää pidennettyä omistuksenpidätysehtoa.¹⁶² Ranskan oikeus- käytännössä omistuksenpidätysehdon vakuuskeinona on katsottu ulottuvan myös esineen sijaan tulleeeseen surrogaattiin.¹⁶³

4. SEPARAATIO-OIKEUDEN TOTEUTTAMINEN KONSIGNAATIONSAAJAN KONKURSSISSA

4.1 Omistusoikeuteen perustuvan erottamisoikeuden yleiset edellytykset

Omistaja on lähtökohtaisesti hyvin vahvassa asemassa konkurssipesää ja velallisen ulosmittausvelkojia vastaan: hän on omistusseparatisti eli separati- sti ex jure domini. Omistajalla on ns. esinekohtainen separaatio-oikeus, jonka perusteella hän on oikeutettu ottamaan yksilöidyn esineen pakkotäy- täntöönpanon ulkopuolelle kun po. esineeseen kohdistetaan ulosmittaus ve- lallisen muusta velasta tai kun velallinen on konkurssissa.¹⁶⁴ Poikkeuksen separaatio-oikeuteen vetoavan po. oikeuden käytön edellytyksistä muodostaa KL 63.2 §, jonka mukaan kuvatonlainen velkojan vahva separatistin asema ei edellytä omistusoikeutta, mikäli kyse on maksamattomasta kauppa-

¹⁶¹ Laki Nr. 80–335, 12.5.1980.

¹⁶² Kalomiris 1992 s. 1.

¹⁶³ Ranskan oikeuskäytännöstä Cour de cassation, Chambre commerciale, 20.6.1989.

¹⁶⁴ Havansi 1992 I s. 184–185 ja Håstad 1994 s. 141–270. Omistusseparatista on erotetta- va separaatio-oikeutetut ex jure credite eli velkomusseparatistit. He ovat velkojia, joiden rahasaamisen vakuutena tai ehkä ainoana kohteena on tietty velalliselle kuuluva pantti tms. esinevakuusobjekti. Velkomusseparatista lähemmin Havansi 1992 I s. 185–186.

tavarasta, joka myyjän lähettämänä saapuu ostajan hallintaan vasta sen jälkeen kun ostaja on asetettu konkurssiin. Vaikka omistusoikeus kauppasopimuksen mukaan olisikin siirtynyt ostajalle, on myyjä oikeutettu saamaan tavaran takaisin, ellei pesä maksa kauppahintaa massavelkaisesti päältäpäin.¹⁶⁵

Konsignaationantajan separaatio-oikeuden sivullistehokkuus dynaamisessa mielessä määräytyy omistusoikeutta koskevien yleisten kollisionormien mukaan.¹⁶⁶ Erottamisoikeuden toteuttamisen edellytykset velallisen konkurssipesästä on säännelty KS 54 §:ssä ja EOA 2 §:ssä. Velallisen ulosmittausvelkojia vastaan suoja määräytyy taas UL 4:9 perusteella¹⁶⁷. KS:n ja UL:n mukaisen omistusoikeuteen perustuvan separaatio-oikeuden toteuttaminen edellyttää, että sivullisen omistusoikeus esineeseen on riidaton. Tällöin edellytetään, että erottamisoikeuteen vetoavalla on dynaamisesti suojattu omistusoikeus esineeseen vielä silloin, kun erilleenottaminen tosiasiallisesti tapahtuu.

Separatio-oikeuden käyttäjälle voi olla tärkeää, että hän saa juuri omistamansa esineen takaisin omistajanhallintaan. Tästä syystä separaatio-oikeuden kytkeminen omistusoikeuteen on tarkoituksenmukaista. Voidaanhan ajatella, että omistusvakuuden kohde ei merkitse velkojalle pelkästään puhdasta kauppahintasaataavaa turvaavaa vakuutta, vaan esineen palautumisella saattaa olla hänelle esimerkiksi liiketaloudellista merkitystä. Esimerkiksi määrätyn automerkin yksinomaisella maahantuojalla on tavarantoimittajana tärkeää saada toimittamansa tietyllä automerkillä varustetut autot takaisin hallintaansa sanotuissa tilanteissa, koska hän voi halutessaan toimittaa palautuneet autot edelleen toiselle piirimyyjälleen tms. jälleenmyyjälle.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Rudanko LM 1991 s. 98–99.

¹⁶⁶ Laajasti omistuserusteisen erottamisoikeuden luonnetta koskevia käsityksiä on käsitellyt Dumont RTDC 2000 s. 253–266.

¹⁶⁷ UL 4:9 ilmaisee ulosotto-oikeudellisen pääsäännön, jonka mukaan sivullisen omaa ei saa ulosmitata. Poikkeuksen pääsääntöön muodostaa muun muassa OsamaksuKL 18 §.

¹⁶⁸ Edelleenmyyntitilanteissa tällä lienee varsin vähäinen merkitys. Käytännössä esiintyy tapauksia, joissa konsignaationantajan erottamisoikeuden kohteena on useita samanlaisia tavaroita, joiden edelleenmyynti tuottaa huomattavia vaikeuksia. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun erottamisoikeuteen vetoavalla konsignaationantajalla ei ole vieraassa maassa omaa myyntiorganisaatiota tai toisia jälleenmyyjiä. Tavarana laadulla voi niin ikään olla merkitystä silloin, kun tavara on helposti pilaantuvaa, kun tavarana edelleenmyynti on sidottu tiettyyn ajankohtaan/tapahtumaan (ns. sesonkitavara ja muutotavara; esimerkiksi vanhan vuosimallin mukainen auto taikka tietyn mallinen ja värinen asuste, jonka käyttö on tyypillistä tietyille lyhyehkölle ajanjaksolle) tai kun tavara muutoin on menettänyt taloudellisen merkityksen muuttuneissa olosuhteissa. Näissä tilanteissa omistuserusteeseen vetoavalla saattaa olla edullisempaa tyytyä etuoikeudettoman saatavan perintään konkurssissa.

Separatio-oikeuden toteuttamisen toinen edellytys on kohteen yksilöitävyys, joka puolestaan edellyttää, että esine on individuaalisesti määrätty ja yhä erotettavissa konkurssi- tai ulosmittausvelallisen muusta samanlaisesta varallisuudesta. Kolmanneksi edellytetään, että esine on konsignaation-saajan hallinnassa.

Mikäli edellä mainitut edellytykset täyttyvät, on konkurssipesähallinto velvollinen antamaan esineen omistajalleen niiden ehtojen täyttämistä vastaan, jotka katsotaan tarpeelliseksi. Siinä tapauksessa, että omistaja on jäänyt esineeseen liittyen jotakin velkaa velalliselle ja/tai konkurssipesälle, on tämä velka ensin maksettava pesähallinnolle (KS 54 § ja EOA 2.1 §).¹⁶⁹

Mikäli pesähallinto ei suosiolla tunnusta sivullisen omistajan oikeutta, on separatistin toteutettava esinekohtainen erottamisoikeutensa konkurssi-oikeudenkäynnin ulkopuolisella riita-asiain oikeudenkäynnillä pesää vastaan, ellei hän tyydy valvomaan vaatimustaan saatavan muodossa konkurssissa. Tähän oikeussuojamuotoon konsignaationantaja voi turvautua kahdessa tilanteessa. Ensinnäkin silloin, kun kyseinen omaisuus ei konkurssin alkaessa enää ole tallella tai kun omaisuutta ei enää kyetä yksilöittävästi erottamaan pesässä olevasta muusta samanlaisesta omaisuudesta. Toiseksi silloin, kun on vielä epäselvää, tuleeko kyseinen omaisuus yksilöittävästi löytymään tai kiistäkö pesähallinto perusteiltaan konsignaationantajan omistusoikeuden. Näissä tilanteissa hän voi suorittaa konkurssivalvonnan ensisijaisvaraamin.¹⁷⁰

Separatio-oikeuden toteuttamisen edellytysten täytyessä sivullisen omistama esine on jätettävä ulosmittauksen ulkopuolelle, eikä sitä saa käyttää muiden velkojien saatavien kattamiseen. Tilanteessa, jossa sivullisen omistama ei-rekisteröitävissä oleva irtain esine on velallisen hallinnassa, liittyy sivullisomistajan asemaan ulosmittauksessa vaaramomentti.

¹⁶⁹ Havansi 1992 I s. 266.

¹⁷⁰ Havansi 1992 I s. 184–185. Ensisijaisvaraamin tapahtuvassa konkurssivalvonnassa konsignaationantaja tuo valvonnassaan ilmi, että hän pitää itseään omistusseparatistina, mutta mainittujen riskitekijöiden varalta valvoo toissijaisesti tietyn rahamääräisen korvausvaateensa. Uudemman KKO:n oikeuskäytännön mukaan konkurssivalvonta ilman ensisijaisvaraamaa ei johda esinekohtaisesta erottamisoikeudesta luopumiseen rahamääräisen saamisoikeuden sijasta. Muutos sanotunlaiseen oikeustilaan ilmenee KKO:n ratkaisuissa KKO 1987:5 ja KKO 1989:16. Viimeksi mainittua tapausta on kommentoinut Tuomisto LM 1989 I s. 690–693.

Samansuuntaista argumentointia omistuksenpidätys ehdon osalta on esittänyt Portin JFT 1979 s. 395. Portinin mukaan valvonnan ei tarvitse merkitä luopumista omistuksenpidätys ehdon mukaisesta vakuusoikeudesta. Portin katsoo, että ongelmaa ei tule sivuuttaa antamatta riittävää merkitystä omistuksenpidätykselle vakuuskeinona. Aikaisemmin omistusvakuusvelkojan katsottiin luopuneen ”omistusoikeudestaan”, jos hän hakee ulos saatavansa valvomalla sen velallisen konkurssissa ehdoita.

UL 4:10:ssa on omaksuttu presumptiosääntö, jonka mukaan irtaimen esineen hallinta luo omistajaolettaman. Tämän olettan murtamiseksi ja ulosmittauksen toteuttamiseksi sivullisomistajan on reagoitava UL 4:10 sääde-tyllä tavalla.¹⁷¹

4.1.1 Yksilöity kohde

Omistusvakuuteen vetoavan erottamisoikeuden ensimmäiseksi edellytyk- seksi on laissa asetettu vaatimus, että omistusoikeuden kohde on yksilölli- sesti määrätty itsenäinen esine¹⁷². Tällöin edellytetään, että esine on indivi- duaalisesti määrätty ja yhä erotettavissa.

Konsignaationantaja on oikeutettu erottamaan konsignaatioesineen it- selleen konsignaationsaajalta sen pakkotäytäntöpanovelkojia sitovasti vain siinä tapauksessa, että se on riittävästi yksilöity ja säilyttänyt erotteluky- kynsä. Yksilöintivaatimuksen merkitys korostuu konsignaatioissa sen salai- nen vakuuskeino -luonteisuuden vuoksi. Koska konsignaatio ei täytä sitä koskevan kirjaamisenettelyn puuttumisen vuoksi julkisuusperiaatteen vaatimuksia, edellyttää jälleenmyyjän (konsignaationsaajan) muiden vel- kojien taloudellisten oikeuksien suojaaminen, että konsignaationantajan erottamisoikeuden kohde kyetään selvästi rajaamaan.¹⁷³

Ajankohdalla, milloin yksilöintivaatimuksen tulee täytyä, on tärkeä merkitys. Lähtökohtaisesti yksilöintivaatimus on asetettavissa samaksi kuin käteispanttauksessa. Näin ollen konsignaatiokohteen yksilöinti tulee tapah- tua viimeistään sopimuksenteon yhteydessä, eikä sitä voi jättää täytäntöön-

¹⁷¹ Tepora OTPJ 1988 s. 295–286. Kyseisen säännöksen mukainen väite on esitettävä en- nen huutokauppaa esineen vapauttamiseksi ulosmittauksessa. Väitteen tueksi edellytetään täysi näyttö siitä, että sivullisella on täysin kehittynyt omistusoikeus esineeseen. Mikään todennäköisyysnäyttö ei ole katsottu riittävän murtamaan hallinnan luomaa omistajaolettamaa. Jos kuitenkin sivullinen esittää todennäköisiä perusteita siitä, että hän on ulosmittauksen kohteen omistaja, tulee ulosmittausmiehen ajaa po. asiaa koskeva kanne erillisessä prosessi- ssa.

¹⁷² Yksilöintivaatimus on yksi esineoikeuden johtavista periaatteista. Sen oikeudellisena rationa voidaan pitää oikeusvarmuutta ja oikeuksien selvyttä. Yksilöinnin merkitys koros- tuu kollisioissa yhtenä ratkaisuun vaikuttavana tekijänä. Jotta oikeudenhaltija saisi paitsi sopijapuoltaan myös sivullisia kohtaan toteutettua sopimukseen perustuvan oikeutensa edel- lytetään, että sekä itse varallisuus-oikeus että oikeuden kohde ovat yksilöity riittävän täsmäl- lisesti. Vakuuskohteen yksilöinnistä Havansi 1992 s. 100, 102–103 ja 538 sekä Tepora 1984 s. 221–229.

¹⁷³ Tepora 1984 s. 221–222. Tepora käsittelee yksilöintivaatimusta omistuspäätösehtoon perustuvan takaisinotto-oikeuden kannalta. Hänen esittämien näkökohtien huomioon otta- minen konsignaatioantajan erottamisoikeuden syntykriteerejä arvioitaessa on perusteltua omistuspäätösehtoon tehdyn luottokaupan ja konsignaation yhteneväisten piirteiden vuoksi.

panovaiheeseen¹⁷⁴. Jotta ao. ehto sitoisi konsignaationsaajan muita velkojia, on yksilöinnin tapahduttava siten viimeistään konsignaatioesineitä koskevan varsinaisen kauppasopimuksen yhteydessä. Riittävää ei näin ollen ole, että yksilöinti tapahtuu vasta siinä vaiheessa kun konsignaatioesine luovutetaan konsignaationsaajan hallintaan edelleen myyntiä varten.¹⁷⁵

Vielä herää kysymys, tuleeko konsignaatioesineiden lopullisen yksilöinnin tapahtua jo siinä vaiheessa kun konsignaation käytöstä vakuuskeinona sovitaan vai riittääkö, että lopullinen yksilöinti tapahtuu yksittäistä konsignaatioesinettä koskevan kauppasopimuksen yhteydessä.

Tepora on omistuksenpidätys ehdoin tehtyä luottokauppaa käsitellessään lähtenyt siitä, että jo omistuksenpidätystä koskevan sopimuksen tulee olla niin selvä, että sen perusteella voidaan yksiselitteisesti todeta, mitä asianosaisten välistä luottokauppaa se koskee. Tällä hän on käsittääkseni tarkoittanut, että kaupan kohde ja siten myös vakuusobjekti tulee olla yksilöity luottokaupan konkretisoituessa. Eräs tätä korostava seikka on, että ehdon käytölle sui generis -tyyppisenä salaisena vakuuskeinona tulee asettaa ahtaat rajat.¹⁷⁶

Kun korostetaan konsignaationsaajan muiden velkojien etua, Teporan suosittamaa tulkintaa voidaan pitää perusteltuna. Vaatimus on mielestäni kuitenkin käytännön liike-elämän tarpeiden näkökulmasta liian kankea ja se tulee olla enemmän käytännön tarpeita vastaava. Riittävänä voidaan pitää sitä, että konsignaatioesinettä koskevan kauppasopimuksen yhteydessä määrin, että siinä ilmaistujen seikkojen perusteella lopullinen yksilöinti voidaan asianmukaisella tavalla tapahtuneena suorittaa viimeistään varsinaisen konsignaatioesinettä koskevan kauppasopimuksen yhteydessä.¹⁷⁷

Konsignaatioissa kohteen yksilöinti tulee siis tapahtua kauppasopimuksessa. Ajoneuvojen, koneiden ja laitteiden osalta se tapahtuu usein valmiste-

¹⁷⁴ Vakuusobjektina konsignaatioesine on samojen konkurssioikeudellisten takaisinsaantisaännösten alainen kuin muut esinevakuudet. Konsignaatioesine on siten peräytettävissä konkurssipesään, jos vakuusesineen yksilöinti on tapahtunut ns. kriittisenä aikana.

¹⁷⁵ Tämän seikan vuoksi konsignaatiota ei ole mahdollista käyttää jälleenmyyjän kulloisenkin tavaravaraston vakuuskeinona yritys kiinnityksen tavoin. Konsignaatiota koskevassa sopimuksessa yksilöidyt esineet eivät ole myöhemmin individualisoitavissa muihin edelleenmyytyjen esineiden sijaan tulleisiin uusiin esineisiin normaalin tavaravaraston vaihtumisen myötä, vaikka ne olisivatkin laadultaan ja muilta ominaisuuksiltaan samanveroisia. Omistuksenpidätys ehdon osalta Tepora 1984 s. 223.

¹⁷⁶ Tepora 1984 s. 227–228 viittaa erityisesti haittoina siihen, että omistuksenpidätysmyyjän oikeuden selville saaminen on sivulliselle vaikeaa, yksilöintivaatimuksen asettaminen myöhempään ajankohtaan aiheuttaa vaaran asianosaisten myöhemmille spekulointimahdollisuuksille ja asianosaisten kesken saattaa syntyä tällöin vaikeita omistuksenpidätys ehtoa koskevia soveltamisalariitoja.

¹⁷⁷ Tepora 1984 s. 229 on alkuperäisen kantansa käyttökelpoisuutta liike-elämän kannalta arvioidessaan päätenyt vastaavanlaiseen tulkintaan omistuksenpidätyksen osalta.

numeron avulla. Mikäli yksilöinnin kohteena oleva esine tai oikeus on rekisteröitävissä, käy yksilöinnistä rekisteritietojen merkitseminen sopimukseen. Ongelmallisimman kohteen muodostavat esineet, jotka lukumääräisyytensä ja laatusa vuoksi ovat vaikeasti merkittävissä. Näiden osalta yksilöinti voi tapahtua esineen laadusta riippuen esimerkiksi tietyllä tuotepakkauksella tai vaikkapa merkkivärillä. Pääasia on, että kohde on riittävän täsmällisesti ja selkeästi yksilöity.

4.1.2 Erotettavissa oleva juridisesti itsenäinen esine

Kauppasopimuksessa suoritettu vakuuskohteen täsmällinen yksilöinti ei ole riittävä erottamisoikeuden toteuttamiseksi de facto. Lisäksi edellytetään, että kohde säilyttää yksilöitävyytensä itsenäisenä juridisena esineenä koko sen ajan, jonka se on konsignaationsaajan hallinnassa, ja että se ei ole sinä aikana sekoittunut konsignaationsaajan muuhun samankaltaisen omaisuuteen. Mikäli nämä edellytykset eivät täyty, estyy separaatio-oikeuden käyttö, vaikka konsignaatiota muuten pidettäisiin sivullisia sitovana.¹⁷⁸

Sanotuissa tilanteissa konsignaationantajan on tyydyttävä rahamääräiseen korvaussaamiseen, joka on tavallinen etuoikeudeton konkurssissa valvottava saaminen, jos velallinen on aiheuttanut sekoittumisen ennen konkurssia¹⁷⁹. Jos sekoittuminen on taas luettavissa pesähallinnon aiheuttamaksi, on kyse ns. massavelasta, joka on konkurssipesän omaa velkaa¹⁸⁰.

Kysymys konsignaatioesineen säilymisestä itsenäisenä kokonaisuutena (juridisena) esineenä liittyy sen irtaimen omaisuuden luonteen säilymiseen eli siihen, ettei esineestä ole tullut toisen pääesineen ainesosa tai tarpeisto ja että aksessiosaannon edellytykset eivät ole täyttyneet. Konsignaation osalta erityistä huomiota tulee kiinnittää esineiden säilyttämiseen erillään ja niiden erotettavuuteen konsignaationsaajan muusta varallisuudesta. Tämä seuraa jo konsignaationsaajalle konsignaatiosopimuksessa asetetusta velvollisuudesta pitää hänen myyntivarastoonsa toimitetut konsignaatiotavarat erillään muista, hänen omistaan ja mahdollisesti muiden tavarantoimittajien toimittamista tavaroista, tai ainakin asianmukaisesti merkittyinä.¹⁸¹

¹⁷⁸ Havansi 1992 s. 538.

¹⁷⁹ Taustalla ovat lainkohdat KS 55.1 §, EOA 2.2 § ja oikeustapaus KKO 1977 II 23

¹⁸⁰ KKO:n oikeuskäytännöstä KKO 1990:43 ja 1990:104 sekä tapausten arvioinnista Tuomisto LM 1991 I ja Tuomisto LM 1991 II s. 201–209.

¹⁸¹ Kuten aiemmin totesin, on erilläänpitovelvollisuuden olemassaololla merkitystä jo konsignaatio-suhteen olemassaolon suhteen. Erilläänpitovelvollisuudelle annetusta merkityksestä myyntikomission osalta Tuomisto 1988 s. 336 av. 11 ja erilläänpitovelvollisuuden merkityksestä komitenttin oikeudelle myynnissä kertyneisiin varoihin Tuomisto 1988 s. 338–341.

4.1.3 *Konsignaatioesine konsignaationsaajan hallinnassa*

Konsignaationsaajan erottamisoikeuden toteuttamisen kolmas edellytys on konsignaationsaajan esinehallinta erottamisoikeuden toteuttamishetkellä. Tällä tarkoitetaan sitä, että konsignaationsaaja ei saa olla ehtinyt myymään tai muulla tavoin disponoimaan hallitsemastaan konsignaatioesineestä ennen kuin aktualisoituneeseen (sopimuksessa määritellyt separaatio-oikeuden käytön edellytykset täyttyneet) separaatio-oikeuden käyttömahdollisuuteen on vedottu ja että esine on erotettu pakkotäytäntöönpanon ulkopuolelle.

Siinä tapauksessa, että konsignaationsaaja myy tai muulla tavoin disponoi esineestä aikana, jolloin erilleenottamista ei vielä ole toteutettu, ylittää konsignaationsaaja kelpoisuutensa. Näissä tilanteissa nousee esille kysymys konsignaationsaajan erityisseurajaan suojasta etenevän sivullissuhteen kollisiossa konsignaationantajaa (oikea omistaja) vastaan.

Kolmannen saantoa rasittaa disponointivallan poissulkeutumisesta johtuva kompetenssitehottomuus. Tehottomuus voi kuitenkin korjaantua, ja vilpittömässä mielessä oleva luovutuksensaaja tai pantinsaaja voi saada hyväkseen ekstinktion, jolloin konsignaationantajan separaatio-oikeuden käyttömahdollisuus estyy. Erityisseurajaan suojan edellytykset riippuvat siitä, minkä sisältöisestä konsignaatiosta on kysymys.¹⁸² Separatio-oikeuden käyttö estyy myös siinä tapauksessa, että konsignaatioesine on käytetty konsignaationsaajan varallisuuteen kohdistuneessa pakkotäytäntöönpanossa muiden velkojien saatavien kattamiseen. Tällöin konsignaationantajan on tyydyttävä rahamääräiseen korvausvaateeseen, joka on etuoikeudeton saaminen konsignaationsaajan konkurssipesässä.

¹⁸² Konsignaationsaajan erityisseurajaan suojan edellytyksistä ks. Kaisto 1997 s. 431, Tepora LM 7/1992 s. 1054–1056. Erityisseurajaan suojasta omistuksenpidätysehtoisessa luotto-kaupassa edelleenmyyntiä varten ks. Tepora LM 3/1992 s. 342–345 ja Välimaa OTJP 1992 s. 349–399, jossa käsitellään erityisseurajaan suojaa erityisesti autokaupassa.

5 KONSIGNAATIONANTAJAN EROTTAMIS- OIKEUDEN TEHOKKUUS KONSIGNAATION- SAAJAN VELKOJIA KOHTAAN

5.1 Tanskalaistyyppinen luottokonsignaatio

5.1.1 Näkemyksiä konsignaationantajan oikeuden sivullistehokkuudesta

Mielenkiinto kohdistuu nyt siihen, millä edellytyksillä ja millä perusteilla sivullisuoja ja konsignaatiossa käytetyn omistuksenpidätyksen tehokkuus tarkasteltavaa konsignaatiotyyppiä käytettäessä määräytyvät.

Kirjallisuudessa Kaisto, Tepora ja Tuomisto ovat lähteneet siitä, että tanskalaistyyppisessä luottokonsignaatiossa konsignaationantajan erottamisoikeuden sivullisittavuus konsignaationsaajan velkojia kohtaan tulee olla samanlainen kuin omistuksenpidätysehdoin edelleen myyntiä varten tehdyssä luottokaupassa, ellei järjestelyn voida katsota funktionaalisesti muistuttavan riittävästi myyntikomissiota.¹⁸³

Tepora on korostanut sitä, että toiminnallisesta yhtäläisyydestä huolimatta myyntikomissio ja tanskalaistyyppinen luottokonsignaatio eroavat merkittävästi toisistaan. Myyntikomissiossa komissionääri myy komitentin omistaman esineen kolmannelle omissa nimissä komitentin lukuun komissionääriin tulematta missään vaiheessa esineen omistajaksi. Luottokonsignaatiossa konsignaationsaajasta tulee pääsääntöisesti esineen kaupalla omistaja ennen kuin jälleenmyynti kolmannelle tapahtuu.

Konsignaationantajan tehokkuutta vakuutena tulee Teporan mukaan arvioida samalla tavalla kuin myyntikomissiota vakuuskeinona käytettäessä, mikäli konsignaatioksi nimetty sopimusjärjestely täyttää tietyt komissiolta edellytettävät tunnusmerkit.¹⁸⁴

Tepora on puoltanut näkemystä, että tilityksen kytkemisellä edelleenmyynnin tapahtumiseen ja konsignaationsaajan toimintavapauden rajoittamisella tehokkaalla valvonnalla ei olisi yksin vaikutusta omistuksenpidätyksen tehokkuuteen, vaan omistuksenpidätys olisi tällöin heikko. Tepora on kuitenkin todennut, että edelleenmyynnin tapahtumiseen kytketyn tili-

¹⁸³ Kaisto 1997 s. 421, Tepora LM 7/1992 s. 1048–1049 ja Tuomisto 1988 s. 333–337.

¹⁸⁴ Tepora LM 7/1992 s. 1049 esittää komissiota koskevien sääntöjen soveltuvuutta arvioitaessa huomioon otettavina seikkoina: (1) Kumpi osapuoli vahvistaa jälleenmyyntihinnan; (2) Kumpi osapuoli kantaa taloudellisen riskin jälleenmyynnin rahoituksesta ja kaupan onnistumisesta; (3) Onko komissionsaajalla esineen palautusoikeus, johon liittyy konsignaationantajan kannalta todellinen palautusriski. Vakuuskeinona käytetyn myyntikomission tunnusmerkeistä ks. Tepora DL 1991 s. 644–656.

tyksen ja konsignaationsaajan valvonnan merkitys konsignaation tehokkuudelle on epäselvä. Oikeuskäytännössä ei voida kiistattomasti ratkaista, voiko konsignaatio olla tehokas mainituista seikoista huolimatta.

Terora näyttää sen sijaan antavan konsignaationsaajan palautusoikeudelle, mikä on myös käytännössä tärkein myyntikomission ja omistuksenpidätys ehdoin edelleenmyyntiä varten tehdyn luottokaupan erottava tekijä, merkitystä. Mikäli konsignaationsaajalla palautusoikeus ja siihen liittyy konsignaationantajan todellinen palautusriski, saattavat konkreettiset olosuhteet hänen mukaansa merkitä sitä, ettei konsignaationsaajalla ole sellaista tavanomaista ostajan oikeusasemaa, johon soveltuisivat kauppaa koskevat oikeussäännöt. Tätä tukee ennen kaikkea se, että kaupallinen riski esineiden myynnistä on yksin konsignaationantajalla.

Tepora on antanut erityistä painoarvoa sille, miten palautusoikeus käytännössä toteutuu. Hänen mukaansa oikeudellista relevanssia saa erityisesti näyttökysymys siitä, onko konsignaationantajalla todellinen palautusriski. Toisin sanoen, onko palautusoikeuden käyttömahdollisuus käytännössä aktualisoitunut jo aiemmin – ennen konkurssia.¹⁸⁵ Kirjallisuudessa Kaisto on yhtynyt Teporan esittämään ratkaisusuositukseen.¹⁸⁶

Tuomisto on kiinnittänyt huomiota palautusoikeuden olemassaoloon luovuttamisluvin tapahtuvaa omistuspäätyskauppaa tarkastellessaan. Hänen mukaansa palautusoikeutta voidaan pitää keskeisimpänä myyntikomission ja omistuksenpidätys ehdoin jälleenmyyntiä varten tehdyn luottokaupan erottava tekijänä. Palautusoikeus merkitsee sitä, ettei päämies kannan komissionsaajan myyntitoiminnasta kaupallista riskiä. Jos myymättä jääneiden esineiden palautusoikeus puuttuu, on kaupallinen riski esineiden edelleenmyynnistä välihenkilöllä, eikä kyse ole päämiehen lukuun tapahtuvasta myyntitoiminnasta. Kysymys on siis lopulta siitä, kenellä on kaupallinen riski myyntitoiminnan onnistumisesta.

¹⁸⁵ Tepora LM 7/1992 s. 1049–1050.

¹⁸⁶ Kaisto 1997 s. 421 toteaa myös oikeuskäytännön vastaavan suurelta osin esitettyä kantaa. Kaisto DL 1993 s. 90–92 pitää tapausta KKO 1992:13 kommentoidessaan omistuksenpidätys ehdon sivullisittovuuden menettämistä suhteessa konkurssivelkojia kohtaan ajateltavana, mikäli esineoikeudelliselta suojalta vältytymisen mahdollisuudet suhteessa sivullisseuraajaan ovat omistuksenpidätysmyyjän kannalta niinkin heikot kuin tapauksessa KKO 1992:13. Tulkintaansa hän tukee myös sillä sattumanvaraisuudella, joka sanotun esineoikeudellisen suojan johdosta ulottuu omistuksenpidätykseen vetoavan tahon tosiasialliseen suojaan.

Palautusoikeuden merkityksen osalta Kaiston ja Teporan esittämä ratkaisusuositus eroaa Tanskan oikeudessa omaksutusta kannasta, jonka mukaan oikeudellista relevanssia erottamisoikeuden sitovuutta arvioitaessa ei anneta palautusoikeuden olemassaololle. Palautusoikeuden merkitystä sitovuusperusteena luottokonsignaatiossa on käsitelty edellä jaksossa 3.2.3.3.

Tuomiston mukaan palauttamisoikeutta voidaan pitää päämiehen nauttiman velkojansuojan välttämättömänä, mutta ei riittävänä edellytyksenä. Tämän lisäksi on edellytettävä, että luottokauppa täyttää muut myyntikomission olemassaolon tunnusmerkit, joita on tarkemmin käsitelty edellä jaksossa 2.2.3.3.¹⁸⁷

Komissio-oikeudellisten lisäedellytysten asettaminen konsignaation tehokkuuden edellytykseksi on mainittu perustuvan osapuolten erityissuhteeseen. Päämiehen asema on varsin heikko, ellei komissionsaajan toimintavapautta ole rajoitettu. Tästä syystä komissionsaajan toiminnan tulee olla siinä määrin rajoitettua ja valvottua, että päämiehen oikeudet esineeseen ja myynnissä kertyneisiin varoihin ovat kohtuullisesti varmistetut.

Kun on muutoin sattumanvaraista, ovatko komissionsaajan tavaravaraostoon toimitetut, edelleenmyytäväksi tarkoitetut, esineet komissionsaajan hallinnassa kaupan tai myyntikomission perusteella, kattavat lisäedellytykset velkojansuojalle käyvät perustelluksi. Tilanne on tässä suhteessa paljolti samanlainen kuin omistuksenpidätyskaupoissa, joissa ostajalle on myönnetty rajoittamaton oikeus edelleenmyymiseen.

Komissionantajan näkökulmasta on selvää (tässä tutkimuksessa omakсутun käsitteistön mukaisesti konsignaationantajan), ettei komissionsaajalla (konsignaationsaajalla) ole rajoittamatonta oikeutta ns. väliintuloon. Kun komissionantaja on sopimuksella sitoutunut esineiden myyntiin edelleen kolmannelle ilman että hänen toimintatapansa yksityiskohdat ovat useinkaan komissionantajan tiedossa, rajoitettu oikeus väliintuloon käy perustelluksi. Perusteltua onkin, että komissionsaajan oikeus ostaa luotolla edellyttäneen tuekseen kauppatappaa tai päämiehen suostumusta. Muuten lähinnä sattumasta riippuu, ovatko kaupintavarastossa olevat esineet konkurssin alkaessa välihenkilön hallinnassa komissionsaajan vai luotto-ostajan oikeudella, jos konsignaationsaaja voi vapaasti ostaa myytäväksi luovutetut esineet itselleen luotolla. Väliintulo-oikeuden voineekin hyväksyä vain siinä tapauksessa, että konsignaationsaaja on velvollinen tilittämään kauppahinnan välittömästi tai lyhyehkössä ajassa niistä tavaroista, jotka hän on ostanut väliintulo-oikeuden nojalla.¹⁸⁸

Yhteenvetona voidaan todeta, että tutkijoiden käsitykset tanskalaisen luotokonsignaation käyttökelpoisuudesta vakuuskeinona ja sen sivullistehok-

¹⁸⁷ Tuomisto 1988 s. 334–335 huomauttaa, että KS 55.2 §:n tulkintaan on kirjallisuudessa kiinnitetty varsin vähän huomiota. Ainoa tapaus, johon sen on katsottu yleisesti soveltuvan, on myyntikomissio. Tätä taustaa vasten Tuomisto onkin katsonut, ettei omistuksenpidätysmyyjää voida suojata ostajan velkojia vastaan muuten kuin sellaisissa tilanteissa, joissa sopimus voidaan rinnastaa myyntikomissioon.

¹⁸⁸ Tuomisto 1988 s. 334–337.

kuuden edellytyksistä edelleenmyyntitilanteissa noudattavat varsin yhdenmukaista linjaa. Lähtökohtaisesti luottokonsignaatioon on katsottu soveltuvan omistuksenpidätysehdoin tehtyä luottokauppaa koskevat säännöt. Tästä poikkeaminen on katsottu kuitenkin mahdolliseksi silloin, kun kommissionsaajan velkojan suojaa koskevien lisäedellytysten täytyminen sitä vahvasti puoltaa.

5.1.2 Oikeuskäytäntö

5.1.2.1 Oikeustapaus KKO 1996:44

Seuraavasti otsikoitu KKO:n tuomio vastaa suurelta osin kirjallisuudessa konsignaationantajan omistuspohjaisen erottamisoikeuden sivullistehokkuudelle asetettuja vaatimuksia. Tapausta ei kuitenkaan nimenomaisesti ole otsikoitu konsignaatioksi.

KKO 1996:44: Maahantuojaja oli toimittanut piirimyyntisopimuksen ja siihen liittyvän kaupintasopimukseksi otsikoidun liitteen nojalla autoja piirimyyjälle myytäväksi. Sopimusta pidettiin kaupintasopimuksena ja myymättä jääneiden autojen vahvistettiin kuuluvan sopimuksen ehtojen nojalla maahantuojalle eikä piirimyyjän konkurssipesälle.

Maahantuojaja (M) oli piirimyyntisopimuksella ja siihen liittyvällä kaupintasopimuksella sopinut, että jälleenmyyjä (O) toimi M:n maahantuomien autojen piirimyyjänä. Piirimyyntisopimuksen mukaan M myi ja O osti sopimuksessa tarkoitettuja autoja. Autojen luovutukset tapahtuivat sopimusehtojen mukaan omistuksenpidätysehdoin niin sanottuun kaupintavarastoon. Autojen luovutuksen yhteydessä niistä laadittiin normaalin käytännön mukaisesti kaupintalaskut, joihin kaikkiin sisältyi maininta M:n omistuksenpidätysehdosta. O sai sopimusehtojen mukaan omistusoikeuden kaupintavarastoon luovutettuihin autoihin kaupintalaskut maksamalla. Autot luovutettiin O:n kaupintavarastoon rekisteröimättömänä ja M pidätti itsellään autojen rekisteröimiseen tarvittavat asiakirjat, jotka luovutettiin O:lle, kun kaupintalaskut oli maksettu.

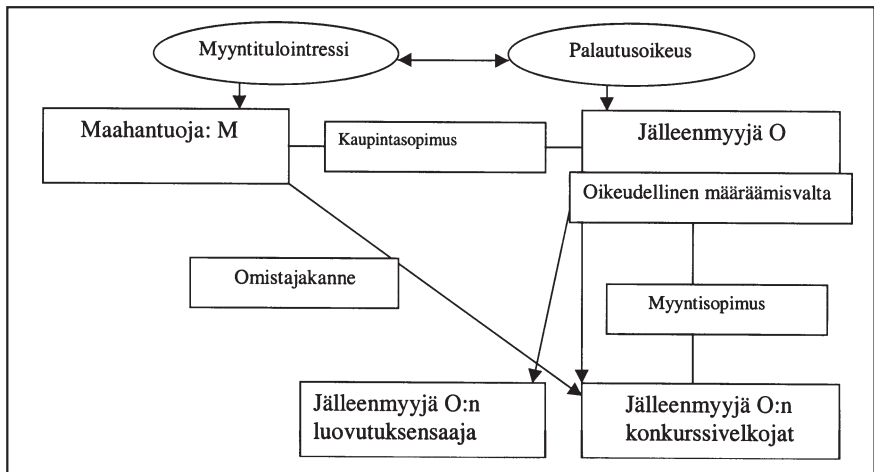
Koska O oli joutunut konkurssiin, vaati M sopimusehtoihin vedoten myymättä jääneiden autojen palauttamista konkurssipesältä. Sitten M ja O kuitenkin sopivat, että autot luovutettiin M:lle myytäväksi edelleen ja että kysymys autojen oikeasta omistajasta jätettiin tuomioistuimen ratkaistavaksi.

M nosti kanteen omistusoikeuden vahvistamiseksi ja vaati lisäksi, että kantaja oikeutetaan nostamaan, mikäli autot tai osa niistä oli jo myyty,

myynnistä saadut varat kantajan ja konkurssipesän avaamalta tililtä. O:n konkurssipesä (K) kiisti kanteen väittäen, että kysymys oli vain omistuksenpidätysehdoin tehdystä myyntisopimuksesta ja autot kuuluivat konkurssipesän omaisuuteen. RO katsoi, että yhtiöiden M ja O välillä tehdyssä sopimuksessa oli kyse myyntikomissiosopimuksesta, jolla oli sovittu M:n omistuksessa olevien autojen myymisestä O:n toimesta ja jonka mukaan autot olivat M:n omaisuutta, kunnes O oli myynyt ne edelleen. Näin ollen RO vahvisti, että komissiota koskevien periaatteiden mukaan autojen omistusoikeus kuului M:lle ja että, mikäli autot tai osa niistä oli myyty, myynnissä saadut varat myös kuuluivat M:lle. Kanne siis hyväksyttiin.

K haki RO:n päätökseen muutosta HO:sta. HO katsoi, että autot oli toimitettu O:lle omistuksenpidätysehdoin tehdyllä luottokaupalla edelleen myyntiä varten ja että O:lla oli ollut oikeus myydä ne edelleen ennen kauppahinnan maksamista, eikä osapuolten välisessä sopimussuhteessa ollut sopimuksen otsikoinnista huolimatta toteutuneet komissiokaupalle tunnusomaiset piirteet. Näin ollen HO kumosi RO:n päätöksen ja vahvisti, että ko. autojen omistusoikeus ja autojen myynnistä saatu kauppahinta kuuluivat K:n varallisuuteen. M valitti KKO:een. KKO myönsi valitusluvan ja katsoi, että osapuolet olivat sopineet M:n maahantuomien autojen toimittamisesta O:n kaupintavarastoon myytäväksi edelleen ja että kaupintavarastossa olleet autot olivat olleet M:n omaisuutta. Näin ollen KKO kumosi HO:n tuomion ja jätti jutun pääasian osalta RO:n päätöksen lopputuloksen varaan.

Kuviona tilanne on näkemykseni mukaan seuraava¹⁸⁹:

¹⁸⁹ Ratkaisu on ongelmallinen kuten kuviossa ilmenee. O ei ole ehtinyt luovuttamaan luovutuksensaajalle hallinnassaan olevia ja M:n omistamia esineitä ennen varallisuuteensa koh-

5.1.2.2 Alempien oikeusasteiden ratkaisut

RO siis katsoi, että kanteessa tarkoitettujen autojen omistusoikeus kuului M:lle ja että, mikäli autot tai osa niistä oli myyty, myynnistä saadut varat myös kuuluivat M:lle. Kun kaupintavarastoon toimitettujen autojen omistusoikeus katsottiin kuuluvan M:lle, eivät autot tai niiden myymisestä saadut varat RO:n päätöksen mukaan kuuluneet O:n konkurssipesään, eikä niitä voitu käyttää O:n konkurssivelkojen saatavien suorittamiseksi. RO siis katsoi, että piirimyyntisopimuksen 1 l. kohta ja kaupintalaskuihin sisältyvä omistuksenpidätysehto sitoi O:n velkojia. Näin ollen sen katsottiin olevan käyttökelpoinen vakuuskeino autoja myytäväksi edelleenluovutettaessa.

Olellainen on nyt RO:n käsitys siitä, miksi omistuksenpidätys sitoi K:ta, vaikka vakiintunut oikeuskäytäntömme lähtee siitä, ettei omistuksenpidätysehto sido O:n pakkotäytäntöönpanovelkojia, jos ostajalla on oikeus myydä tai muulla tavoin disponoida esineestä ennen kauppahinnan maksamista.

RO:n perustelut rakentuvat M:n ja O:n välisen sopimussuhteen kokonaisvaltaiselle arvioinnille. RO pitää omistuksenpidätys ehdoin tehdyn luotto-kaupan ja myyntikomission toisistaan erillään. Tätä taustaa vasten RO on lähtenyt siitä, että sopimusjärjestelyyn on sovellettava samoja säännöksiä kuin omistuksenpidätys ehdoin tehtyyn luottokauppaan edelleenmyyntiä varten, ellei M:n ja O:n kommissiosopimukseksi (oikeastaan kaupintasopimukseksi) otsikoitu sopimus de facto katsota riittävästi muistuttavan myyntikomissiota, jolloin omistuksenpidätys saattaa sitoa K:ta¹⁹⁰.

Kaupintasopimusta ja siihen sisältyviä sopimusmääräyksiä arvioidessaan RO päätyi siihen, että oikeustoimi vastasi myyntikomissiota. Edelleen RO katsoi, ettei sopimusta ollut tehty vain näön vuoksi, vaan se vastasi asianosaisten tarkoitusta. RO ei nimenomaisesti lausunut seikkoja, joiden perusteella se katsoi myyntikomissiosuhteen olevan kyseessä. RO lausui selvite-

distuvaa konkurssin alkua. Tapauksen tosiseikastoon O:n luovutuksensaaja ei tosin kuulu, vaan se on lisätty kuvioon havainnollistamaan konsignaatiosta syntyviä oikeussuhteita. Riidan kohteena olevat esineet ovat olleet konkurssin alkaessa konkurssipesä K:n hallinnassa. M:n nostamaa omistajankannetta kuvataan K:tä kohti kohdistuvalla nuolella. M:n erottamisoikeuden edellytyksiä kuvataan konsignaatiosuhteen osapuoli-palkin yläpuolella ja oikeusvaikutuksia konsignaatio-palkin alapuolella.

¹⁹⁰ Ks. Tuomisto 1988 s. 336–337 ja erityisesti s. 337 av. 14. Tuomisto on esitellyt erilaisia tunnusmerkkejä, joiden perusteella myyntikomissio ja omistuksenpidätyskauppa eroavat toisistaan. Omistuksenpidätyskaupoissa erilaisia oikeudellisia kysymyksiä, esimerkiksi mitkä on sopimuksen purkuperusteet ja purkamisen vaikutukset ja miten ostajaa kohtaan syntyvä vastuu suoritusvirheestä jakaantuu sopijapuolten välissä suhteessa, on arvioitava kauppaa koskevien sääntöjen mukaan, kun puolestaan myyntikomissiossa lähinnä asiemiessopimuksia koskevien sääntöjen mukaan. Näistä lähtökohtaissäännöistä voidaan poiketa sopimusmääräyksin sekä omistuksenpidätyskaupoissa että myyntikomissiossa.

tyksi, että yhtiöt olivat sopineet autojen myymisestä O:n toimesta ja komissiosopimuksen mukaan autot olivat olleet M:n omaisuutta, kunnes O oli myynyt ne edelleen. Näyttönä tästä RO on todennäköisesti pitänyt osapuolten antamaa selvitystä siitä, kuinka sopimuksen määräyksiä O on soveltanut ja kuinka M on niiden soveltamista valvonut. Näiden seikkojen lähempi tarkastelu puuttuu kuitenkin RO:n ratkaisusta.

K valitti RO:n päätöksestä HO:een – eikä turhaan. Nimittäin HO päätyi RO:n päätöksen kumoavaan tuomioon, jossa se vahvisti, että puheena olevien autojen omistusoikeus ja autoista saatu kauppahinta kuuluivat K:n varallisuuteen. HO katsoi, että autot oli toimitettu O:lle luottokaupalla omistuksenpidätysehdoin jälleenmyyntiä varten ja että O:lla oli oikeus myydä ne ennen kauppahinnan maksamista sekä että M ja O eivät olleet kommissiokauppasopimukseksi otsikoidusta asiakirjasta huolimatta pätevästi sopineet kommissiokaupasta. Tästä syystä M:lla oli O:n konkurssissa vain velkojan asema eikä M suhteessa K:än voinut vedota O:n kanssa sopimaansa omistuksenpidätysehtoon.

Lopputulokseen päätyessään HO on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, ettei osapuolten sopimussuhteessa toteutuneet kommissiokaupalle tunnusomaiset piirteet. Olennaista M:n nauttiman omistuserusteisen erottamisoikeuden kannalta on HO:n käsitys, miksi osapuolten välisessä sopimussuhteessa eivät toteutuneet kommissiokaupan tunnusomaiset piirteet.

HO:n perustelut rakentuvat siten, että ensin on hyvin lyhyesti todettu, että piirimyyntisopimukseksi otsikoidun asiakirjan mukaan M myi ja O osti sopimuksessa tarkoitettuja autoja. Tällä lausumalla HO on nähdäkseni viitannut siihen johtavaan kommissio-oikeudelliseen periaatteeseen, jonka mukaan kommissionsaaja myy esineen päämiehen lukuun. Näyttönä tämän periaatteen toteutumattomuudesta osapuolten välisessä oikeussuhteessa HO on viitannut paitsi sopimuksen liiketoimintaa koskevaan kohtaan 5.7., jonka mukaan O ei edustanut M:a liiketoimissaan, myös sopimuksen omistusoikeutta koskevaan kohtaan 11. Viimeksi mainitun kohdan mukaan M pidätti omistusoikeuden toimittamiinsa tuotteisiin, kunnes koko kauppahinta oli maksettu.

Seuraavaksi HO:n tuomion perusteluissa on kiinnitetty huomiota oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa niin kommissiosuhteen olemassaolon kuin myyntikommissiossa nimenomaan päämiehen nauttiman velkojasuojan kannalta olennaisiin tunnusmerkkeihin.¹⁹¹ Ensimmäiseksi HO on tarkastellut

¹⁹¹ Tältä osin on vielä aihetta todeta, että myyntikommissiossa päämiehen nauttiman velkojasuojan välttämättömiä edellytyksiä ei meillä kirjallisuudessa ole juuri käsitelty. Yleensä on tyydytty viittaamaan siihen, että toiminta tapahtuu kommissionsaajan nimissä päämiehen lukuun.

komissionsajalle kuuluvaa oikeutta palauttaa myymättä jääneet tavarat takaisin päämiehelle. Sen osalta HO on viitannut sopimusehtojen 4. kohtaan. Ko. sopimuskohdan mukaan kaupintasopimukseksi otsikoidun sopimuksen liitteiden ehdot ovat osa piirimyyntisopimusta. Liitteen ehtojen 9. kohdan mukaan taas O:lla ei ilman M:n suostumusta ollut oikeutta palauttaa kaupintavarastossa olevaa autoa.

Palautusoikeuden olemassaoloa koskevalla tarkastelulla HO on käsittäkseni pyrkinyt ratkaisemaan kysymyksen, kumpi osapuoli kantaa taloudellisen riskin autojen myymisestä edelleen.

Kun HO on lausunut palautusoikeuden jääneen toteutumatta, on HO mitä ilmeisemmin viitannut taloudellisen riskin edelleen myynnin onnistumisesta kuuluvan O:lle. HO ei kuitenkaan nähdäkseni katso, että pelkkä palautusoikeuden toteutumattomuus aiheuttaisi M:n oikeuden tehottomuuden. Tähän viittaa HO:n lausuma siitä, että O on sopimuksen mukaan joutunut paitsi huolehtimaan myyntivaraston aiheuttamista kustannuksista myös kantamaan vahinkoriskin varastoa kohdanneista vahingoista.

Taloudellisen riskin kuulumista O:lle on HO:n perustelujen mukaan puoltanut myös se, että osapuolten kesken oli sovittu siitä, että O:n oli suoritettava määrätty kauppahinta autoista M:lle kuuden kuukauden kuluttua sen toimittamisesta. Tilitysvelvollisuuden ajoittumista koskevalla lausumalla HO on käsittäkseni viitannut siihen, että M:lla ei ole myyntikomissiolle tyypillistä taloudellista intressiä O:n myyntituloksesta, koska kauppahinnan suoritusta ei sopimuksen mukaan ollut kytketty edelleen myynnin tapahtumiseen. Näyttönä tästä on pidetty sitä, että M, joka oli toimittanut kanteessa tarkoitettut autot loppuvuodesta 1988, oli lähettänyt niistä 30.12.1988 päivätyt laskut, jotka oli eräänntyneet maksettaviksi 31.5.1989.¹⁹²

HO on perusteluissaan kiinnittänyt huomiota komissiosuhteen olemassaoloon vaikuttaviin muihin näkökohtiin. HO katsoi selvitetyn, että autoja oli säilytetty erillisessä myyntiosastossa ja ne olivat siten olleet erotettavissa O:n muusta varallisuudesta. Tällä HO on ilmeisesti pyrkinyt tutkimaan, onko erottamisoikeuden toteuttaminen tosiasiallisesti mahdollista. HO:n perusteluissa ei sen sijaan selvästi ilmene, onko HO nimenomaisesti antanut autojen erilläänpitämiselle merkitystä komission olemassaolon edellytyksenä. Nähdäkseni HO on suhtautunut mainittujen seikkojen toteutumiseen sopimussuhteessa komissiosuhteen olemassaoloa puoltavana tekijänä, sillä muuten HO lienee jättäneen ne pois perusteluistaan. HO tuntuu

¹⁹² Tätä taustaa vasten HO:n tuomion perusteluja voinee tulkita niin, ettei yksin konkreettiseen edelleenmyyntiin sidottu tilitysvelvollisuus anna perustetta arvioida komissiosuhteen olemassaoloa.

pitävän mainittuja seikkoja enemmän M:n oikeusaseman turvaamiseksi niin sopijapuolta kuin sivullisia kohtaan tarpeellisena seikkana, mutta niiden perusteella HO ei kuitenkaan ole tehnyt yksinomaisia johtopäätöksiä sen suhteen, tapahtuuko edelleenmyynti myyntikomissiota toiminnallisesti riittävästi muistuttavassa oikeussuhteessa.

Lopuksi HO on todennut, ettei osapuolten välisessä sopimussuhteessa olleet toteutuneet komissiokaupan tunnusomaiset piirteet eli komission-antajan taloudellinen riski komissiotavaran myynnistä ja komissionsaajan rajoittamaton tavaran palautusoikeus. Tällä lausumalla HO on tarkoittanut, että komissiosuhteen olemassaolon selvittämiseksi osapuolten sopimusta on arvioitava kokonaisvaltaisesti sovellettavan normiston pohjalta. Erityisen suuren merkityksen HO antaakin sille, että osapuolten oikeusasema tulisi olla tosiasiallisesti samanlainen kuin myyntikomissiossa, jotta myyntikomissiota koskevat oikeussäännöt päämiehen nauttiman omistusperusteisen erottamisoikeuden osalta tulisivat sovellettavaksi.

5.1.2.3 KKO:n ratkaisu

HO siis muutti RO:n päätöksen pääasian lopputuloksen osalta. M:lle myönnettiin valituslupa, joten asiaa käsiteltiin seuraavaksi M:n valituksen johdosta KKO:ssa. KKO katsoi, että asianosaiset olivat piirimyntisopimuksella ja siihen liittyvän kaupintasopimukseksi otsikoidun liitteen nojalla sopineet M:n maahantuomien autojen toimittamisesta O:n kaupintavarastoon. KKO piti sopimusta kaupintasopimuksena, jolla KKO tarkoitti tässä tutkimuksessa komissiosopimukseksi nimettyä oikeustointia, ja vahvisti myymättä jääneiden autojen omistusoikeuden kuuluvan M:lle. KKO siis kumosi HO:n tuomion jättäen asian RO:n päätöksen lopputuloksen varaan.

KKO:n tuomion perustelut asiassa ovat niukat, joten johtopäätösten teko niistä on vaikeaa. Seuraavassa esitän kuitenkin joitakin mahdollisia perustelujen taustalla vaikuttavia tekijöitä. KKO on ensinnäkin todennut, että osapuolten solmiman kaupintasopimuksen tulee täyttää kaupintasopimukselle yleisesti asetettavat vaatimukset, jotta komissiota koskevia säännökset tulisivat sovellettaviksi. Tällä lausumalla KKO on ilmeisesti tarkoittanut, että M:n oikeuden suojaaminen sivullisten oikeuksia vastaan on oikeuspoliittisesti tavoiteltavaa, mikäli tarkasteltava oikeustoimi täyttää myyntikomission tunnusmerkit. Kun M:lla on myyntitulointressi ja O:lla tavaran palautusoikeus, mihin sisältyy M:n kannalta palautusriski, mahdollistaa tämä elinkeinotoiminnassa tuotantotekijöiden hankkimisen toimintaan sopivalla rahoitustavalla.

KKO ei ole nimenomaisesti lausunut päämiehen erottamisoikeudelle asetetuista yleisistä edellytyksistä, mutta on kuvannut niitä kuitenkin perus-

teluissa, joten niiden lienee katsottu olleen olemassa. Päämiehen erottamisoikeuden erityisten edellytysten täyttymistä tarkastellessaan¹⁹³ KKO on kiinnittänyt huomiota sopimuksen tulkintaan oleellisesti vaikuttavien ehtojen sisältöön ja niiden toteutumiseen käytännössä. KKO:n perustelut rakentuvat siten, että ensin on selvitetty mainittujen ehtojen sisältöä ja tämän jälkeen on arvioitu niiden merkitystä M:n suojan kannalta.

Ensimmäiseksi on kiinnitetty huomiota M:lle maksettavan kauppahinnan määrää koskevaan ehtoon. Pelkästään kauppahinnan määrää koskeva ehto ei KKO:n mukaan antanut perusteita katsoa, että M:n ja O:n välille olisi muodostunut sen laatuinen oikeussuhde, jonka johdosta M:n erottamisoikeus olisi tehokas.¹⁹⁴ Tässä perustelujen osassa kiinnitetään huomiota siis siihen, tapahtuuko kauppa kolmannelle M:n lukuun, mutta epäselväksi jää, mikä merkitys kauppahinnan määrälle on annettu.¹⁹⁵ Selvää lienee kuitenkin, että kauppahinnan määrä on jollakin tavalla vaikuttanut erottamisoikeuden tehokkuutta puoltavasti.

KKO on todennut, että jälleenmyynnin kohteena ovat autot, joille yleensä määritellään käypää markkinahintaa vastaava perushinta. Tällä lausumalla KKO on nähdäkseen viitannut siihen, että se suhtautuu epäillen siihen, että kauppahinta myytäessä auto kolmannelle voisi nousta juurikaan

¹⁹³ On huomattava, että päämiehen omistamien komissiotavaroiden erottamisoikeus ei rajoitu vain tilanteisiin, joissa komissionsaaja on konkurssissa tai hänen varallisuuteensa kohdistetaan ulosmittaus hänen muiden velkojien toimesta. Päämiehellä on oikeus vapaasti ohjata esine edustajalta toiselle taikka vaatia se takaisin hallintaansa senkin jälkeen kun esine on jo edustajalla ja toimeksianto on vielä täyttämättä. Komissiosuhteen osapuolet voivat niin ikään sopia siitä, että komissionsaajalla ei ole velvollisuutta (vaikkakin oikeus) palauttaa myytäväksi tarkoitettuja esineitä. Perusteen tällaisen sopimusmääräyksen käyttöön saattaa antaa pyrkimys komissionsaajan liikesuhteiden suojaamiseen. Palautusvelvollisuuden puuttumisen merkitystä luottokonsignaation olemassaolon kannalta on käsitelty tarkemmin jaksossa 3.2.3.3.

¹⁹⁴ Kaupintasopimuksen mukaan autosta määrätty hinta tuli maksaa yhtiölle riippumatta siitä, kattoiko ostajan suorittama rahasuoritus täysin yhtiölle tulevan hinnan vai ei. Sopimusehtojen mukaan O ei ollut oikeutettu palkkiona toimeksiannon suorittamisesta muuhun korvaukseen kuin auton myyntihinnan ja hankintahinnan väliseen erotukseen, ellei siitä oltu erikseen sovittu. Viimeksi mainittu ehto merkitsee siis sitä, että O sai sovitun perushinnan (hankintahinnan) ylimenevän osan itselleen.

¹⁹⁵ Jos lähtökohtana pidetään sitä, että O saa sovitun perushinnan ylimenevän osan itselleen, on mielestäni ajateltavissa, että kauppa tapahtuu O:n intressissä. Ehdon sanamuodon mukainen tulkinta antaa mitä ilmeisemmin perusteen katsoa, että O kantoi M:lle tilittävän kauppahinnan osalta kaupallisen riskin edelleen myynnin onnistumisesta. Tapauksessahan on tosiasiallisesti jo tiedossa alunperin M:lle tuleva osuus kauppahinnasta, minkä vuoksi O:n tilitysvelvollisuus koskee ehdon mukaan vain po. osuutta eikä koko saatua kauppahintaa. Näin ollen M:lla ei ole intressiä niistä ehdoista, joilla O tekee kaupan kolmannen kanssa. Erityisesti tämä koskee saatua kauppahintaa. KKO on ratkaisussaan kuitenkin päätyntä toiselle kannalle.

yli perushinnan. Kun kauppahinta käytännössä ei nouse yli perushinnan, voinee KKO:n tulkita tarkoittaneen, että ko. ehdon käyttö ei ainakaan sellaisenaan muodostaisi estettä arvioida komissiosuhteen olemassaoloa.

Autojen omistusoikeutta koskevan ehdon osalta KKO on ensin todennut, että M oli lähettänyt autoista laskut välittömästi niiden toimituksen jälkeen, mikä puolestaan viittaa siihen, että autot oli myyty omistuksenpidätys-ehdoin. KKO ei ole kuitenkaan rajoittunut tarkastelemaan pelkästään kauppahinnan tilittämistä koskevia sopimusehtoja, vaan on kiinnittänyt niiden ohella perusteluissaan erityistä huomiota osapuolten välillä noudatettuun tilitysmenettelyyn.

KKO toteaa tulleen selvityksi, että laskut O:lle toimitetuista autoista olivat erääntyneet maksettaviksi jo 31.5.1989, mutta M ei ollut ryhtynyt perimään niitä ennen 21.11.1990 alkanutta konkurssia. Viittaamalla siihen, että maksamatta olevien laskujen erääntymisestä oli kulunut varsin pitkä aika, lähes puolitoista vuotta, on KKO käsittäkseni ilmaissut, että kauppahinnan suoritusvelvollisuus M:lle oli komissiokaupalle tunnusmaisesti kytketty konkreettiseen edelleenmyyntiin, joten myyntitulointressi-edellytys täyttyy.

KKO:n ratkaisun perustelut antavat mielestäni aiheen katsoa, että myyntitulointressi-edellytys tulee ratkaista yksin sillä perusteella, miten tilitys on sopijapuolten välillä järjestetty. Kun M:n oikeus kauppahintaan oli kytketty autojen myyntiin edelleen, oli tällä myyntitulointressi myynnin onnistumisesta. Tämä puolestaan tarkoitti sitä, että M oli sitoutunut pitkäaikaiseen rahoitusvastuuseen ja että hänellä oli tosiasiallisesti voimakas myyntitulointressi. Näin ollen M kantoi taloudellisen riskin edelleen paitsi myynnin rahoituksesta myös kaupan onnistumisesta.

Kun KKO on ensin todennut myyntitulointressin olleen M:lla, kiinnittää perusteluissa seuraavaksi huomiota O:lle kuuluvan palautusoikeuden olemassaoloon. KKO erottaa selvästi myyntitulointressi-edellytyksen ja palautusoikeus-edellytyksen toisistaan.

Palautusoikeudesta on katsottu olevan monenlaista näyttöä. KKO on todennut, että kaupintasopimuksen 9. kohdan mukaan O:lla ei ollut oikeutta palauttaa M:lle tai M:n toiselle piirimyyjälle kaupintavarastossa olevaa autoa ilman M:n antamaa suostumusta. Tämän lisäksi viitataan asiassa esitettyyn todistajanäyttöön. O:lla oli ollut oikeus palauttaa myymättä jääneet autot M:lle ja käytännössä tämä oli tapahtunut esimerkiksi siten, että myymättä jääneitä autoja oli siirretty O:lta toisille M:n jälleenmyyjille, jolloin kuljetus tapahtui O:n pihalta asianomaiselle toiselle jälleenmyyjälle.

Lopuksi KKO on todennut, että palautusoikeus voidaan käytännössä toteuttaa mainitulla tavalla ilman, että tavara kierrätetään tosiasiallisesti M:n

kautta. KKO:n voisi siis tulkita tarkoittaneen, että palautusoikeutta koskeva sopimusjärjestely on osoittautunut tarpeelliseksi, eikä siitä ole osoitettu koituneen sivullisille kohtuuttomia haittoja. Tähän viittaa mielestäni erityisesti se, että KKO on todennut M:n suostumusta koskevan sopimusehdon tarkoittaneen lähinnä käytännön järjestelyä, eikä sille ole annettu merkitystä.

KKO:n voisi siis tulkita katsoneen, että palautusoikeus-edellytys täyttyy ja palautusoikeutta voidaan pitää todellisina. Palautusoikeuden olemassaoloa koskevilla lausumilla KKO on mielestäni viitannut siihen, ettei palautusoikeuden olemassaoloa arvioitaessa tule sokeasti kiinnittää huomiota sopimusehtoihin, vaan olennainen merkitys tulee antaa sille, miten palautusoikeuden käyttäminen on tosiasiaassa mahdollista.

5.1.2.4 Tapauksen ennakkotapausarvosta ja vertailua KKO:n aiemmin esittämään kantaan

KKO:n voisi siis tulkita arvioineen M:n käyttämän omistuksenpidätysehdon tehokkuutta O:n velkojia kohtaan samalla tavalla kuin kirjallisuudessa on tarkasteltu luottokonsignaation tehokkuutta ja syntykriteerejä. Teporan esittämän kannan mukaisesti KKO tuntuu kiinnittäneen erityistä huomiota siihen, että M:lla on ollut myyntitulointressi ja O:lla palautusoikeus. Jos tämä pitää paikkansa voi oikeustapauksesta tehdä tiettyjä johtopäätöksiä omistuksenpidätyksessä myyjän oikeuden kannalta. Onhan tapauksessa katsottu omistuksenpidätyksen sivullistehokkuudelle riittävän mainittujen seikkojen olemassaolo, vaikka O:lla oli luovuttamislupa jo luottoaikana.

KKO:n lausuma kaupintasopimukselle yleisesti asetettävien ehtojen toteutumisesta sopimusjärjestelyssä viittaa nähdäkseni siihen, että KKO on erottanut myyntikomission ja luovuttamislavin tehdyn omistuksenpidätysehtoisen luottokaupan toisistaan. Luovuttamisluvan osalta on mielenkiintoista havaita, että RO ja KKO eivät perusteluissaan antaneet sille HO:n tavoin samaa merkitystä kuin omistuksenpidätysehtoisessa kaupassa on oikeuskäytännössä tavattu antaa.

Mielestäni M:n omistuksenpidätyksen tehokkuutta ei ole perustettu pelkästään hänen omistusoikeuteensa. Eräs tätä korostava seikka on se, että M ei pysty enää estämään kaikkien omistusoikeuden elementtien siirtymistä ostajalle, jos O:lla on luovutuslupa. Tämän vuoksi omistusoikeuden käyttöä ratkaisuperusteena ei ole syytä lähemmin tarkastella tässä yhteydessä.

Perusteen arvioida tilannetta toisin on käsittäökseni antanut O:n palautusoikeus, johon on liittynyt M:n kannalta todellinen palautusriski. Tästä on seurannut se, että M:n suhdetta O:n velkojiin on jouduttu arvioimaan kaup-

paa koskevien normaalien sääntöjen sijasta myyntikomissiota koskevien sääntöjen mukaan. Varsin vahvasti tätä tulkintaa on puoltanut se, että kaupallinen riski autojen edelleenmyynnistä on ollut M:llä.

Tapauksessa on eräs erityispiirre, jonka tuon esiin ja joka on käsittääkseen vaikuttanut siihen, että KKO on katsonut tapauksella olevan ennakkotapausarvoa. Sinänsä kiistatonta on, että jos ostajalla on luovuttamislupa tai jos myyjän on täytynyt esimerkiksi esineen normaali käyttötarkoitus huomioon ottaen ymmärtää, että esine tultaisiin myymään edelleen jo luottoaikana, ei omistuksenpidätys nauti sivullistehokkuutta.¹⁹⁶ Herää kuitenkin kysymys, olisiko tilanne jotenkin erilainen, jos ostajan luottoaikaista määräämisvaltaa on jollakin perusteella rajoitettu. Jos ostaja on voitu esimerkiksi velvoittaa suorittamaan kauppahinta välittömästi myyjälle luovuttaessaan esineen edelleen tai jos myyjä on oikeutettu valvomaan ostajan toimintaa ja määräämään hänen ostajan tavaravarastoon toimittamistaan esineistä, eikö myyjän asema ole paremmin turvattu? Voidaanhan ajatella, että myyjän mahdollisuudet saada toimittamansa esineet takaisin ostajan syyllistyttyä maksulaiminlyönteihin ole yhtä riippuvainen sattumasta kuin luovuttamisluvan ollessa rajoittamaton.

Arvioitaessa kerran myyjän oikeusasemaa on huomattava, että hänellä on lähtökohtaisesti oikeus saada omistuksenpidätysehdoin ostajalle toimittamansa esine takaisin ostajan syyllistyttyä sopimusrikkomukseen, eikä ostajan muut velkojat voi tätä ennen ostajan kohdalla aktualisoitunutta pakkotäytäntöönpanoa estää. Siltikin esine on myyjän, jos esineestä oikeudellisesti määrätään ennen kauppahinnan tultua maksetuksi. Kun ne edellytykset, joiden vallitessa myyjän omistama omistuksenpidätysehdoin luovutettu esine yleensäkin ottaen voidaan erottaa ostajan varallisuudesta ovat kuitenkin jossakin määrin epätasällisia, – osittain ne ovat näkyvillä, osittain ne ovat lakaistu maton alle – voi tälläkin näkökulmalla olla oma selitysarvonsa arvioitaessa myyjän oikeusasemaa ostajan tavaravarastoon toimittamiinsa esineisiin nähden ja sen myötä myyjän velkojansuojan syntyedellytyksiä.

Uudemmissa KKO:n ratkaisuissa kysymys myyjän suojan tarpeesta on tullut arvioitavaksi. Kompromissia ostajan oikeudellisen määräämisvallan ja myyjän suojan tarpeen välillä on etsitty myöntämällä ostajalle ainoas-

¹⁹⁶ Omistuksenpidätysehtojen yhteydessä käsiteltiin pitkään luovuttamisen luvattomuutta koskevaa kysymystä. Todettiin, että luovuttamislupa aiheuttaa ehdon sivullisittomuuden jo ennen kuin esine on luovutettu edelleen. Lisäksi todettiin, että jos tarkoitus luovuttaa esine edelleen jo luottoaikana on pitkälti sama asia kuin luovuttamisluvan olemassaolo, ei ostajan luovuttamisvallan rajoittamista koskeville säännöille näytä juurikaan jäävän soveltamisalaa ainakaan omistuksenpidätyskauppojen yhteydessä.

taan rajoitettu oikeus luovuttamiseen tai siihen tässä tutkimuksessa rinnastettavaan liittämiseen. Ensimmäinen KKO:n julkaistu ratkaisu, jossa KKO on perusteluissaan näkyvästi ottanut kantaa ostajan oikeudellisen määräämisvaltaa rajoittavien sopimusmääräysten merkitykseen omistuksenpidätys ehdon sivullisittovuutta arvioitaessa, on kommentoivan ratkaisun otsakkeessa mainittu oikeustapaus KKO 1994:145.

KKO 1994:145: Maahantuoja oli toimittanut jälleenmyyjälle uusia rekisteröimättömiä autoja myyntivarastoon. Autojen ei katsottu kuuluvan jälleenmyyjän konkurssipesään, kun maahantuojan ja jälleenmyyjän välisen sopimuksen ja sopimuskäytännön mukaan

- omistusoikeuden siirtymisen ja rekisteröintiasiakirjojen luovuttamisen ehtona oli jälleenmyyjän tekemä tilitys, joka edellytti joko käteissuoritusta tai sitä vastaavan vakuuden asettamista;
- maahantuojalla oli oikeus valvoa jälleenmyyjän toimintaa ja määrätä varastossa olleista autoista;
- jälleenmyyjällä oli oikeus palauttaa maahantuojalle autot, joita se ei saanut myydyksi.

Tapausta kommentoinut Kaisto on huomauttanut, että oikeuskäytännön linjaukset ovat jääneet hieman epäselvemmiksi silloin, kun jälleenmyynnin kohteena ovat olleet autot. Tällöinhän voidaan pitää merkittävänä sitä, että maahantuoja tai vastaava voi ehkäistä jälleenmyyjän toimintaa pitämällä itsellään rekisteröintiasiakirjat kauppahinnan suorittamiseen saakka. Tähän seikkaan on kiinnitetty huomiota myös kyseisessä ratkaisussa.¹⁹⁷

Tapausta KKO 1994:145 ei voine tulkita muulla tavoin kuin, että KKO on ottanut kantaa myyjän oikeusasemaa turvaavien sopimusmääräysten ja sopimuskäytännön merkitykseen omistuksenpidätys ehdon sivullistehokkuutta arvioitaessa. Ratkaisevana seikkana myyjän omistuksenpidätys ehtoon perustuvan takaisinotto-oikeuden sivullistehokkuuden kannalta on nähdäkseni pidetty sitä, että jälleenmyyjän kauppahinnan suoritusvelvollisuus oli kytketty konkreettiseen edelleenmyyntiin ja että jälleenmyyjän toimintavapaus oli sillä tavoin valvottua, että maahantuojan oikeudet edelleenmyytäväksi tarkoitettuihin autoihin ja edelleenmyynnissä kertyneisiin varoihin olivat varmistetut.

Keskeisimpänä perusteena myyjän oikeuden sivullistehokkuuden kannalta lienee kuitenkin pidetty sitä, että jälleenmyyjällä oli myymättä jääneiden esineiden palautusoikeus. Tällaisen päätelmän tekemiseen antaa perusteen KKO:n vuotta myöhemmin antama ratkaisu KKO 1995:128, jossa

¹⁹⁷ Kaisto 1997 s. 422.

huomiota kiinnitettiin siihen, vastasiko omistuksenpidätysjärjestely asiallisesti myyntikomissiota.

KKO 1995: A oli toimittanut B:n liikkeeseen asusteita myyntitiliin pidättäen tavaroihin omistusoikeuden. Sopimuksen mukaan B:n oli viikoittain ilmoitettava A:lle myydyt tavarat ja A oli tämän perusteella laskuttanut B:tä, jonka oli suoritettava lasku viidessä päivässä laskutuksesta. Omistuksenpidätysehtoa ei pidetty tehokkaana B:n konkurssivelkoihin nähden, koska tavara oli toimitettu edelleen myyntiä varten, B:llä oli ollut vapaus hinnoitella tavara, palautusoikeudesta ei ollut nimenomaisesti sovittu eikä tavaraa myöskään ollut palautettu tai sellaisesta edes neuvoteltu. (Ään.)

Oikeustapauksien KKO 1994:145 ja KKO 1995:128 vertailun perusteella voi mielestäni tehdä johtopäätöksen: mikäli jälleenmyyjän toiminta ei ole ollut ensin mainitussa ratkaisussa kuvatulla tavalla rajoitettua, ei omistuksenpidätys ole tehokas konkurssivelkoja kohtaan.

Oikeustila on kuitenkin tarkasteltavan kysymyksen osalta jäänyt tapauksien KKO 1994:145 ja KKO 1995:128 antamisesta huolimatta varsin epäselväksi. Ennakkotapauksien perusteella ei nähdäkseni voi varmuudella sanoa, millä edellytyksillä ja perusteilla omistuksenpidätyksen sivullistehokkuus tarkasteltavassa tilanteessa määräytyy. Ilmeisesti tämä seikka onkin ollut perustana sille, että KKO on katsonut edellä mainittuja tapauksia paljonkin muistuttavalla tapauksella KKO 1996:44 olevan ennakkotapausarvoa. Ratkaisulla KKO 1996:44 KKO on nähdäkseni pyrkinyt selventämään kantansa omistuksenpidätyksen sivullisvaikutuksiin kun ehtoa on käytetty luottokaupassa edelleenmyyntiä varten luovuttamisluvan ollessa rajoitettu.

5.1.3 Näkemykseni konsignaationantajan oikeuden tehokkuudesta

Jos viimeksi esitetty näkemys ennakkopäätöksen KKO 1996:44 antamisen perusteista pitää paikkansa, voi ko. tapausta oikeustapauksiin KKO 1994:145 ja 1995:128 vertailemalla tehdä tiettyjä johtopäätöksiä omistuksenpidätysmyyjän sivullissuojan kannalta välttämättömien ja riittävien edellytysten suhteen kuvatulnaisessa omistuksenpidätysehdoin tehdyssä luottokaupassa, josta tässä tutkimuksessa on käytetty nimitystä tanskalaistyyppinen luotto-konsignaatio.

Tapauksia ei voine tulkita muulla tavoin kuin että KKO on pitänyt palautusoikeuden olemassaoloa yhtenä välttämättömänä edellytyksenä sille, että myyjän velkojan asema on verrattavissa komissionantajan asemaan velkojana komissiossa. Mikäli tapauksessa KKO 1995:128 ostajalla olisi

ollut palautusoikeus, olisi omistuksenpidätysehto saattanut olla tehokas konkurssivelkojia kohtaan.

Tapauksessa on kuitenkin huomionarvoista se, että palautusoikeuden puute ei sellaisenaan merkinnyt, että komissionsaajan oli suoritettava maksu myymättä jääneistä esineistä. Myyntikomissiossahan kauppahinnan suoritus tapahtuu tavallisesti vasta jonkin ajan kuluttua esineen myynnistä edelleen. Tämä seikka onkin käsittääkseni puhunut myyntikomission olemassaolon puolesta.

Tapauksen perusteella voinee tehdä myös sellaisen johtopäätöksen, että tilitysvelvollisuuden kytkeminen edelleenmyynnin tapahtumiseen ei sellaisenaan ole normaalitapauksessa riittävä omistuksenpidätysehdon tehokkuuden aikaansaamiseksi, koska tämä intressi vaihtelee tapauskohtaisesti varsin paljon¹⁹⁸. Tämä viittaa siihen, että myyntitulo-intressiedellytys ikään kuin ”elää” kauppahinnan tilitysvelvollisuuden osalta: se voi muodostua tai olla muodostumatta riippuen tapauksen erityispiirteistä.

Kuten aiemmin on todettu, antoi KKO ilmeisesti juuri tilitysvelvollisuuden kytketykselle edelleenmyyntiin erityistä painoarvoa myyjälle maksettavan kauppahinnan määrää koskevan ehdon ohella arvioidessaan myyntitulointressi-edellytyksen täyttymistä tapauksessa KKO 1996:44. Myyjälle oikean tilityksen valvomiseksi perustetun tarkastusoikeuden (maksun ja edelleenmyynnin riippuvuussuhde) ja ostajan kirjanpitovelvollisuuden merkitys jäävät tarkasteltujen ennakkotapauksien perusteella varsin epäselväksi. Tapauksessa KKO 1995:128 myyjällä oli oikeus milloin tahansa inventoida ostajan hallussa olevat ja toimittamansa myyntilitavarat, mutta KKO ei katsonut sen olevan riittävä seikka omistuksenpidätysehdon tehokkuuden myöntämiseksi. On kuitenkin huomattava, että KKO on antanut sille jonkinlaista oikeudellista merkitystä, sillä muuten se lienee jääneen pois perusteluista.

Tapauksessa KKO 1994:145 myyjän valvontaoikeutta on taas pidetty velkojasuojan nimenomaisena edellytyksenä. Tähän viittaa se, että KKO

¹⁹⁸ Tapauksessa KKO 1994:145 ostaja oli sopimusehtojen mukaan velvollinen maksamaan viiden päivän kuluessa laskun toimittamisesta. Ostaja oli velvollinen toimittamaan viikon välein ilmoituksen kunkin viikon jakson myynnistä myyjälle, joka laskutti ostajaa tämän ilmoituksen perusteella. Tilitys ei tapahtunut siten välittömästi edelleenmyynnin tapahduttua. Mielestäni sille seikalle, että tilitysvelvollisuus ajoittui lyhyehkön ajan päähän edelleenmyyntiajankohdasta, ei tule kuitenkaan antaa merkittävää painoarvoa, sillä käytännössä ero puheena olevan ja välittömän maksamisen välillä lienee kutakuinkin olematon. Kantaani perustelen aiemmin jaksossa 3.2.3.2. esitetyllä näkökohdalla, jonka mukaan aikaa, jonka kuluessa tilitys on suoritettava, on varsin vaikea määritellä riittävän täsmällisesti. Aika riippuu pitkälti tavaran laadusta.

on maininnut valvontaoikeudesta nimenomaisesti perusteluissaan ja ratkaisun otsakkeessa. Ratkaisussa KKO 1996:44 KKO ei antanut sanotulle seikalle ainakaan perusteluissaan lainkaan merkitystä. Toinen asia sitten on, onko KKO pitänyt niitä ratkaisun taustalla myyjän velkojasuojan puolesta puhuvana seikkana. Kaupintasopimuksen ehtojen 6. kohdan mukaanhan O oli velvollinen pitämään kirjaa varastossa olevista autoista, mikä kirja M:lla oli oikeus tarkistaa. Mielestäni KKO ei ole pitänyt näitä seikkoja välttämättömänä, mutta ei myöskään riittävänä edellytyksenä. Niille lieneekin annettava merkitystä vain aihetodisteina sen puolesta, että kysymys on komissiosuhteesta.

Kun omistuksenpidätysehdon sivullistehokkuutta koskevat säännöt muodostuvat oikeuskäytännössä ja tuomioistuimet ratkaisevat vain niiden ratkaistavaksi saatettuja tapauksia, on kokonaiskuvan muodostaminen kyseisistä säännöistä vaikeaa. Edellä käsittelemieni oikeustapausten nojalla olen kuitenkin vakuuttunut siitä, että olennainen merkitys myyjän velkojasuojaa ratkaistaessa tulee antaa sille, miten taloudellinen riski esineiden edelleenmyynnistä tosiasiallisesti jakautuu sopijapuolten kesken. Taloudellisen riskin jakautuminen otetaan huomioon juuri myyjän velkojasuojan arvioinnissa ja se vaikuttaa todistustaakan jakautumiseen. Jos ostajan tilitysvelvollisuus myyjälle on kytketty esineen edelleenmyyntiin kolmannelle ja myyjällä on todellinen intressi siitä, millä ehdoilla kauppasopimus kolmannen kanssa tehdään, voidaan myyjän katsoa sitoutuneen pitkäaikaiseen rahoitusvastuuseen ja hänellä on siten vahva myyntitulointressi ostajan myyntitoiminnan tuloksista. Jos edelleenmyytävästä esineestä määrätty hinta maksetaan myyjälle riippumatta siitä, kattaako ostajan kolmannelta saama rahasuoritus täysin myyjälle suoritettavan hinnan vai ei, on myyjän myyntitulointressi näytettävä toteen. Todistustaakka on kuitenkin nähdäkseni tätäkin ankarampi: myyjän myyntitulointressin presumoidaan puuttuvan.

Toiseksi edellytetään, että ostajalla on myymättä jääneiden esineiden palautusoikeus. Kun palautusoikeus on olemassa, perustellaan omistuksenpidätysehdon sivullisittovuutta sillä, että ostaja ei joudu suorittamaan maksumyymättä jääneistä tavaroista ja näin ollen taloudellisen riskin kantaa myyjä. Viimeksi mainittu tietysti edellyttää, että palautusoikeus on todellinen ja siihen liittyy myyjän kannalta todellinen palautusriski.

Yleensä myyjän oikeuden sivullisittovuus siis edellyttää, että myyjä kantaa taloudellisen riskin edelleenmyynnin onnistumisesta. Olen pyrkinyt täsmentämään tätä lausumaa osoittamalla, millaisten tunnusmerkkien vallitessa taloudellisen riskin jakautuminen tulee näkyviin. Ajatus myyjän myyntitulointressistä ja ostajan palautusoikeudesta, johon liittyy myyjän todellinen palautusriski sisältää elementtejä kaikista kirjallisuudessa myyjän velkojan-

suojan sivullissitovuuden edellytysten täsmentämiseksi esitetyistä näkökulmista.

On huomattava, että sanotut elementit ovat juuri myyntikomissiosuhteelle ominaisia. Ne eivät kuitenkaan ole aina yksittäistapauksessa riittäviä eivätkä myöskään välttämättömiä perustelemaan myyjän velkojansuojan sivullissitovuutta. Onkin pidettävä mielessä, että kukin ratkaisu tulee tehdä tapauksen erityispiirteinen kokonaisvaltaisen punninnan perusteella.

Edellä käsiteltyjä ennakkotapauksia ei nähdäkseni tule arvioida osoitukseksi siitä, että KKO hyväksyisi sopimusmääräykset rajoituksetta sivullisia sitovaksi. Molempien KKO:n ratkaisujen (KKO 1994:145 ja KKO 1996:44), joissa omistuksenpidätysehto on pidetty ostajalle myönnetystä luovuttamisluvasta huolimatta tehokkaana, on nähtävissä, että tehokkuus on perustettu varsin korkeisiin vaatimuksiin. Tätä kantaa myyjän oikeusasemaa turvaavien sopimusmääräysten ja niitä koskevan käytännön merkityksestä omistuksenpidätysehdon sivullissitovuutta arvioitaessa voidaan mielestäni pitää hyväksyttävänä. Yksittäisille velkojille aiheutuvia menetyksiä voidaan pitää hyväksyttävänä hintana siitä, että omistuksenpidätyksellä on vakuuskeinona edelleenmyyntitilanteissa myönteisiä vaikutuksia. On kuitenkin painotettava sitä, että omistuksenpidätyksen käyttöala tulee sen julkisuusnäkökohdat sivuuttavan salainen vakuuskeino -luonteen vuoksi pitää rajoitettuna.

5.2 Ruotsalaistyyppinen konsignaatio

5.2.1 *Näkemyksiä konsignaationantajan oikeuden sivullistehokkuudesta*

Kuten aiemmin jaksossa 3.3. todettiin, konsignaationantajan omistusperusteisen erottamisoikeuden kannalta on keskeistä, millä edellytyksillä konsignaationsaaja saa myydä tai muutoin disponoida tavaravarastossaan olevasta esineestä omaan lukuunsa. Seuraavassa käsitellään juuri konsignaationantajan erottamisoikeuden edellytyksiä ja oikeusvaikutuksia ruotsalaistyyppisessä konsignaatioissa. Erityisen mielenkiinnon kohteena on, mikä oikeudellinen merkitys tulee antaa sille, että edelleenmyytäväksi tarkoitettu esine on konsignaationsaajan tosiasiallisessa vallinnassa ja samanaikaisesti konsignaationantaja on antanut edelleenmyyntiin joko nimenomaisen tai hiljaisen luvan.

Ruotsin komissiolain valmistelutöissä on katsottu, että konsignaationantajalla on esineen erottamisoikeus konsignaationsaajan velkojia sitovasti, mikäli (1) konsignaationsaaja ei saa dispoinoida esineestä ennen kuin

hän on täyttänyt kauppahintasuorituksen konsignaationantajalle tai mikäli (2) konsignaationsaajan on saatava erikseen lupa jokaiseen disponointiin ennen sen tekemistä.¹⁹⁹ Huomionarvoista molemmissa tapauksissa on, että konsignaationsaajalla ei alunperin ole vapaata oikeutta oikeudellisesti määrätä esineestä, vaan hän saa sen tiettyjen edellytysten vallitessa.

Ensimmäinen vaihtoehto tarkoittaa, että konsignaatioantaja saa kauppahinnan ennen konsignaationsaajan disponointia esineestä. Konsignaatioesineen luovutus tehdään tällöin tavanomaiseen tapaan kuten irtaimen esineen kauppa. Tämä tarkoittaa puolestaan, että konsignaationantajan ja -saajan välillä tehdään käteiskauppa talletetusta tai vuokratusta esineestä juuri ennen sen myyntiä edelleen. Vaikka osapuolten välillä tehtävä irtaimen esineen kauppa olisikin luonteeltaan luottokauppa, on koko kauppahinta suoritettava ennen kuin konsignaationsaajalla on oikeus disponoida esineestä.²⁰⁰

Toinen vaihtoehto tarkoittaa taas sitä, että konsignaationantaja luopuu de facto erottamisoikeudestaan määrätyn esineen osalta antamalla konsignaationsaajalle luvan oikeudellisesti määrätä esineestä. Oikeudellista merkitystä ei ole sillä seikalla, onko konsignaationsaaja suorittanut kauppahinnan ennen disponointia konsignaationantajalle.

Kirjallisuudessa Kaisto ja Tepora ovat puoltaneet näkemystä, että sanotujen edellytysten vallitessa konsignaationantajan erottamisoikeus sitoo konsignaationsaajan velkojia. He ovat todenneet, että sivullissitovuus edellyttää luonnollisesti sitä, että edellytykset toteutuvat myös tosiasiallisesti. Tilannetta tuleekin heidän mukaansa arvioida toisin, mikäli konsignaationsaaja myy tosiasiallisesti tavaroita ennen niitä koskevan kauppahinnan maksamista tai ilman konsignaationantajan suostumusta ja mikäli konsignaationantaja on tästä käytännöstä tietoinen puuttumatta kuitenkaan siihen. Tällöin konsignaationantajan voidaan katsoa tietoisuuden ja passiivisuuden perusteella hyväksyneen konsignaationsaajan tekemät oikeustoimet.²⁰¹

Konsignaationantajan oikeuden sivullissitovuudelle kirjallisuudessa asetetut edellytykset vastaavat pitkälti niitä, mitä ns. sopimusoston sitovuudelle

¹⁹⁹ SOU 1988:63 s. 95. Myös Tanskan oikeudessa on sovellettu mainittua sääntöä omistuksenpidätyskaupassa. Ostajalle myönnetyn luovuttamis- tai liittämisluvan ei ole katsottu tekeväen omistuksenpidätystä ostajan velkojia kohtaan tehottomaksi, jos ostajan on ennen tällaisiin toimenpiteisiin ryhtymistä sopimuksen mukaan maksettava kauppahinta tai järjestettävä myyjälle jokin uusi turvaava vakuus. Ks. Carstensen 1984 s. 103–106.

²⁰⁰ Tepora LM 2/1992 s. 1051. On huomattava, että konsignaationsaaja ja kolmas voivat tehdä velvoiteoikeudellisesti sitovan sopimuksen sanotun esineen kaupasta sitä silmällä pitäen, että konsignaationsaaja ostaa ensin esineen itselleen.

²⁰¹ Kaisto 1996 s. 423 ja Tepora LM 7/1992 s. 1052.

on asetettu.²⁰² Molemmat tapaukset ovat esineoikeudellisesti verrattavissa normaaliin luottokauppaan, jossa myyjällä on omistuksenpidätysehtoon perustuva takaisinotto-oikeus ostajan velkojia sitovasti siihen saakka, kunnes kauppahinta on tullut kokonaan suoritetuksi. Erityinen oikeudellinen merkitys konsignaationantajan velkojansuojan voidaan antaa sille, ettei konsignaationsaajalla ole alunperin vapaata oikeutta luovuttaa esinettä edelleen, vaan hän saa oikeuden vasta tiettyjen edellytysten vallitessa.²⁰³ Näin kieltämättä onkin, ja tämä onkin merkityksellinen asia, koska myyjän hintasuojan tarve lakkaa tietyn esineen osalta, kun hän on saanut siitä kauppahinnan tai hän on luopunut tosiasiallisesta erottamisoikeudestaan sen osalta antamalla ostajalle dispoointivallan konkreettisesti yksittäistapauksessa.

Ongelmallisempaa voidaan pitää tilanteita, joissa konsignaationsopimuksessa konsignaationsaajalle on perustettu yleinen oikeus tehdä omaan lukuunsa osatoimituksia varastostaan kolmannelle ennen kauppahinnan maksamista tai ilman määrättyä esinettä koskevaa konsignaationantajan suostumusta. Oikeudellisesti merkittävää on tällöin, että konsignaationantaja myöntää konsignaationsaajalle luottoa kauppahinnan maksun muodossa eli kauppahinnan maksuajankohta ajoittuu myöhempää ajankohtaan kuin esineiden myynti edelleen.

Ongelmallista on tällöin se, tuleeko tavarantoimittajan erottamisoikeuden sivullisittovuutta arvioitaessa pitää ratkaisevana sitä, että tavarat ovat talletuksen tai muun vastaavan hallinnan perustavan oikeustoimen perusteella konsignaationsaajan hallinnassa vai sitä, ettei konsignaationsopimus tosiasiallisesti eroa omistuksenpidätysehdoista tehdystä luottokaupasta, jossa myyjä on antanut luvan edelleenmyynti joko nimenomaisesti tai hiljaisesti.

Selvää on, ettei konsignaationantajan velkojansuojan kannalta voida pi-

²⁰² Tepora DL 1993 s. 639 tarkastelee ns. sopimusostoa, jolla hän tarkoittaa luovuttamisluvin tehtyä omistuksenpidätysehtoista luottokauppaa lähellä olevaa sopimusjärjestelyä. Siinä ostaja ja myyjä ovat tehneet luottokaupan, jossa ostajalla on oikeus luovutukseen vasta maksettuaan kauppahinnan tai annettuaan sen maksamisesta hyväksyttävän vakuuden myyjälle. Tepora pitää järjestelyä normaalina luottokauppana, mutta samaistaa sen velkojansuojan kannalta luovuttamisluvin tehtyyn omistuksenpidätysehtoiseen luottokauppaan. Hän katsoo, että myyjän velkojasuoja edellyttää myytävän tavaran varastointia myyjän lukuun niin, että tosiasiallisesti varmistetaan, ettei esine ole ostajan vapaasti myytävissä luottosuhteen kestäessä ilman myyjän suostumusta.

Niin ikään Kaisto 1996 s. 419–420 on pitänyt myyjän oikeuden vahvuutta perusteltuna ratkaisua KKO 1986 I 2 tarkastellessaan. Kaisto on antanut erityistä painoarvoa sillä, ettei ostajalla ole jälleenmyyntioikeutta ennen kauppahinnan maksamista. Hänen mukaansa myyjän oikeuden vahvuus ei sen sijaan ole perusteltua, jos jälleenmyyntitoiminta poikkeaa sovitusta.

²⁰³ Tepora LM 7/1992 s. 1051–1052.

tää riittävänä, että sopijapuolet kutsuvat oikeustointa konsignaatioksi²⁰⁴. Voidaanhan ajatella, että sopijapuolet voisivat kieltää edelleenmyynnin vain muodon vuoksi ja hyväksyä sen hiljaisesti, jolloin muodon vuoksi asetettu kieltä myydä esine edelleen ennen kauppahinnan maksua saisi aikaan konsignaationantajan oikeuden pysymisen vahvana.

Yleensä omistuksenpidätysmyyjän oikeus on heikko, jos ostajalla on luovuttamislupa tai jos myyjän voidaan katsoa luovuttamisluvan olemassaoloa. Kyseinen sääntö on vahva, ja sitä voidaan pitää yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaisena tilanteissa, joissa ostajalle on perustettu yleinen oikeus tehdä omaan lukuunsa osatoimituksia kolmannelle ennen kauppahinnan maksua tai ilman myyjän määrättyä esinettä koskevaa suostumusta.

5.2.1.1 Konsignaationantajan oikeuden tehokkuuden puolesta esitettyjä seikkoja

Ruotsin komissiolain valmistelutöissä on todettu, että konsignaationantajan oikeus on vahva, jos konsignaationsaajan tosiasialliset oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät talletuksen pohjalta. Jos konsignaationantajalla on merkittävä (”beaktansvärd”) palautusriski, eivät esineiden voida katsoa jääneen konsignaationsaajan hallintaan sellaisessa laajuudessa, että omistusoikeuden luovutusta koskevia sääntöä olisi perusteltua soveltaa. Kun konsignaationantajalla on todellisen palautusriski, on konsignaationsaajalla palautusoikeus, jonka käyttö tosiasiassa on mahdollista.

Muuten konsignaationantajan oikeuden tehokkuuden osalta voidaan esittää samat näkökulmat kuin edellä arvioitaessa komissionantajan velkojan suoja myyntikomissiossa. Todettakoon kuitenkin, että erityinen merkitys konsignaationantajan oikeuden vahvuudelle on sillä, että esineet ovat myymättä konsignaationsaajan hallinnassa.²⁰⁵

Kirjallisuudessa Håstad on ratkaisusuosituksessaan tukeutunut pitkälti komissiolain valmistelutöissä omaksuttuun kantaan arvioida konsignaationantajan erottamisoikeuden tehokkuutta. Håstadin mukaan olennainen merkitys on annettava sille, millainen taloudellinen riski konsignaationantajalla on myymättä olevista esineistä. Hän toteaa, että erottamisoikeuden myön-

²⁰⁴ SOU 1988:63 s. 48 ja s. 96–97. Vedettäessä rajaa sellaisten konsignaationsopimusten välillä, joissa konsignaationsaajan erottamisoikeus on sivullisia kohtaan tehokas tai joissa sopimus konsignaatioksi otsikoinnista huolimatta on verrattavissa luottokauppaan omistuksenpidätys ehdoin edelleenmyyntiä varten, huomiota tulee komissiolain valmistelutöiden mukaan kiinnittää niihin tunnusmerkkeihin, jotka erottavat luottokaupan ja myyntikomission toisistaan.

²⁰⁵ SOU 1988:63 s. 96–97.

täminen on perusteltua, jos konsignaationantaja kantaa taloudellisen riskin edelleenmyynnistä, sopimus muistuttaa riittävästi talletusta ja eroaa tavallisesta irtaimen kaupasta.²⁰⁶ Suomessa Teporan esittämä kanta perustana olevaan kysymykseen vastaa pitkälti Håstadin ja Ruotsin komissiolakikomitean omaksumaa kantaa.²⁰⁷

5.2.1.2 Konsignaationantajan oikeuden tehottomuuden puolesta esitettyjä seikkoja

Mikäli konsignaatiovarastoon myytäväksi toimitettujen esineiden palautusriski on merkityksetön (”obetydlig”) tai olematon (”obefintlig”), tulee sopimusjärjestelyyn komissiolain valmistelutöiden mukaan soveltaa säännöksiä omistuksenpidätys ehdoin tehdystä luottokaupasta, jossa ostajalla on luovuttamislupa. Tällainen tilanne on vastassa esimerkiksi silloin, kun konsignaationsaaja voi halutessaan vapaasti myydä varastostaan olevan esineen omaan lukuunsa ja näin ollen hän tulee varmuudella käyttämään sopimuksen mukaista osto-optiotaan.²⁰⁸

Tepora on puoltanut näkemystä, että kuvatuista olosuhteista vallitseva sopimusjärjestelyyn tulee soveltaa säännöksiä omistuksenpidätys ehdoin luottokaupasta edelleenmyyntiä varten. Tästä lähtökohtaissäännöstä voidaan kuitenkin hänen mukaansa poiketa, jos tapauksen erityispiirteet antavat siihen aihetta. Näin voisi olla esimerkiksi siinä tapauksessa, että ”osapuolet ovat jo alunperin sopineet paitsi disponointikiellosta niin myös esineen hallinnan pysyttämistä myyjän vallinnassa siksi kunnes kauppahinta siitä on maksettu tai myyjälle on annettu omistuksenpidätyksen korvaava muu myyjän hyväksymä vakuus. Tämä merkitsee yleensä käytännössä sitä, että esine välivarastoidaan myyjän lukuun”.²⁰⁹

²⁰⁶ Håstad 1992 s. 156.

²⁰⁷ Tepora LM 7/1992 s. 1052.

²⁰⁸ SOU 1988:63 s. 96–97. Ruotsin oikeuskäytännössä omistuksenpidätysmyyjän oikeus on vailla tehokkuutta, mikäli ostaja on oikeutettu myymään ja tai muulla tavoin disponoimaan esineestä ennen kuin on suorittanut kauppahinnan myyjälle. Taustalla ovat muun muassa tapaukset NJA 1932 s. 292, 1959 s. 590, 1960 s. 221, 1974 s. 660 ja 1978 s. 593.

²⁰⁹ Tepora LM 7/1992 s. 1053 ja Tepora LM 2/1992 s. 338–340, jossa hän toteaa, että välivarastointi tapahtuu normaalisti kolmannen toimesta esimerkiksi tulli- ja vapaavarastossa. Välivarastointi voi niin ikään tapahtua myyjän itsensä toimesta. Ostajan tiloissa myyjän lukuun tapahtuva välivarastointi on käytännön toteutuksen kannalta ongelmallinen. Mikäli välivarastoinnilla ei kyetä varmuudella estämään ostajan välitöntä määräämisvaltaa esineeseen, saattaa olla kysymyksenalaista, täyttääkö tällainen välivarastointi vaatimuksen siitä, että esine on myyjän vallinnassa.

Hallinnan merkitys sitovuusperusteena perustuu legitimaationäkökohtaan. Irtaimen esineen haltija on lähtökohtaisesti sen omistaja. Vaikka esineen haltija ei aina tosiasiaassa olekaan sen omistaja, voidaan vaihdannan ja luotonannon kannalta pitää suotavana vähentää sivullisen selonottovelvollisuutta. Onkin katsottu, että hallintasuhteen perusteella voidaan tehdä normaalilla todennäköisyydellä johtopäätöksiä omistussuhteesta.²¹⁰ On huomattava, että jos esineen hallinnalle annettaisiin sellaisenaan merkitystä sitovuusperusteena omistuksenpidätysehdon osalta, olisi omistuksenpidätysmyyjän omistamaansa esineeseen heikko ostajan luovutuksensaajia ja velkojia kohtaan. Näin ollen hallinnan luovuttamiseen kytkeytyisi omistuksenpidätysmyyjän suoja ostajan luovutuksensaajia ja velkojia kohtaan.²¹¹

Tuomisto on omistuksenpidätysehdoin myyjän asemaa sivuesineen omistajana käsitelleessään puoltanut näkemystä, ettei liittämisen luvattomuudelle olisi vaikutusta omistuksenpidätysehdon tehokkuuteen luvattaman liittämisen tapahduttua, vaan omistuksenpidätysehto olisi tällöin heikko. Hän on kuitenkin todennut, että liittämisen luvattomuuden merkitys liitosuhteen pysyvyydelle ja näin ollen ainesosa- ja tarpeistosuhteen synnylle on epäselvä. Oikeuskäytännöstä ei hänen mukaansa voida kiistattomasti ratkaista, voiko riittävä liitossuhde syntyä liitoksen luvattomuudesta huolimatta.²¹²

On selvää, että jos luovuttamisen tai liittämisen luvattomuudelle annettaisiin merkitystä sitovuusperusteena, liittyisi tähän mahdollisuus oikeuden väärinkäyttöön ostajan sivullisseuraajien kustannuksella. Voidaanhan ajatella, että luovuttaminen tai liittäminen voitaisiin kieltää vain muodon vuoksi ja hyväksyä hiljaisesti, jolloin muodon vuoksi asetettu kieltö saisi aikaan ehdon pysymisen vahvana. Tästä syystä luovuttamisen tai liittämisen luvattomuudelle tuskin voidaan sellaisenaan antaa merkitystä sitovuusperusteena, mutta sillä voi olla merkitystä arvioitaessa, millainen valta-asema omistuksenpidätysehdoin myyjällä on ostajan tavaravarastoon toimitettuja esineitä koskien.

²¹⁰ Zitting 1989 s. 63.

²¹¹ Taustalla on lainkohta KauppaL 54 §, jonka mukaan myyjä menettää pidättämis-, purku- ja pysäyttämisoikeutensa sinä hetkenä, jolloin esineen hallinnan voidaan katsoa luovutetun. Tämän ajankohdan jälkeen hän ei voi vaatia ostajan velkojia tehokkaasti esinettä takaisin.

²¹² Tuomisto 1988 s. 248–249.

5.2.1.3 Oikeuskäytäntöä

Uudempia oikeustapauksia koskien omistuksenpidätysehdon sivullissitovuutta tilanteessa, jossa ostajalla oli lupa liittää (, joka tässä tutkimuksessa rinnastetaan omistuksenpidätyksen tehokkuutta silmällä pitäen luovuttamis-lupaan) luottoaikana esine toiseen esineeseen ainesosaksi tai tarpeistoksi on KKO 1990:43.

KKO 1990:43 A oli erehdyksessä ennen sovittua toimitusajankohtaa toimittanut B:n rakennustyömaalle elementtejä omistuksenpidätysehdoin. Elementtejä ei kuitenkaan ennen B:n konkurssia luovutettu B:lle, vaan ne oli työmaalla varastoitu erikseen A:n lukuun. Konkurssipesä oli ottanut elementit haltuunsa ja käyttänyt ne rakennukseen. Konkurssipesä velvoitettiin maksamaan A:lle elementtien hinta korvaukseksi perusteettomasta haltuunotosta A:lle aiheutuneesta vahingosta.

Oikeuskäytännössä omistuksenpidätysehtoa on tavattu pitää ostajan konkurssivelkojia kohtaan tehottomana jo ennen liittämistä, mikäli esineen hallinta on luovutettu ostajalle. Niin ikään myyjälle varattu oikeus kieltää liittäminen tai tällaisen kiellon antaminen ei KKO:n omaksuman kannan mukaan vaikuta ehdon tehokkuuteen sanotussa sivullisuhteessa.

Tapausta on kommentoinut Tuomisto. Hänen mukaansa KKO:n perusteellisissa käytetyt ilmaiset viittaavat siihen, että ostajalle erehdyksessä toimitettujen elementtien ei katsottu olleen ostajan vaan myyjän hallinnassa konkurssin alkaessa. KKO:n viittaukset myyjän hallintaan voinee hänen mukaansa ymmärtää niin, että elementtien on tarkoitettu olleen myyjän hallinnassa siinä mielessä kuin sanottujen oikeuksien käyttö tätä edellyttää. Sen sijaan esineiden hallinnalle asettamiin vaatimuksiin Tuomisto on suhtautunut varsin varauksellisesti. Tällöin hän on lähinnä viitannut vertailukohtana niihin vaatimuksiin, joita panttivelkojan hallinnalle on asetettu ja jotka eivät olisi voineet täytyä ko. tapauksessa.

Hallinnalle asetettuja vaatimuksia on pidettävä yllättävän lievinä myös myyjän pidättämis-, purku- ja pysäyttämisoikeuden käytön kannalta, sillä elementit olivat nimenomaan ostajan tosiasiallisessa määräämisvallassa, vaikka hän sopimusehtojen mukaan säilytti niitä myyjän lukuun. Tätä taustaa vasten sopimussuhde muistuttaakin enemmän käteispanntauksen yhteydessä tunnettua constitutum possessorium -järjestelyä, jota oikeuskäytännössä on pidetty riittämättömänä.

Tuomisto on katsonut, että myyjän toimenpiteitä ei voitu rinnastaa jälkikäteen annettuun liittämiskieltoon, koska ostajalla ei alkujaankaan ollut tarkoitettu olevan oikeutta liittää riidan kohteena olevia elementtejä. Hän toteaa, että olosuhteet kaiken kaikkiaan vastaavat omistuksenpidätysehdon

tehokkuudelle liittämistilanteissa asetettuja vaatimuksia, minkä vuoksi ehtoa on perusteltua pitää tehokkaana riippumatta siitä, kenen hallinnassa elementit olivat esimerkiksi myyjän pysäyttämisoikeuden kannalta.²¹³

Tepora on korostanut, että käytännössä välivarastoinnille myyjän lukuun tulee asettaa korkeat vaatimukset. Välivarastoinnilla tulee nimenomaisesti pyrkiä estämään myyjän tosiasiallinen määräämisvalta esineeseen ilman myyjän myötävaikutusta. Järjestely edellyttääkin säännöllisesti, että ostaja maksaa käteisellä tai antaa riittävän vakuuden myyjälle edelleenmyytävän esineen saamiseksi vallintaansa. Mikäli järjestely ei taas vastaa tosiasiallisesti välivarastointia, myyjän oikeus on vailla tehokkuutta.²¹⁴

Vastaavantyyppisten vaatimusten asettamisen konsignaationantajan oikeuden tehokkuuden edellytykseksi ruotsalaistyyppisessä konsignaatiossa lienee perustelua tilanteissa, joissa konsignaationantajan oikeus on muuten vailla tehokkuutta. Konsignaationsaajan toimintavapaus tulee on sillä tavoin rajoitettua ja valvottua, että konsignaationantajan edelleenmyytävään esineeseen kohdistuvat oikeudet tulevat turvatuiksi. Valvonta voi merkitä muun muassa, ettei konsignaationsaajalla ole tosiasiasa vapaata määräämisvaltaa varastossaan konsignaationantajan lukuun säilytettyihin esineisiin. Yhden käyttökelpoisen valvontakeinon näissä tilanteissa muodostaa esineiden välivarastointi konsignaationantajan lukuun.

Välivarastoinnin käyttö ei kuitenkaan liene ongelmaton, mikäli konsignaationsaajalla on tosiasiasa välitön määräämisvalta varastossaan oleviin esineisiin. Eräs tätä korostava seikka on, että konsignaationsaaja on sekä oikeutettu esittelemään ja koekäyttämään asiakkailleen konsignaatioesineitä että haluamaan hetkenä vapaasti ottamaan esineen varastostaan ja myymään sen edelleen kolmannelle.

On kuitenkin mahdollista ajatella, että konsignaationantajan oikeus voisi säilyä vahvana. Näin voisi olla esimerkiksi silloin, kun esineiden välivarastointi tapahtuu tosiasiasa konsignaationantajan lukuun, eikä konsignaationsaaja ole oikeutettu myymään esinettä edelleen ennen sitä koskevan kauppahinnan maksamista tai ennen kuin hän on saanut tietyn esineen osalta konsignaationantajan suostumuksen edelleenmyyntiin.

²¹³ Tuomisto LM 1991 oikeustapauskommentaari KKO 1990:43 s. 201–203. Tuomiston mukaan omistuksenpidätyksen tehokkuutta voidaan kyseessä olevassa tapauksessa perustella toisin nojautumatta myyjän hallintaan. Voidaan korostaa sitä, että elementit oli toimitettu erehdyksessä ostajan rakennustyömaalle. Niinpä ostajalla ei ollut missään vaiheessa oikeutta liittää riidanalaiseen toimitukseen sisältyneitä elementtejä rakennukseen. Ostaja ei voinut luulla olevansa oikeutettu liittämiseen, koska myyjä oli erehdyksen havaittuaan ryhtynyt tehokkaiisiin toimenpiteisiin estääkseen liittämisen ja huolehtiakseen siitä, ettei myyty esine sekoittuisi muihin ostajan hallussa oleviin elementteihin.

²¹⁴ Tepora LM 2/1992 s. 338–340.

5.3 Konsignaationantajan oikeus esineen sijaan tulleeseen surrogaattiin

Oikeuskäytännössä myyntikomissionantajan erottamisoikeus on katsottu ulottuvan komissionmyynnistä kertyneisiin rahoihin paitsi silloin, kun ne on suoritettu konkurssin aikana, myös silloin, kun varat on suoritettu ennen konkurssin alkua tai ulosmittausta.²¹⁵

Tepora on katsonut, että komissionantajan erottamisoikeus koskee myös esineestä surrogaattina saatua kauppahintaa. Kantansa tueksi Tepora on viittannut KK 18:7, joka koskee toimeksiantotehtävään kuuluvan komissionsaajan kolmannelta saamien maksusuoritusten tilitysvelvollisuutta.²¹⁶

Ruotsissa komissionantajalla on erottamisoikeus saamisoikeuteen kolmannelta komissiolain 57 ja 61 § nojalla.²¹⁷

Tuomiston mukaan komissionantajalla lienee separatistin oikeus myös myynnissä kertyneisiin maksamattomiin saamisiin. Tällöin hän viittasi lähinnä KS 55.2 §:n. Em. lainkohdan mukaan ”myytäväksi tai muuten velalliselle uskotun tavaran omistajalla on myynnistä syntyneeseen saamiseen yhtäläinen oikeus kuin itse tavarahan”.

Komissionantajan oikeutta myynnissä kertyneisiin rahavaroihin voidaan niin ikään perustella KS 55.2 §:llä, jonka mukaan ”sillä, joka on velalliselle myyntiä varten tai muussa tarkoituksessa uskonut tavaroita, on myynnin perusteella konkurssin alkamisen jälkeen konkurssipesään tulleisiin maksuihin yhtäläinen oikeus kuin tavarihin”. Eräs tätä korostava seikka on, että komissionantajaa voidaan tietyissä tapauksissa pitää myynnissä kertyneiden rahavarojen omistajana.

Kirjallisuudessa komissionantajan oikeus myynnissä kertyneisiin varoihin on tavattu tunnustaa silloinkin, kun maksu tapahtunut ennen ulosmittausta tai konkurssin alkamista sekä myös ulosmittaustapauksissa. Ensin mainitussa tapauksessa on edellytetty, että rahat säilytetty erillään komissionsaajan varoista. Epäselvää sen sijaan on, minkälaisia vaatimuksia komissiosuhteelle on asetettava.²¹⁸

²¹⁵ Taustalla on oikeustapa KKO 1984 II 227.

²¹⁶ Tepora DL 1991 s. 655 ja erit. s. 652, jossa hän toteaa, että komissionsaajan on pidettävä päämiehen varat erillään omista varoistaan. Tapauksessa KKO 1964 II 87 komissionsaaja tuomittiin kavalluksesta, kun hän oli käyttänyt päämiehelle kuuluvat varat omiin tarkoituksiin.

²¹⁷ Ruotsin RedovisningL:n mukaan komissionantajan erottamisoikeus on toteutettavissa, jos tilitysvelvollinen on ottanut myynnissä kertyneet varat toisen puolesta ja sitoutunut sopimuksen mukaan tilittämään ne päämiehelle sekä tilitysvelvollinen pitää tilittävät varat erillään päämiehen lukuun. Ks. Hästad 1992 s. 153–154.

²¹⁸ Tuomisto 1988 s. 338–340 on esittänyt vaatimuksen, että komissionsaajalla tai edelleenmyyntiä harjoittavalla ostajalla on ollut velvollisuus säilyttää myynnissä kertyneet varat erillään omista varoistaan, jotta erottamisoikeus tulisi kyseeseen. Kantaansa hän perustelee sillä sattumanvaraisuudella, ovatko varat ulosmittauksen tai konkurssin aikaan sillä tavoin erillään, että komissionantaja tai myyjä voisi vaatia ne itselleen, ellei tällaista velvollisuutta ole.

Esitetyillä säännöillä on tärkeä merkitys konsignaationantajän erottamis-oikeuden ulottuvuuden kannalta sekä Ruotsissa että Tanskassa omaksutun konsignaationmuodon osalta Suomen oikeudessa. Voidaanhan katsoa, että konsignaationantajalla on erottamisoikeus paitsi myynnissä saatuihin varoihin myös myynnistä syntyneisiin, maksamattomiin saamisiin samoin edellytyksin kuin komissionantajalla, mikäli oikeustoimen voidaan katsoa toiminnallisesti riittävästi muistuttavan myyntikomissiota.

6 LOPUKSI

Suomessa konsignaation tai sitä lähellä olevien vakuusjärjestelyjen, jotka ovat erityisesti autojen ja koneiden maahantuojien ja muiden tukku- ja vähittäismyyjien suosiossa, sivullistehokkuuden ratkaiseminen voimassaolevan oikeustilan vallitessa on jokseenkin epäselvä. Alan systematiikka on heikko, koska sopimustyytit ovat päällekkäisiä, erot palautuvat yksityiskohtiin ja koko ala on jatkuvassa muutostilassa. Varsin vahvasti tilanne johtuu tavasta, jolla KKO on 1970-luvulta alkaen muodostanut omistuksenpidätysehtoa koskevan doktriinin.

Konsignaatioantajän oikeuden sivullistovisuuden perustan rakentaminen KKO:n harvalukuisen oikeuskäytännön varaan ei muodosta riittävää oikeuslähdepohjaa oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa suhteellisen usein esiintyneelle ongelmalle. Niin ikään ratkaisun muodostaminen KS 55 §:n varaan ei ole ongelmaton, koska KS 55 §:n soveltamiseen ja sen soveltamisalaan liittyy kokonaisuutena huonosti valmisteltujen säännösten takia ongelmia, joita ei KKO:n ennakkotapauksella ole vielä ratkaistu. Eräs tätä korostava seikka on, ettei lainkohdassa ja lain esitöissä ei ole mitään erityistä mainintaa siitä, kuinka laajan soveltamisalan lausuma ”myytäväksi tahi muuten ... uskottu” ulosmittaus- ja konkurssitapauksissa kattaa, vaan edellä mainitut oikeuslähteet jättävät useita mahdollisia tulkintoja soveltamisalan laajuutensa suhteen. Tästä syystä onkin toivottavaa, että ongelmaan saataisiin de lege ferenda ratkaisu tai että se ratkaistaisiin Ruotsin komissiolain tavoin lainsäädäntötasolla.

Tämän toteutumiseen saakka on ratkaisun perusteet löydettävä KKO:n myyntikomissiota ja luovuttamislavin tehtyä luottokauppaa koskevista ennakkotapauksista. Niistä on havaittavissa, että kollisiot on yleensä ratkaistu ostajan velkojien hyväksi omistuksenpidätysehdoin tehdyssä luottokaupassa, jossa ostajalla on luovuttamislupa jo luottoaikana. Taustalla on tällöin ollut ajatus, että omistusvakuuksien käyttöala on niiden julkivar-

mistuksen syrjäyttävän luonteen vuoksi pidettävä rajoitettuna. Tätä kantaa voitaneen pitää perusteltua, koska omistusvakuuksien käyttöalaa ei tulisi ilman lainsäädäntötoimia lisätä ostajan muiden velkojien kustannuksella.

Mahdoton ajatus julkisuusnäkökohtien huomioon ottamiselle omistusvakuuksien yhteydessä ei liene, ja sen mahdollistaminen olisikin suotavaa, sillä tarvitaanhan edelleenmyyntitilanteissa vakuuskeinoja. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi yrityskiinnityksen tavoin kirjaamalla velkojan oikeudet julkiseen rekisteriin, johon tehdyille merkinnöillä annettaisiin hallintaa vastaavat oikeusvaikutukset. Sivullistehokkaan vakuusoikeuden perustaminen ei näin ollen edellyttäisi erityisiä varotoimia esineen hallinnan myyjälle pidättämisen suhteen tapauksissa, jossa ostajalla on luovuttamislupa jo luottoaikana. Tämän lisäksi se helpottaisi huomattavasti yrityksen vaihtomaisuuden käyttöä vakuutena. Myyjän huolehdittavaksi tällöin jäisi se, että hänen oikeutensa ilmenevät rekisteristä. Uuden edelleenmyyntitilanteissa käytettäviä omistusvakuuksia koskevan rekisterin käyttö ei liene kuitenkaan ongelmaton. Ongelmia voisi aiheutua ensinnäkin tietokonehakkeiden toimesta. Toiseksi kirjaaminen saattaisi muodostua käytännön liiketoiminnan näkökulmasta liian kankeaksi menettelyksi, koska se aiheuttaa kustannuksia ja vaivannäköä.

Edellä mainittujen syiden vuoksi lainsäädäntötasolla tulisikin ottaa huomioon myös mainitun rekisterin mahdollisesta käyttöönotosta aiheutuvat haitat.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Baur 1992

Baur, Fritz: Lehrbuch des Sachenrechts. 16. Auflage. München 1992.

Buure-Hägglund 1978

Buure-Hägglund, Katariina: Irtaimiin esineihin kohdistuvat reaalivakuudet kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta. Vammala 1978.

Canaris 1989

Canaris, Claus-Wilhelm – Capelle, Karl-Hermann: Handelsrecht. 21. Auflage. München 1989.

Carstensen 1984

Carstensen, Vagn: Ting og sager. 2. Løsøresaelgerens sikkerhed i salgsgenstanden. København 1984.

Cartensen – Illum 1976

Carstensen, Vagn – Illum, Knud: Dansk tingsret. 3. København 1976.

Dopfer 1986

Dopfer, Jürgen: Verlängerter und erweiterter Eigentumsvorbehalt im Vergleichsverfahren des Vorbehaltkäufers. München 1986.

Drobnig RabelZ 1974

Drobnig, Ulrich: Mobiliarsicherung in internationalen Wirtschaftsverkehr. RabelZ 1974.

Drobnig ZfRV 1972

Drobnig, Ulrich: Typen besitzloser Sicherungsrechte an Mobilien. ZfRV 1972.

Dumont RTDC 2000

Suretés – Droit de rétention – Contrat de commission – Opposabilité du droit de rétention du commissionnaire sur les marchandises objets du contrat de commission. Cour de cassation, Chambre commerciale 26 octobre 1999. RTCD 2000 s. 253–266.

Falkanger TjR 1987

Falkanger, Thor: Fra eiendomsforbehold til salgspant. TjR 1987 s. 214–243.

Fleck 1954

Fleck, Rolf: Der Eigentumsvorbehalt im Europäischen Kaufrecht unter Berücksichtigung der Konsignation. 2. Auflage. Köln 1954.

Jensen 1970

Jensen, Torben: Afbetaling. København 1970.

Jokela – Kartio – Ojanen 1997

Jokela, Marjut – Kartio, Leena – Ojanen, Ilmari: Maakaari. Jyväskylä 1997.

Havansi 1992

Havansi, Erkki: Esinevakuusoikeudet. Panttioikeus. Pidätysoikeus. Omistuksenpidätys. Vakuusluovutus. 2. uudistettu painos. Jyväskylä 1992.

Havansi 1992 I

Havansi, Erkki: Suomen konkurssioikeus. 3. uudistettu painos. Helsinki 1992.

HE 120/1994

HE 120/1994. Hallituksen esitys Eduskunnalle maakaareksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 1991/210

HE 1991/210. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kauppaedustajista ja myyntimiehistä.

Henckel 1983

Henckel, Woldram: Aktuelle Probleme der Warenlieferanten beim Kundenkonkurs. RWS-Skript 125. 1. Auflage. Köln 1983.

Håstad 1994

Håstad, Torgny: Sakrätt avseende lös egendom. 5. omarbetade upplagan. Smedjebacken 1994.

Kaisto 1997

Kaisto, Janne: ”Tiesi tai olisi pitänyt tietää”: varallisuus oikeudellinen tutkimus perustellun vilpittömän mielen vaatimuksesta KK 11:4 ja 12:4 sekä 14 §:n mukaan. Vammala 1997.

Kaisto DL 1993

Kaisto, Janne: KKO 1992:13. Oikeustapauskommentaari. DL 1993 s. 83–92.

Kalomiris 1992

Kalomiris, Alexander: Verlängerter Eigentumsvorbehalt, Ersatzaussonderung des Weiterverkaufspreises, Sicherungs(global)zession und ihre Kollision im deutsch-französischen Warenverkehr, insbesondere im Konkurs des Käufers. München 1992.

Kartio 1991

Kartio, Leena: Esineoikeuden perusteet. Tampere 1991.

Kobbernagel 1949

Kobbernagel, Jan : Forhandlerkonsignation. København 1949.

Laki Nr. 80–335

Laki Nr. 80–335, 12.5.1980. Paris 1980.

Lambsdorff 1974

Lambsdorff, Hans Georg Graf: Handbuch des Eigentumsvorbehalts. Frankfurt am Main 1974.

Nilas Justitia 1980:5

Nilas, Claes : Konsignation – konflikten mellem leverandoren og forhandlerens kreditorer. Justitia 1980 nr 5.

Olsson JFT 1960

Olsson, Curt: Vilken verkan har ägareförbehåll då godset säljes vidare? JFT 1960 s. 3–12.

Pfannenstill SvJT 1990

Pfannenstill, Magnus: Synpunkter po slutbetänkandet. Kommission och dylikt. SvJT 1990 s. 346–366.

Portin JFT 1979

Portin, Göran: Rättsutvecklingen rörande ägareförbehåll. JFT 1979 s. 386–395.

Portin JFT 1960

Portin, Göran: Verkan av ägareförbehåll när köpgodset infogas i byggnad. JFT 1960 s. 277–298.

Portin JFT 1/1998

Portin, Göran: Några tankar om ägareförbehåll och normkollision i nyare rättspraxis. JFT 1998 s. 13–22.

Reichard 1973

Reichard, Dieter – Kühnel, Wolfgang – Wittig, Reinhard – Grebner, Rainer: Eigentumsvorbehalt und Sicherungsübertragung im Ausland. 3. Auflage. Spyn 1973.

Routamo 1996

Routamo, Eero: Kaupan lait I. Kotimainen ja kansainvälinen irtaimen kauppa. Helsinki 1996.

Rudanko 1982

Rudanko, Matti: Vastuusta grynderirakentamisessa. Hämeenlinna 1982.

Rudanko LM 1991

Rudanko, Matti: Arvostelu teoksesta Eero Routamo, Kaupan lait I–II. LM 1991 s. 97–99.

Schmidt 1938

Schmidt, Folke: Om ägareförbehåll och avbetalningsköp. Helsingfors 1938.

Serick 1965

Serick, Rolf : 2. Band: Eigentumsvorbehalt und Sicherungsübertragung. Heidelberg 1965.

SOU 1965:14

SOU 1965:14. Godtrosförvärv av lösöre. Stockholm 1965.

SOU 1988:63

SOU 1988:63. Kommission und dylikt. Sakrättsliga frågor vid kommission, återtagandeförbehåll, konsignation, legotillverkning, kommissionärsbolag. Göteborg 1988.

Stumpf 1980

Stumpf, Herbert: Eigentumsvorbehalt und Sicherungsübertragung im Ausland; Recht der Mobiliarsicherheiten im Ausland. 4. Auflage. Heidelberg 1980.

Thamm 1977

Thamm, Manfred: Eigentumsvorbehalt im deutsche Recht. 4. überarbeitete Auflage. Spyer 1977.

Takki 1982

Takki, Tapio: Irtaimen esineen vuokrasta ja leasingistä. Vammala 1980.

Tepora 1984

Tepora, Jarno: Omistuksenpidätyksestä. Varallisuus oikeudellinen tutkimus omistusoikeuden käytöstä vakuus ja hallinnoimistarkoituksessa erityisesti rakennustoiminnassa. Vammala 1984.

Tepora OTJP 1988

Tepora, Jarno: Leasingrahoitus ja vastuun toteuttaminen eräissä sivullisuhteissa. Oikeustiede 1988 s. 273–281.

Tepora DL 1991

Tepora, Jarno: Komissiosta vaihtoehtoisena vakuusmuotona. DL 1991 s. 623–661.

Tepora LM 3/1992

Tepora, Jarno: Luottokauppa omistuksenpidätysehdoin jälleenmyyntiä varten. LM 3/1992 s. 328–356.

Tepora LM 7/1992

Tepora, Jarno: Konsignaatiosta itsenäisenä vakuusmuotona. LM 7/1992 s. 1043–1056.

Tolonen LM 1/1998

Tolonen, Kari: KKO 1997:154. Oikeustapauskommentaari. LM 1/1998 s. 835–866.

Tuomisto 1988

Tuomisto, Jarno: Omistuksenpidätys ja leasing. Varallisuus oikeudellinen tutkimus omistuksenpidätysehdoista ja leasing sopimuksesta tavaran toimittajan ja rahoittajan vakuuskeinona. Vammala 1988.

Tuomisto 1995

Tuomisto, Jarno: Takaisinsaannista. Eryteisesti maksun ja vakuuden peräyttämistä konkurssissa. Jyväskylä 1995.

Tuomisto 1990

Tuomisto, Jarno: Omistusvakuuksien tutkimisesta. JJ Juhani Kyläkallio 1930 – 14/3 – 1990. Turun yliopisto. Turku 1990 s. 203–214.

Tuomisto LM 1989 I

Tuomisto, Jarno: KKO 1989:16. Oikeustapauskommentaari. LM 5/1989 s. 689–693.

Tuomisto LM 1989 II

Tuomisto, Jarno: KKO 1989:20. Oikeustapauskommentaari. LM 5/1989 s. 693–703.

Tuomisto LM 1991 I

Tuomisto, Jarno: KKO 1990:43. Oikeustapauskommentaari. LM 1991 s. 198–203.

Tuomisto LM 1991 II

Tuomisto, Jarno: KKO 1990:104. Oikeustapauskommentaari. LM 1991 s. 203–209.

von Eyben 1983

von Eyben, W. E.: Formuerettigheder. Indhold. Beskyttelse. Overdragelse. Syvende udgave. København 1983.

Välimaa OTJP 1992

Välimaa, Asko: Omistuksenpidätysehdon sitovuus ostajan erityisseurajia kohtaan auto-kaupassa. Oikeustiede 1992 s. 349–403.

Ylöstalo JFT 1973

Ylöstalo, Matti : Anteckningar om s.k. optionsavtal. JFT 1973 s. 311–316.

Zitting 1989

Zitting, Simo: Sivullissuojasta varallisuus oikeudessa. 2. uudistettu painos. Jyväskylä 1989.

Zitting LM 1978

Zitting, Simo: Omistuksenpidätystä koskevia näkökohtia. LM 1978 s. 725–732.

Luennot*Luennot Eidenmüller*

Professor Horst Eidenmüller. Westfälische Wilhelms Universität Münster. 5.5.1999.

Luennot Portin

Oikeusneuvos Göran Portin. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta 9.10.1997.

OIKEUSTAPAUSSLUETTELO*Englantilaiset ratkaisut*

Aluminium Industrie Vaasen B.v. Romalpa Aluminium Ltd. 16.1.1976

Korkeimman oikeuden ratkaisut

KKO 1927 II 502

KKO 1931 II 294

KKO 1932 II 202

KKO 1934 II 125

KKO 1947 I 4

KKO 1964 II 87

KKO 1968 II 53

KKO 1971 II 65

KKO 1971 II 102

KKO 1977 I 4

KKO 1977 II 23

KKO 1983 II 132

KKO 1984 II 227

KKO 1986 I A

KKO 1987: 5

KKO 1989: 16

KKO 1990: 43

KKO 1990: 104

KKO 1992: 13

KKO 1992: 181

KKO 1993: 4

KKO 1994: 145

KKO 1995: 128

KKO 1996: 44

KKO 1997: 154

KKO Valitusluparekisteri VL 2001:27

Ranskalaiset ratkaisut

Cour de cassation, Chambre commerciale, 20.10.1999.

Cour de cassation, Chambre commerciale, 20.6.1989.

Ruotsalaiset ratkaisut

NJA 1909 s. 413

NJA 1913 s. 137

NJA 1932 s. 292

NJA 1935 s. 230

NJA 1937 s. 591

NJA 1940 s. 164

NJA 1940 s. 312

NJA 1945 s. 406

NJA 1959 s. 590

NJA 1960 s. 221

NJA 1974 s. 660

NJA 1975 s. 222

NJA 1978 s. 593

NJA 1979 s. 330

Saksalaiset ratkaisut

BGH 1973, 141

BGH 1982, 2371

BHH 1982, 2372

BGH 23.3.1971

BGH 4.5.1977

WM 1977 s. 819

WM 1977 s. 821

WM 1978 s. 1208

Tanskalaiset ratkaisut

SHRt 1930.313

U 1971.507

U 1980.597

U 1983.311

U 32.854 O

U 33.637 H

U 56.54 H

U58.909 H

U 62.597 SH

U 67.200 O

U 67.363. SH

U 80.447 SH

ULT0 1934.273

LYHENTEET

A	Asetus
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch, Saksa
BGH	Bundesgerichtshof, Saksa
BGHZ	Entscheidung des BGHs in Zivilsachen, Saksa
DL	Defensor legis
EOA	Etuoikeusasetus 9.11.1868/32
HGB	Handelsgesetzbuch, Saksa
H	Højersteretsdomme, Tanska
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
JFT	Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JJ	Juhlajulkaisu
KaupEdL	Laki kauppaeustajista ja myyntimiehistä 8.5. 1992/417
KauppaL	Kauppalaki 27.3.1987/355
KK	Kauppakaari
KO	Kihlakunnanoikeus/Konkursordnung, Saksa/Käräjäoikeus
KKO	Korkein oikeus
KomL	Lag om kommission, handelsagentur och handelsresande (1914:45), Ruotsi
KS	Konkurssisääntö 9.11.1868/31
L	Laki
LM	Lakimies
MK	Maakaari 12.4.1995/540
NJA	Nytt Juridisk Arkiv, Ruotsi
NJW	Neue Juristische Wochenschrift, Saksa
OikTL	L varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228
OK	Oikeudenkäymiskaari
OsamKL	L osamaksukaupasta 18.2.1966/91
OTJP	Oikeustiede, Jurisprudentia
RedoL	Redovisninglag, Ruotsi
RO	Raastuvanoikeus
RTDC	Revue de jurisprudence commerciale, Ranska
SH	Sø- og handelsretsdomme, Tanska
SOU	Statens offentliga utredningar, Ruotsi
SvJT	Svensk Juristtidning, Ruotsi
TakSL	Laki takaisinsaannista konkurssipesään 26.4.1991/758
TfR	Tidskrift for Retsvidenskap, Norja
U	Ugeskrift for Retvaesen, del A, Tanska
UfR	Ugeskrift for for Retsvaesen, del B, Tanska
UL	Ulosottolaki 30.9.1895/37
V	Vestre Landsrets domme, Tanska
YrKiinL	Yrityskiinnityslaki 24.8.1984/634
Ø	Østre Landsrets domme, Tanska

CONSIGNMENT AS COLLATERAL

If the buyer of goods has the right to dispose of them prior to the payment of the vendor's credit, a reservation of title clause is invalid as against the buyer's creditors. This simple statement says everything, but explains nothing. Under what circumstances has the vendor a right to extricate the goods from the bankruptcy estate of the buyer? Does it make any difference that the rights and obligations of the buyer are, in reality, identical to those of an agent in a contract of commission? The article is an examination of some of the legal issues arising from using a contract of consignment as collateral.

In Finland, consignment and other closely comparable collateral arrangements which are favoured especially by automobile and machinery importers and wholesalers are peculiarly linked to reservation of title clauses. Consignment, commission on sales, consignment account and other comparable, and very similar, collateral arrangements – not easy to distinguish as the systematics are still under development – are based on a reservation of title clause and thus also on the transactions between wholesalers and dealers. The terms and conditions, as well as the collateral instruments, are developed continuously, partly by way of dialogue with the Supreme Court and partly for reasons of commercial realities.

In this article, consignment is distinguished from a contract of commission and from a credit sale under a reservation of title clause. The basic structure of a consignment is that a supplier (the vendor, the consigner) deposits goods to be held by a recipient (the buyer, the consignee) for purposes of selling them on. The recipient is usually entitled to demonstrate and test run the goods to his/her customers, but he/she has no the right to dispose of the goods prior to the payment of the supplier's credit or the advance consent of the supplier.

A consignment, especially in view of the goods deposited in the consignment stock of the buyer by the vendor, can be understood as collateral. In the crucial event of the bankruptcy of the buyer, under what circumstances is the vendor then entitled, as against the creditors of the bankrupt, to collect his/her receivables from the bankrupt buyer and to trace and reclaim the goods held by the bankrupt buyer?

One of the most essential questions in the analysis of the right of reclamation of the vendor is whether or not the rules of the Sale of Goods Act can be applied. The answer is not all that clear because the goods have been assigned to the possession of the buyer under a reservation of title clause

and, even more importantly, the buyer has the right to dispose of the goods prior to payment of the vendor's credit. A contract of commission and a contract of consignment also have differences in this respect. A commission agent acts on behalf of the principal, while a consignment recipient acts on his/her own behalf.

The extension of the validity of a contract of consignment is discussed. It is assumed that the rules of credit sales under a reservation of title clause apply in so far as the rights and obligations of the buyer are, in reality, identical with those of the buyer in a relevant credit sales agreement. This assumption is lent credence by recent case-law. It has been held that a reservation of title clause is invalid as against the buyer's creditors, if the buyer has the right to dispose of the goods prior to the payment of the vendor's credit.

A rather different judicial approach will be taken if a contract of consignment is, in practice, functionally very similar to a contract of commission. In these cases, the vendor's right of reclamation should – when the buyer is bankrupt – be similar to the right of reclamation of the principal. It is finally recommended that the right of reclamation of the vendor will be decided either by the rules concerning the contract of commission or by the rules of credit sales under a reservation of title clause.

To apply the rules of a contract of commission, it is required that the buyer acts on behalf of the vendor. This is an unavoidable requirement if the vendor is to have a right of reclamation. The vendor has a right of reclamation, if the risk of the buyer returning the goods appeared real at the time of the delivery and, moreover, if the vendor has a significant interest in the conditions on which the buyer reaches a contract with the third party. In such cases the relationship between the parties should be construed as the vendor not having sold the goods to the buyer and, consequently, the goods not being accessible to the creditors of the buyer.

